T.C.

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN EKONOMİK KALKINMA YÖNÜNDEN ÖNEMİ VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAVVA ÖZDEMİR

DANIŞMAN

DOÇ. DR. ORHAN KANDEMİR

KASTAMONU 2020

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN EKONOMİK KALKINMA YÖNÜNDEN ÖNEMİ VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Havva ÖZDEMİR

Danışman	**Doç. Dr. Orhan KANDEMİR**
Jüri Üyesi	**Doç. Dr. Serkan DİLEK**
Jüri Üyesi	**Doç. Dr. Mehmet İSLAMOĞLU**

KASTAMONU – 2020

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davramş ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN EKONOMİK KALKINMA YÖNÜNDEN ÖNEMİ VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Havva ÖZDEMİR
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Orhan KANDEMİR

Ülkelerin kalkınması ve rekabet güçlerinin artması için girişimciliğin hayati bir öneme sahip olması, kadınların girişimcilik potansiyellerinden yararlanılmasını zorunlu kılmaktadır. Kadın girişimciliğinin geliştirilebilmesi ise bu konudaki engellerin doğru şekilde ortaya konulmasına bağlıdır. Bu kapsamda çalışmada, kadın girişimciliğinin ekonomik kalkınma için öneminin ortaya konulması, kadınların girişimciliğe bakış açısının ve girişimcilik bağlamında karşılaştıkları engellerin irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda yapılan korelasyon analizi sonucun da Türkiye'de düzey 2 bölgeleri bağlamında, kadın girişimci oranı ile yaratılan katma değer ve kişi başına gelir arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunurken, ülkelerin beşeri kalkınma düzeyleri ile sahip oldukları kadın girişimci endeksleri arasında yine pozitif yönlü güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Kadınların girişimciliğe ve bu konudaki engellere bakış açısını tespit etmek için yapılan anketler analiz edildiğinde; karşılaşılan engeller arasında ilk sırada başlangıç sermayesinin yeterli olmaması, sosyal baskılar, aileden yeterli destek görememe ve kadınlara uygulanan ayrımcılık ön plana çıkmıştır. Girişimcilik engellerinin sosyo-ekonomik ve demografik unsurlara göre farklılığını belirlemek için yapılan t ve anova testi sonuçları değerlendirildiğinde ise, kadın girişimciliğinin önündeki engellerin aşılması için en önemli unsurun kadınların hem kendilerinin hem de eşlerinin eğitim düzeyi olduğu görülmüştür. Dolayısıyla kadınların ve toplumun eğitim düzeyinin yükseltilmesi girişimcilik ve özellikle kadın girişimciliği için önemlidir. Bunun yanında maddi durumu iyi olmayan özellikle eşi işsiz kadınlara daha fazla maddi destek verilmesi, çocuklarına ücretsiz kreş imkânı sağlanması gibi tedbirler kadın girişimciliğini özendirecektir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Girişimciliği, Kalkınma, Cinsiyet Eşitliği, Girişimcilik Engelleri.

2020, 116 Sayfa

ABSTRACT

MSc. Thesis

THE IMPORTANCE OF WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IN ECONOMIC DEVELOPMENT AND BARRIERS TO WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP

Havva ÖZDEMİR
Kastamonu University
Institute for Social Sciences
Department of Economics

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Orhan KANDEMİR

Abstract: The vitality of entrepreneurship for the development of countries and to increase their competitive power requires women to benefit from their entrepreneurship potential. The development of women's entrepreneurship depends on the correct identification of the obstacles in this regard. In this context, the aim of the study is to reveal the importance of women's entrepreneurship for economic development, to examine the perspective of women on entrepreneurship and the obstacles they face in the context of entrepreneurship. In the context of the level 2 regions in Turkey, as a result of correlation analysis carried out in this context, a positive relationship between per capita income and the ratio of women entrepreneurs as with the added value created rate has been found. In addition, a strong positive relationship has been found between the human development levels of the countries and the ındex of women entrepreneurs they have. When the surveys conducted to determine the women's perspective on entrepreneurship and the obstacles on this issue are analyzed; In the first place among the obstacles encountered, insufficient initial fund, social pressures, insufficient support from the family and discrimination against women came to the prominence. When the results of the T and Anova test to determine the difference of entrepreneurship barriers according to socio-economic and demographic factors were examined, it was seen that the most important factor in overcoming the obstacles to women's entrepreneurship was the education level of women themselves and their spouses. Therefore, increasing the education level of women and society is important for entrepreneurship and especially for women entrepreneurship. In addition, measures such as providing more financial support to women whose spouse are unemployed, especially women whose financial situation is not good, and providing free daycare facilities for their children, will encourage women entrepreneurship.

Keywords: Women Entrepreneurship, Development, Gender Equality, Entrepreneurship Obstacles.

2020, 116 pages

ÖNSÖZ

"Hayatta en büyük mucize, küçükken iyi bir öğretmene rastlamaktır."sözüne ilaveten sadece küçükken değil eğitim hayatının her evresinde iyi bir öğretmene rastlamak bir öğrencinin en büyük şansıdır. Yüksek lisans eğitimim boyunca, tez hazırlama sürecinde yoğun çalışma temposuna rağmen sabırlı bir şekilde desteklerini üzerimden esirgemeyen, gelecekteki hayatımı şekillendirmemde bana verdiği değerli bilgilerin büyük rol oynayacağını bildiğim ve tez danışman statüsünü hakkıyla yerine getiren tez danışmanım sayın Doç. Dr. Orhan KANDEMİR'e ve tez çalışmam boyunca yardımcı olabilmek adına elinden gelenin fazlasını sunan sayın hocam Dr. Tahir BENLİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yaşantım boyunca varlıklarını hep hissettiğim, beni bugünlere getiren değerli aileme, ne zaman ihtiyaç duysam koca bir çınar gibi sırtımı yaslayacağımı bildiğim biricik babam Halis YURTTAV'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her evresinde olduğu gibi eğitim hayatımda da gerek maddi gerek manevi desteği ile arkamda varlığını her an hissettiren, bu zorlu süreçte göstermiş olduğu sabır ve anlayışı için değerli eşim Fatih ÖZDEMİR'e, ve hayattaki en büyük motivasyon kaynağım olan varlığına şükrettiğim sevgili oğlum Furkan ÖZDEMİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Havva ÖZDEMİR
Kastamonu,09,2020

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET……..iii
ABSTRACT……..….iv
ÖNSÖZ……...…....v
İÇİNDEKİLER…….....vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ……ix
ŞEKİLLER DİZİNİ…….…….....x
TABLOLAR DİZİNİ……..…….…….xi
GİRİŞ …..……...1
1. GİRİŞİMCİLİK VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ.....4
1.1. Girişim, Girişimci ve Girişimcilik Kavramı…….....4
1.2. Kadın Girişimciliği…….7
1.3. Kadın Girişimcilerin Özellikleri 11
2. KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER 14
2.1. İtici Nedenler 15
2.1.1. İşsizlik…….....15
2.1.2. İş Tatminsizliği ve Cam Tavan Sendromu.....16
2.1.3. Ailevi Sebepler.....16
2.1.4. Çalışma Saatleri ve Koşulları.....17
2.2. Çekici Nedenler 17
2.2.1. Aile (işletmesi) , Eğitim, Tecrübe, Çevre 18
2.2.2. Girişimcilik Güdüsü ve Fırsatları Sezme.....18
2.2.3. Kazanç Elde Etme İsteği.....19
2.2.4. Kendini Gerçekleştirme Arzusu 19
2.2.5. Başarma, Bağımsızlık ve Statü Arzusu.....19
3. KADIN GİRİŞİMCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI ENGELLER 21
3.1. Cinsiyetten Kaynaklanan Engeller.....21
3.1.1. Sermaye Eksikliği.....21
3.1.2. Cinsiyete Dayalı Rol Ayrımcılığı.....22
3.1.3. Mobbing, Cinsel ve Duygusal Taciz 23
3.1.4. Cam Tavan Engeli 24

3.1.5.Bürokratik Engeller 25
3.1.6. Rol Çatışması 25
3.2. Sosyo-Kültürel Engeller 26
3.2.1. Toplumun Geleneksel İnanç ve Baskısı 26
3.2.2. Sosyal Pozisyon ve İletişim Eksikliği 27
3.2.3. Basmakalıp Yargılar (Güvensizlik, Tecrübesizlik, Başarısızlık) 27
3.2.4. Eğitim Düzeyi ve Tecrübe Eksikliği 28
3.2.5. Sosyal, Sağlıkla İlgili ve Psikolojik Sorunlar 30
3.2.6. Zaman Darlığı 31
3.3. Örgüt ve Çevresel Şartlardan Kaynaklanan Engeller 31
3.3.1. Örgüt İklimi ve Kültürü 31
3.3.2. Bütüncül Bakışın Sağlanamaması ve Örgütlenememe 32
3.3.3. Kuramsal Çeşitlilik ve Koordinasyon Zorlukları 32
3.3.4. Politika Geliştirme ve Uygulama ile İlgili Engeller 32
4. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ 34
4.1. Dünyada Kadın Girişimciliği 34
4.2. Türkiye'de Kadın Girişimciliği 39
5. EKONOMİK KALKINMA VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNDE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN ÖNEMİ 49
5.1.Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Kadın Girişimciliğinin Önemi 49
5.2. Kadın Girişimciliği ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi 54
5.2.1. Girişimciliğin Önemi 54
5.2.2. Türkiye'de Kadın Girişimciliğinin Önemi 57
5.2.3. Türkiye'de Kadın Girişimciliğinin Bölgesel Kalkınmaya Katkısı 61
5.2.4. Ülkelerin Beşeri Kalkınma Düzeyleri ve Kadın Girişimciliği Arasındaki İlişki 64
6. KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ ÖNÜNDEKİ ENGELLER ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI 68
6.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 68
6.2. Literatür 68
6.3. Araştırmanın Yöntem ve Modeli 73
6.3.1. Araştırma Hipotezleri 74
6.3.2. Araştırma Evreni ve Örneklemi 75

6.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları 75
6.3.4. Veri Toplama Yöntemi ve Anket Formunun Hazırlanması 76
6.4. Verilerin Analizi 76
6.5. Bulgular ve Tartışma 77
6.5.1.Katılımcıların Demografik Özellikleri 77
6.5.2. Katılımcıların Girişimcilik Algıları 80
6.5.3. Katılımcıların Girişimcilik Özellikleri 80
6.5.4. Kadın Girişimciliği Önündeki Engeller 81
6.5.5. Normal Dağılım Testi 82
6.5.6. T-testi Sonuçları 83
6.5.7. Anova Testi Sonuçları 84
7. SONUÇ VE ÖNERİLER 98
KAYNAKLAR 101
EKLER 112
Ek1.1 Anket Formu 112
ÖZGEÇMİŞ 116

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABİGEM	Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezleri
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
ÇATOM	Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
ÇKGV	Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı
EU	Avrupa Birliği
FEI	Female Entrepreneurship Index
GAP-GİDEM	Güneydoğu Anadolu Projesi Girişimciliği Destekleme ve Yönlendirme Merkezi
GDI	Gender Based Development Index
GEDI	The Global Entrepreneurship and Development Institute
GEI	Gender Equity Index WEF
GEM	The Gender Empowerment Measure
GGI	Global Gender Gap Index
GİDEM	Girişimci Destekleme Merkezleri
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
HDI	Beşeri Kalkınma Endeksi
İGEME	İş Geliştirme Merkezleri
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KADAV	Kadın Dayanışma Vakfı
KAGİDER	Kadın Girişimciler Derneği
KA-MER	Kadın Merkezi
KEDV	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MIWE	Mastercard Index of Women Entrepreneurs
NECI	Ulusal Girişimcilik Durum Endeksi
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SIGI	Social Institutions and Gender Index
SRAP	Sosyal Riski Azaltma Projesi
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TES-AR	Türkiye Esnaf-Sanatkâr ve Küçük Sanayi Araştırma Enstitüsü
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu
TGMP	Türkiye Grameen Mikrokredi Programı
TİSVA	Türkiye İsrafı Önleme Vakfı
TKV	Türkiye Kalkınma Vakfı
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOBB_KGK	TOBB Kadın Girişimciler Kurulu
TSO	Ticaret ve Sanayi Odaları
TÜSİAD	Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1. Girişimcilerin özellikleri ile ilgili temel unsurlar 7
Şekil 4.1. Seçilmiş OECD ülkelerinin 2019 yılı Mastercard Kadın Girişimciler Endeksi ...……...38
Şekil 4.2. Türkiye girişimcilik haritası 2013 yılı il bazında girişimcilik kademelenmesi ……..…….…….....40
Şekil 6.1. Araştırmada uygulanan yöntem .....….74

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1. "Girişimci" ve "girişimcilik" terimlerinin tanımları ve temel özellikleri….6
Tablo 1.2. Kadın girişimcilerin özellikleri 13
Tablo 3.1.15 yaş üstü kadınların eğitim düzeylerine göre iş gücüne katılım oranları (2014-2018)…….29
Tablo 4.1. Türkiye'de kadın girişimcilerin oranı (2005-2015)…….. 46
Tablo 4.2. Türkiye'de kadın girişimciliğini destekleyen ve teşvik eden kurum ve kuruluşlar ……..48
Tablo 5.1. Temel cinsiyet eşitsizliği endeksleri ve göstergelerinin karşılaştırılması . ……51
Tablo 5.2. Temel ekonomik gelişmeler (2015-2019) 58
Tablo 5.3. Türkiye'de düzey 2 bölgelerine göre; kadın girişimci oranı, katma değer ve kişi başına gelir ……..63
Tablo 5.4. Düzey 2 bölgelerine göre; kadın girişimci oranı ile yaratılan katma değer ve kişi başına gelir arasındaki korelasyon testi sonuçları ... …….64
Tablo 5.5. Dünya ülkelerinin kadın girişimcilik ve beşeri kalkınma düzeyleri……..……..65
Tablo 5.6. Dünya ülkelerinin kadın girişimcilik ve beşeri kalkınma düzeyleri arasındaki korelasyon (pearson correlation) testi sonuçları ……..67
Tablo 6.1. Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik bulgular 77
Tablo 6.2. Katılımcıların girişimcilik algılarına yönelik bulgular.....80
Tablo 6.3. Katılımcıların girişimcilik özelliklerine yönelik bulgular 80
Tablo 6.4. Kadın girişimciliği önündeki engellere yönelik bulgular 81
Tablo 6.5. Normal dağılım testi sonuçları (kadın girişimcilik engelleri) 83
Tablo 6.6. Kadın girişimcilik engellerinin medeni duruma göre farklılığı 83
Tablo 6.7. Yaş gruplarına göre Anova tablosu.....84
Tablo 6.8. Eğitim durumlarına göre Anova tablosu 86
Tablo 6.9. Aylık aile gelir düzeyine göre Anova tablosu 88
Tablo 6.10. Evli olan katılımcıların çocuk sayısına göre Anova tablosu 89
Tablo 6.11. Katılımcının eşinin meslek durumlarına göre Anova tablosu 90
Tablo 6.12. Katılımcıların eşinin eğitim düzeylerine göre Anova tablosu 92
Tablo 6.13. Baba eğitim düzeylerine göre Anova tablosu 93
Tablo 6.14. Anne eğitim düzeylerine göre Anova tablosu.....95
Tablo 6.15. Kardeş sayısına göre Anova tablosu 96
Tablo 6.16. Araştırma hipotezlerine ilişkin özet sunum 97

GİRİŞ

Sanayi devrimi ile temelleri atılmaya başlanan ve küreselleşme süreciyle birlikte günümüzde daha da önemli bir hale gelen girişimcilik olgusu, tarih boyunca gelişme ve büyüme hedefleri olan ülkelerin üzerinde titizlikle durduğu konulardan biridir. Her ülkenin birincil hedefleri arasında bünyesinde barındırdığı nesillere refah düzeyi oldukça yüksek bir gelecek bırakma arzusu vardır. Bu noktada ise kalkınmanın bilhassa sürdürülebilir kalkınmanın motoru olarak görülen girişimcilik faktörü itici güç olarak ortaya çıkmaktadır.

Günümüz teknolojisi ve bilgi çağının hızına ayak uydurabilmek ve rekabet gücünü hiç kaybetmeden piyasa şartlarında varlık gösterebilmek ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyeleri ile ilişkilidir. Sanayi devrimi çağından bilgi toplumu çağına geçiş sürecinde ünü artan girişimcilikle birlikte yenilikçi, fırsat yaratan, fikir odaklı üretim faktörlerinin bir araya getirilmesiyle üretim gerçekleşmiş ve sonucunda istihdam, ekonomik kalkınma, sosyal gelişim gibi getirileri kapsamında toplumların refah düzeyinde artış sağlanmıştır (Aşkın, Nehir ve Vural, 2011: 55). Çoğu iktisatçı ve akademisyen, girişimciliğin toplumların gelişimi ve refahında önemli bir faktör haline geldiği fikrini desteklemektedir. Girişimci faaliyetler ister faktör güdümlü, ister verimlilik güdümlü ister yenilik güdümlü ekonomilerde uygulanıyor olsun, nihai sonuçlar;

i) düşük işsizlik oranları;

ii) yeniliği benimseme eğiliminde artış;

iii) ve son olarak ekonomide hızlandırılmış yapısal değişiklikler şeklinde kendini göstermektedir (Porter vd., 2002'den aktaran Saifan, 2012: 22).

Globalleşen dünyada ülkelerin kalkınmasında itici güç olan girişimcilik olgusu çok önemli bir konu olsada, ne yazık ki henüz çözüme ulaştırılamamış başka bir sorunda da bir çok ülkede kadın girişimciliğinin yeterli düzeyde olmamasıdır.

1980'lerden günümüze kadar özel sektör girişimciliğinde önemli gelişmeler yaşansa da kadın girişimciliği hala istenilen düzeye ulaşamamıştır. Önümüze çıkan bu tablo globalleşme sürecinde bilhassa ülkelerin kalkınmasında itici güç olabilecek böylesine

önemli bir üretim faktörü olan kadın girişimciliğinin atıl olarak kalmasının nedenlerinin kapsamlı bir şekilde araştırılmasını önemli hale getirmektedir.

Sanayi devrimine kadar kadınlar, ev ve el işleri gibi geleneksel görevlerin ücretsiz emekçileri olarak varlık göstermişlerdir. Fakat sanayileşmenin başlaması ve seri üretime geçişte insan gücüne duyulan ihtiyacın maddi karşılık bulması kadınları da ücretli iş hayatına dâhil etmiştir. Bu bağlamda 1980'lerden itibaren gelişme gösteren girişimcilik faktörü erkeklerin olduğu kadar kadınlarında ilgi alanına girmiş olup kadınlar, beceri ve sahip oldukları yetenekleri bağımsız bir şekilde kendi ayakları üstünde durmak, ekonomik özgürlüklerini kazanmak için kullanmayı amaçlamışlardır (Nayır, 2008: 634). Bu bağlamda girişimci kadınların özellikle kırılgan bir ekonomiye sahip olan ülkemizde, ekonomik büyümede, istihdamı arttırmada ve kalıcı bir üretim ve pazarlama anlayışı ile dünya ölçeğinde faaliyet gösteren işletmeler yaratmada farkındalık yaratacağı önem arz etmektedir (Soysal, 2010a: 85). Böylece ekonomide yer edinen kadın girişimciler literatürde de gerek ekonomik gerekse sosyolojik açıdan araştırmalara konu olmuştur. Geleneksel fikirlerin egemen olduğu toplumlarda kadınlar bürokratik, toplumsal, ekonomik, cinsiyete bağlı birçok engel ile karşılaşırken, kadın girişimciler hala daha eşit şartlar da ekonomik fırsatlara erişememektedir.

Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de kadın girişimciliği gerek sivil toplum kuruluşları gerek kamu kuruluşları tarafından çeşitli projelerle destekleniyor olmasına rağmen henüz istenilen düzeye gelmemiştir.

Türkiye'de 90'lar kadınlardaki girişimcilik hareketinin ön plana çıktığı yıllardır. Kadınların girişimcilik faaliyetlerinin destek görmesi ile birlikte kadınlar bir yandan ekonomik bağımsızlıklarını ilan ederken diğer yandan da kadın istihdamı artmıştır (Tahtalı, 2018).

Kadın girişimcilerin sayısının artması dolayısıyla ayakları yere sağlam basan, özgüven sahibi, cesur, kararlı, çalışkan kadın bireylerin çoğalması ülkeleri ekonomik olduğu kadar sosyal açıdan da dünya genelinde daha üst seviyelere taşıyacaktır.

A.P.K Abdul Kalam'a göre, 'İyi bir ulus ve istikrarın sağlanması için kadınlara güç vermek bir ön-gerekliliktir. Kadınların güç kazanması hayati öneme sahiptir çünkü onların düşünceleri ve değer sistemleri, iyi bir aile, iyi bir toplum ve sonunda iyi bir ulus olabilme gelişimini sağlar (Kaur, 2014: 126).

Bu kapsamda çalışmanın amacı; kadın girişimciliğinin ekonomik kalkınma için önemine dikkat çekerek, kadınların girişimciliğe bakış açıları ile kadın girişimciliğinde ön plana çıkan engelleri ve bu engellerin kadınların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. Dolayısıyla kadın girişimciliğinde kültürel ve toplumsal mağduriyetlerin görünmeyen yönleri ortaya konularak bu konuda öneriler getirilmeye çalışılacaktır.

Belirlenen amaç doğrultusunda çalışmanın birinci bölümünde, girişimcilik ve kadın girişimciliği kavramları ile kadın girişimcilerin özellikleri, ikinci bölümde kadın girişimciliğini etkileyen faktörler, üçüncü bölümde kadın girişimcilerin karşılaştıkları engeller, dördüncü bölümde dünyada ve Türkiye'de kadın girişimciliği, beşinci bölümde ekonomik kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliğinde kadın girişimciliğinin önemi ele alınırken, altıncı bölümde çalışmanın alan araştırması yer almaktadır. Bu bölümde, kadınların girişimcilik algı ve özelliklerine bakış açıları ile kadın girişimciliğinde ön plana çıkan engeller ve bu engellerin kadınların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği yapılan anketin istatistiksel analizi ile saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonuç ve değerlendirme bölümü ile tamamlanmıştır.

1. GİRİŞİMCİLİK VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

Bu bölümde girişimcilik ve kadın girişimciliği alanında yapılan bilimsel çalışmalar ışığında girişimcilik ve kadın girişimciliğine dair temel kavramlar ile girişimcilerin özelliklerinin açıklanması hedeflenmiştir.

1.1. Girişim, Girişimci ve Girişimcilik Kavramı

Girişimcilik, 1980'ler de yıldızı parlamaya başlamış olsa da esasen dünyada kapitalizmden itibaren varlık gösteren bir işleyiş olmuştur. Bu yüzden güçlü bir girişimci ekonomisi oluşturabilmek adına birçok ülke devlet programları hazırlamıştır. Girişimciliğin bu denli önem kazanmasında ki etken, küreselleşme ile birlikte yenilikçilik artışı, rekabetin artması ekonomide ki büyüme ve buna bağlı olarak istihdam yaratma zorunluluğunun meydana gelmesidir. Bu sebeple girişimcilik, ekonomik büyüme ve gelişmenin önemli yapı taşlarından biridir (Kurt, Ağca ve Erdoğan, 2006: 98). Dolayısıyla ülkelerin ekonomik güçleri, girişimci kapasitesinin büyüklüğü ile ölçülmekte olup, girişimcilik rekabet gücüne de ivme kazandırmaktadır. Bu açıdan gelişmekte olan ülkeler, küresel düşlerini gerçekleştirmeye çalışan, başkalarına iş alanı oluşturabilen, atılımcı, üretken ve etik davranan girişimci tiplerine gereksinim duymaktadırlar (Aslan ve Atabey, 2007: 1).

Girişim kelime olarak 'bir işi yapmak üzere eyleme geçme, bir işe girişme, başlama' anlamlarını ifade etmektedir. Girişimcilik terimi yeni bir iş kolu kurmak veya yeni fırsatlardan yararlanmak için var olan bir iş kolunu canlandırmak olarak tanımlanmaktadır (Kaur, 2014: 126). Literatürde oldukça geniş bir tanım yelpazesi olan girişimcilik kavramı için en kapsamlı tanım ise; Geri kalmış ekonomilerde yapılanmanın, gelişmekte olan ekonomilerde kalkınmanın, gelişmiş ekonomilerde ise dinamizmin, yeni zenginlik ve refah yaratmanın dinamosu şeklindedir (Naktiyok, 2004'ten aktaran Kurt, Ağca ve Erdoğan, 2006: 103).

Bu kapsamda girişimci ise; bir işi yapmak üzere eyleme geçerek emek, sermaye, teknoloji, doğal kaynaklar gibi üretim faktörlerini bir araya getirip bu fırsatlardan yararlanarak mal ve hizmet üreten, aldığı kararlardan şahsen sorumlu olan, yenilikçi, fırsatları yakalayan ve risk üstlenen kimselerdir. Başka bir ifade ile girişimciler, dünyaya farklı bir çerçeveden bakan ve geleceği diğer kişilerden daha iyi görüp

fırsatları değerlendirebilen kişiler olarak da tanımlanabilir (Saifan, 2012: 23). Girişimci ve girişimcilik kavramları birbirinden farklı olmasına karşın, birbirleriyle yakın ilişkili olan kavramlardır. Girişimcilik kavramı bir süreci ifade ederken, girişimci o süreçte rol alan ve baş aktör olan kişiyi ifade etmektedir (Özkul ve Dulupçu, 2007: 69). Temel olarak iktisadi çerçevede ele alınan girişimcilik kavramı, (iktisadi açıdan) kaynakları ekonomik olarak seferber etme, harekete geçirme eylemi iken; girişimci, arz ve talebi yönlendiren, pazar arayan kişi olarak tanımlanabilir. Fransız ekonomist Cantillon tarafından ekonomiye kazandırılan, J.Babtiste Say ile de bugün kullandığımız anlamına kavuşan girişimcilik kavramının iktisat literatürüne girişi ise 19. ve 20. yüzyıllara dayanmaktadır (Aytaç, 2006: 141). Üretim faktörlerinden; emek, sermaye, doğal kaynaklara dördüncü olarak girişimciliğin dâhil edilmesi de Fransız ekonomist Say tarafından gerçekleştirilmiştir (Müftüoğlu ve Durukan, 2004'ten aktaran Bilge ve Bal, 2012: 132).

İktisat teorisine göre üretimin ana unsurlarından kıt üretim faktörlerini tamamlayan girişimci, içinde bulunduğu çağın teknolojik kaynaklarını en etkin bir biçimde kullanarak mal ve hizmet üreten kimsedir. Bu bağlamda üretimi gerçekleştirme sürecinde kar edebilme potansiyeline karşın zarar edebilme riskini de göze alabilen kişidir (Erdoğan, 2012: 11'den aktaran Tahtalı, 2018: 4).

Girişimciler dünyaya farklı bir çerçeveden bakan ve geleceği diğer kişilerden daha iyi görüp fırsatları değerlendirebilen kişiler olarak tanımlanabilir. Tablo 1.1, girişim yaratma, fırsat sömürüsü ve kâr maksimizasyonu ile ilgili literatürdeki tam veya kısmi tanımlardan çıkartılan girişimcilerin temel özelliklerini göstermektedir. Bu özellikler iktisatçının girişimciyi istisnai bir zihniyete sahip birey olarak görmesini vurgular ve bu zihniyette olan bireyler, büyüme maksimizasyonu ve ekonomik refahın anahtarı olarak görülmektedir (Saifan, 2012: 23).

Tablo 1.1. "Girişimci" ve "girişimcilik" terimlerinin tanımları ve temel özellikleri

Kaynak	Tanım	Temel özellikler
Schumpeter (1934)	Girişimci,pazarlarda değişim yaratabilen bir yenilikçidir. Bu değişimin beş belirtisi ise: 1-Yeni veya geliştirilmiş bir ürünün yaratılması 2-Yeni bir üretim metodu oluşturması 3-Yeni bir pazarin açılması 4-Yeni bir arz kaynağının kullanılması 5- İlgili sektörde yeni bir örgüt ağının oluşturulması	Yenilikçi
McClelland (1961)	Girişimci, yüksek başarma güdüsüne sahip kişidir. Bu da doğrudan girişimcilik süreci ile bağlantılıdır. Girişimci; enerjik ölçülü risk alandır.	Başarı odaklı, Risk alan Adanmış
Kirzner (1978)	Girişimci, pazardaki fırsatları gören ve harekete geçen kimsedir. Girişimci esasen arbitrajcıdır.	Arbitrajçı
Shapero (1975)	Girişimci, insiyatif alan, sosyal ve ekonomik işleyişi organize eden, başarısızlık riskini üstlenen kimsedir.	Örgütleyici İnsiyatif alan
Carland vd. (1984)	Girişimci yenilikçi tavrı ile bütünleşen ve iş yaşamında stratejik yönetimi benimsemiş kimsedir.	Stratejik düşünen
Kao ve Stevenson (1985)	Girişimcilik, iş yaşamındaki fırsatları farkedip bunu bir değere dönüştürebilmektir.	Değer yaratan Fırsat eğilimli
Timmons ve Spinelli (2008)	Girişimcilik, bir düşünce tarzı, muhakeme, fırsat odaklı tutum, bütünsel bir yaklaşım ve liderlik tabanlıdır.	Lider Bütünsel Kararlı Sorumluluk alan

Kaynak: Saifan, 2012: 23.

Literatür zenginliği yaşayan girişimcilik kavramı bünyesinde bir girişimcide bulunması gereken özellikler oldukça geniş çaplı olarak incelenmiştir. Nitekim olasılıkları gören ve bu olasılıkları gerçeğe dönüştüren değişim ajanları olarak tanımlanan girişimcinin özellikleri ile ilgili dört temel unsur aşağıda belirtilmiştir (Başar, 2013: 6):

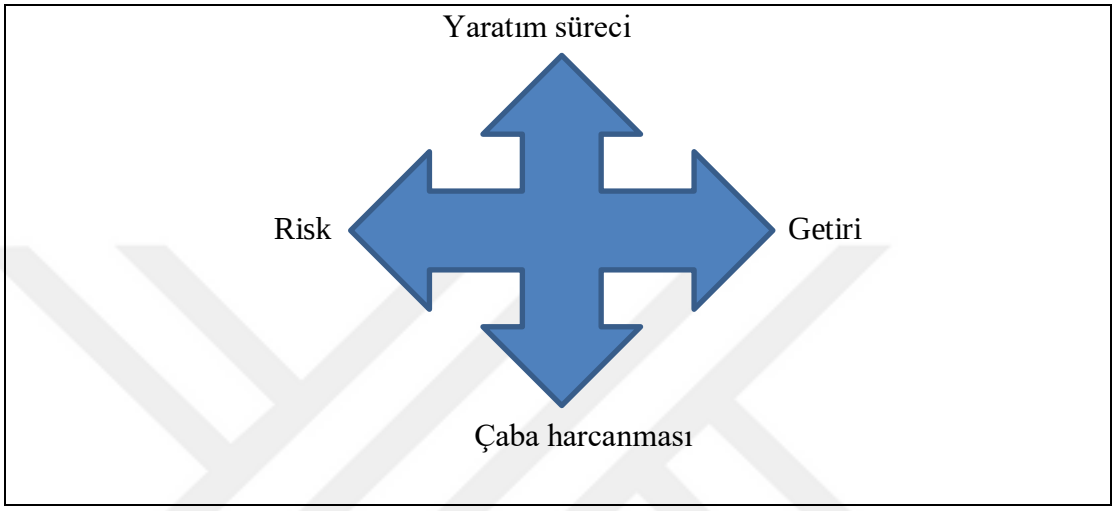

Şekil 1.1. Girişimcilerin özellikleri ile ilgili temel unsurlar

Kaynak: Başar, 2013: 6.

Girişimcilik kavramı, son dönemlerde Türkiye için de önem arz eden, hızla globalleşen dünyada bilgi toplumuna geçişle birlikte büyük önem kazanan popülaritesi de gittikçe artan bir kavramdır (Durukan, 2006: 35).

1.2. Kadın Girişimciliği

Sanayi toplumunu geride bırakıp bilgi toplumuna geçtiğimiz bu süreçte inovasyonel bir önem kazanan girişimcilik konusunda Türkiye genç, sağlıklı, hırslı nüfus yapısı ile büyük bir potansiyele sahiptir (Durukan, 2006: 34). TÜİK 2019 verilerine göre ülke nüfusunun cinsiyet bazında %50'ye yakınını kadınların oluşturması nedeniyle özellikle kadınların girişimcilik potansiyelinden yararlanılması konusu her geçen gün önemini artırarak devam ettirilmektedir.

Girişimcilik kavramının alt dalı olarak karşımıza çıkan kadın girişimciliği kavramı aynı zamanda istihdam ve kadın istihdamının da özel bir alanıdır. Girişimcilik genel olarak risk, yenilik, yaratıcı zekâ, bir işi tek başına yönetmek gibi özelliklere sahip olmayı gerektiren bir kavramdır. Kadın girişimciliğini farklı kılan özellik ise; cinsiyete dayalı negatif ayrımcılığın toplumda yarattığı algıdır. Lakin küreselleşmenin etkisi tüm dünyayı sarmalarken gelişmiş ülkelerde kadınlar üzerindeki pozitif algı sayesinde kadın refahına önem verilmesine karşın, gelişmemiş ülkelerde negatif algıdan kaynaklı kadın istihdamının eksikliği birçok ekonomist, akademisyen, siyasetçinin ilgi odağına girmeyi başarmıştır. Kadınların istihdamına yönelik olan bu ilginin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde benimsenen ihracata yönelik stratejik kalkınma yöntemleriyle ilişkili olması kadın girişimciliği kavramının günümüzdeki şahlanışını tetiklemiştir (Yetim, 2002).

Dünyada ki beyin gücünün en azından yarısı kadınlara ait olmasına rağmen belki de Dünya'nın hala en az yararlanılmış ve atıl kaynağı kadınlardır. Kadınlar, toplumda anahtar bir role sahip olmalarına rağmen, toplum içindeki düşük statüleri nedeniyle girişimcilik yeteneklerini düzgün kullanamamıştır (Kaur, 2014; 125). Köklü bir geçmişe dayanmayan kadın girişimciliği kavramı, geleneksel yönüyle 1980'lerin liberal ekonomi politikası uygulandığı dönemlerde yıldızı parlamaya başlamış ve modern yönüyle 2000'li yıllarda geleneksellikten uzaklaşarak önemli ölçüde girişimcilik akımı yarışına dâhil olmuştur. Kendi işlerini kurarak refah seviyesi yükselen kadın girişimcilerin ekonomiye katkısı da artış göstermiştir. Yaşadıkları toplumun ekonomik, sosyal, kültürel vb. birçok alanda gelişimine katkı sağlayan kadın girişimciler, refah düzeyini arttırmakla beraber kadınların toplumsal konumunu da güçlendirmektedir (Tekin, 2019: 20). Aynı yıllarda kadın girişimciliğinin yoksullukla mücadele kapsamına alınmasıyla varoluş serüveninden kopmuş diriliş mücadelesi vermeye başlamıştır (Altındal, 2016: 95). Son zamanlarda adından sıklıkla bahsedilen kadın girişimciliği, kadın istihdamının önemli bir faktörüdür. Kadınların çalışma hayatına işyeri sahibi olarak girişine olanak sağlayan bu kavram, kadının sosyal ve psikolojik açıdan güçlendirmesinde zincirleme rol oynamaktadır. Bu çerçevede kadın girişimciliği kavramı sadece bireysel ve ailevi kazanımlarla sınırlı kalmayıp toplumsal yönden de üretim yapma, istihdam sağlama, milli gelirde artış gibi etkenlerle sosyo-ekonomik gelişimin sağlanmasında rol oynayacaktır.

Kadının girişimcilik serüveninde başarılı olabilmesi; toplumda kabul görmesi, finansal, örgütsel, eğitimsel vb desteği alması ile mümkün olup, bunun yanında negatif ayrımcılık odağından uzak makul bir toplumsal zeminin oluşturulması da gerekmektedir (Narin. Marşap ve Gürol, 2006: 74-75). Kadın girişimcilerin toplumsal dışlanmaya maruz kalması demek hem ekonomik, yerel ve sürdürülebilir kalkınma çabalarının yetersiz kalmasına yol açarken aynı zamanda ekonomiye katma değer sağlamada potansiyel bir kaynağın devre dışı bırakılmasına yol açmaktadır (Marangoz, Hız ve Aydın, 2016: 30).

Girişimcilik her kadının içinde olan bir halet-i ruhiyedir. Kadınlar komplike düşünebilen, birden fazla eylemi eş zamanlı olarak yapabilme kabiliyetine sahip varlıklardır. Bakıldığında ev ortamında dahi kendi emeğini kazanca dönüştürüp aile ekonomisine katkı sağlayan kadının, yaratıcı zekâsını ve içindeki girişimsel dürtülerini ortaya çıkarıp ülke ekonomisinin gelişmesine katkı sağlaması beklenen bir durumdur.

Kadın girişimci, bir iş kuruluşunu başlatan ve tüm riskleri alıp, başarılı olmak için zorluklarla sağlam bir irade ile yüzleşerek, işini bağımsızca ve incelikle yürüten kişidir. Kadın girişimciliği ise; kadınların üretimin tüm faktörlerini organize ettiği, riskleri aldığı ve hatta başkalarına iş olanağı sağladığı bir işleyiştir (Kaur, 2014, 126).

Kadın girişimci ve iş kadını birbirinden farklı kavramlar olmakla birlikte çalışan her kadın iş kadını ama girişimci kadın değildir. Çünkü girişimci kadın şahsına münhasır fikirleri ya da yenilikçiliği, kendi işinde kendi sorumluluğunda icra eden kadındır (Yılmaz ve Kurşun, 2017: 233).

Girişimci kadın; Risk üstlenmeye eğilimli, kendi kararları doğrultusunda fırsatları değerlendirip gerekli kaynakları bir araya getiren, girişimcilik özelliklerini bünyesinde barındıran, yenilikçi, kendinden emin ve yaratıcı, ekonomik bağımsızlık kazanma kabiliyeti olan, ailevi ve sosyal ortama uyum sağlayarak bir işyeri açıp, organize bir şekilde işleten başkalarına iş imkânları üretebilen kadınlardır (Keskin, 2013: 63).

Genellikle mikro işletmeler gibi küçük işletmelerde, kadınlar tarafından kurulup işletilen, yönetimi bizzat kadın tarafından gerçekleşen işyeri ve işletmelerde yürütülen girişimciliğe kadın girişimciliği denilmektedir (Şahin, 2006: 35). Bunun yanında piyasa ekonomisi içerisinde, şahsına ait işletmesinde yalnız çalışan ya da yanında işçi çalıştıran, mal ve hizmet üretip satan, kredi kaynaklarını araştıran, iş ile ilgi acil problemlerin üstesinden gelebilen, etrafında gelişen yeni şartlara uyum sağlama yeteneği olan ve alanında yeterli tecrübesi bulunan çalışan kadına 'kadın girişimci' denir (Dhillon, 1993'ten aktaran Onay, 2013: 30). Diğer bir tanımlamaya göre: Ekonomi piyasasında mal ve hizmet üreterek gelir elde eden ve bunları satan, şahsına ait bir iş yeri olan, sosyal güvenlik kurumlarından birine tabi, kendi işinin sahibi olarak çalışan ya da yanında başka kişileri çalıştıran kadın, kadın girişimci olarak tanımlanabilir (Tekin, 2019: 19).

Kadın girişimciliğine dair en kapsamlı tanımı yapan Ecevit, bu kavramı şu şekilde tanımlamaktadır (Ecevit, 1993: 20'den aktaran Güney, 2006: 27):

- ✓ Evinin sınırları dışında, kendi adına kurduğu birden fazla işyeri olan,
- ✓ Bu işyerinde istihdam ettiği bireylerle ya da tek başına çalışan veya işin sahibi olarak ortaklık kuran,
- ✓ Bir mal ya da servisin üretim faaliyetlerini yerine getiren veya mal ya da servisin dağıtımını, pazarlamasını ve satışını yapan/yaptıran,
- ✓ İşiyle ilgili irtibat kurması gereken kişilerle bizzat iletişime geçen,
- ✓ Üretim sürecinin örgütlenmesi, planlanması, işyerinin işletilmesi ve hatta gerekli durumlarda kapatılması ya da işin geliştirilmesi hakkında karar verme yetkisi bizzat kendinde olan,
- ✓ Üretim sürecinden elde ettiği kazancın kullanımına dair yetki sahibi kadındır.

Sadece ekonomik kalkınma olarak değil, kadınların kişisel gelişimleri ve toplumsal statülerine katkıları bağlamında da değerlendirilmesi gereken kadın girişimciliği, aynı zamanda politik bir süreçtir. Bu doğrultuda çalışmayı ve üretmeyi sadece ekonomik gelişimin unsurları olarak algılamak, kadınların sosyo-kültürel gelişimlerine sağladıkları katkıyı yok saymak olacaktır. Bu durum Türkiye açısından incelendiğinde kadın nüfusun ciddi bir kısmının, çalışma ve üretme eylemlerinin

dışına itilmesi bir bakıma da kadınların kendilerini geliştirme araçlarından da mahrum kaldıkları anlamına gelecektir. Bu bağlamda kadın istihdamının önemli bir faaliyeti olan kadın girişimciliği, sadece ailelerin ve toplumun iktisadi kalkınmasına değil, kadınlara yerleşik rollerden farklı olarak sunduğu alternatif yaşam şekilleri nedeniyle de önem arz etmektedir (Terzi ve Kurt, 2015: 127).

1.3. Kadın Girişimcilerin Özellikleri

Kadın girişimciliğine dair yapılan çalışmalarda genel olarak; Kadın profilinin sosyo-demografik özelliklerinin tespiti, iş yaşamının getirdiği zorluklar, girişim faaliyetlerini sürdürebilmek için kurdukları işletmelerinin kuruluş ve devamlılığını sağlamada karşılaşılan sorunlar, örgütlenme eğilimleri, erkek girişimcilerden farklı kılan özelliklerinin belirlenmesi, cinsiyete dayalı rol model ayrımcılığı ve toplumsal algıların hedefinde olması gibi konular üzerinde yoğunlaşılmıştır. Literatür çalışmalarında genel bulgu; Erkek girişimciler 25- 35 yaş aralığında işlerini kurma yoluna giderken, kadın girişimciler ise 35-45 yaş aralığında, evli ve çocuk sahibi olduktan sonra işlerini kurmaktadırlar. Bunun nedenin ise; kadınların, çalıştıkları işlerinden ayrılmak zorunda bırakılmaları ya da emekli olduktan sonra iş kurmaları veya bu döneme kadar çocuklarını büyütmüş olmalarıdır (Hisrich ve Peters, 1989'dan aktaran Yetim, 2002: 81).

Kadın girişimciler, eğitime önem veren, kendine güvenen, başarma duygusuna sahip, maddi özgürlük isteyen, risk alma eğilimi yüksek, çoğunluğu evli ve çocuk sahibi olan, ağırlıklı olarak orta yaş grubuna dâhil kimselerdir (Erdun, 2011: 94-96). Bir başka çalışmaya göre; kadınların kendilerini tanımlayan en önemli girişimcilik özelliği olarak %93'ü iyi iletişim kurma özelliğini; %86'sı problemleri kolaylıkla çözebilme ve kendine güvenli olma; %83,7'si çevresindeki kaynakları ve ilişkileri iyi değerlendirebilme; %81,4'ü ise akrabaların ve yakın çevrenin desteğini kazanmış olma gibi kişisel özellikleri ön plana çıkmaktadır (Barış ve Aşkın, 2016: 9). Tatar'ın yapmış olduğu çalışmaya göre ise; kadın girişimcilerde sahip olunması gereken özelliklerin başında ''yenilikçi ve yaratıcı olmak, özgüvenli, dürüst, risk üstlenme ve cesaret'' gibi karakteristik kişilik özellikleri gelmektedir (Tatar, 2018: 53). Başka bir çalışmada; Ankara ilinde yaşayan kadın girişicilerin, Schumpeter'in girişimcilere tanımladığı kişilik özelliklerini taşıyıp taşımadıkları araştırılmış; kadın

girişimcilerinde bulunan, azimli, hırslı, tuttuğunu koparan, çalışkan, iddialı, cesur ve sosyal kişilik özellikleri tespit edilmiştir. Bu sonuç kadınların Schumpeter'in ortaya koyduğu gibi bir "yaratıcı yıkım" sürecini gerçekleştirmeye uygun ve Schumpeter'in girişimcisinde tanımlanan kişilik özelliklerine sahip olduğunu kanıtlamıştır (Takay ve Tüzün, 2015: 254-255). Schumpeter'e göre girişimciler;

- ✓ Yeni mal ve hizmet üreten
- ✓ Yeni üretim süreçleri geliştiren
- ✓ Yeni ihracat pazarları bulup faaliyet gösteren
- ✓ Yeni ham madde, mamul, yarı mamul arz kaynakları bulup işleten
- ✓ Yeni bir örgüt yapısı oluşturma gibi özellikleri bulunan kimselerdir. Bu doğrultuda varılan nokta da ise en belirgin özellik olarak; yenilikçilik vurgulanmıştır (Schumpeter, 1950: 132'den aktaran Karadal ve Erdem, 2017: 235).

Başka bir çalışmada, girişimci kadınlar, girişimcilere atfedilen kişilik özelliklerini, kendilerini nitelendiren karakteristik özellikler olarak belirtmişlerdir. McClelland ve diğer araştırmacıların vurguladıkları bu özellikler; "kendine güvenli", "yaratıcı", "yenilikçi", "risk alan" gibi betimlemelerdir. Bunun yanı sıra girişimci kadınlar, iletişim kurma ve problem çözme gibi kendilerine özgü özelliklerin girişimciliğin genel kişilik özellikleri ile örtüştüğünü göz önüne sermişleridir. Kadın girişimcilerin %55,4'ü kendilerine uygun olarak "kendine güvenli'' özelliğini, %50'si kendilerini betimleyen özelliğin "yaratıcılık" olduğunu göstermişlerdir. Bu özellikleri %44,6 ile "yenilikçilik" ve %35,7 ile "risk alma" gibi betimsel özellikler takip etmiştir. Kadın girişimcilerin tercih etmiş oldukları bu özellikler, girişimci kişiliğini oluşturan aynı zamanda kadınların girişimci formasyonunu da oluşturan yapı taşlarıdır. Lakin "bağımsızlık", "rekabetçilik" gibi girişimci kişilik özelliklerinin son sıralarda tercih edilmesi ise genel manada toplumun ve bölgenin sosyal değerlerinin bir ürünüdür (Yetim, 2002: 86).

Bu konuyla ilgili olarak Yetim'in çalışmasını baz alan Soysal, yaptığı çalışmasında kadın girişimcilerin kişisel özelliklerini aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi 3 başlık altında toplamıştır (Yetim, 2008'den aktaran Soysal, 2010b: 77).

Tablo 1.2. Kadın girişimcilerin özellikleri

Girişimci olmaktan kaynaklanan özellikler	Sosyo-kültürel değerlerle ilgili özellikler	Cinsiyet rollerinden kaynaklanan özelikler
• Kendine güven, • Risk alma, • Yaratıcılık, • Yenilikçilik, • Akılcılık, • Bağımsızlık, • Rekabetçilik vb.	• Çevrelerinde saygın, çevresindeki kaynakları ve ilişkileri iyi değerlendirebilen, • Koruyan gözeten, • İşbirliğine yönelik, • Akrabalarının ve yakın çevresinin desteğini kazanmış.	• İyi iletişim kurabilen, • Problemleri kolayca çözebilen, • Hoşgörülü, • Öz verili, • Duygusal

Kaynak: Yetim, 2008'den aktaran Soysal, 2010b: 77.

Yine bir başka araştırma sonuçlarına göre; girişimsel kişilik özelliklerini değerlendiren kadınlardan %31'i kişilik, hırslı, kararlı ve azimli olmayı, %25'i kendine güvenli olmayı, %24'ü işini severek yapmayı, çalışkan ve disiplinli olmayı, %9'u aile desteği ve aileye karşı sorumlu olmayı, %7'si, sosyal ilişkilerde başarılı olmayı, kendilerine ait bir iş kurmada etkili özellikler olarak ifade etmişlerdir (URL-1, 2020).

Fakat tespit edilen tüm bu özelliklerin kadın girişimcilerin tamamını nitelemeye yeterli özellikler olmadığı, bu özelliklerin sektörel olarak, sosyo-kültürel değerlere ve iş yapılan konuma göre farklılık gösterebileceği bir yere not edilmelidir (Soysal, 2010b: 76-77).

2. KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Girişimcilikte başarıyı etkileyen içsel ve dışsal etmenlerden içsel faktörler: Kişinin demografik, karakteristik ve bilişsel özellikleri, beşeri ve sosyal sermayesi olarak nitelendirilirken; dışsal faktörler: Ulusal kültür, ekonomik ve sosyal yapı, ekonomik istikrar, bürokratik prosedürler, finansal yeterlilik gibi faktörleri bünyesinde bulundurmaktadır (Öztürk, 2016: 47). Girişimciliği etkileyen faktörler toplumdan topluma değişmektedir. Çünkü toplumların sosyal, ekonomik, kültürel dinamikleri birbirinden ayrışmaktadır. Ekonomide ki dışa açıklık seviyesi ve demokratik kültür alt yapısının durumu girişimcilik ekosistemine doğrudan etki eden etmenlerdendir. Girişimcilik özellikle sosyolojik kültürle ilişkili bir işleyiş olması nedeniyle kadın girişimciliği ile de doğrudan ilişkilidir (Aytaç, 2006).

Kadınlarla ilgili son dönemdeki araştırmalarda, işe başlamada kadınları motive eden faktörlerin ya "itici" yani olumsuz koşullardan kaynaklanan veya "çekici" yani olumlu fırsatlardan kaynaklanan nedenler olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda kadınların iş kurup girişimci olma hissiyatını aşılayan faktörler itici ve çekici olmak üzere 2 gruba ayrılabilir. Bunlardan itici faktörler, kadınları girişim yapmaya yönlendiren nedenler iken, çekici faktörler, girişim yapmaya duyulan ilgi odaklıdır. Dolayısıyla, bu çalışmada kadın girişimciliğini etkileyen faktörlerle ilgili teorik çerçeve aşağıdaki gibi özetlenebilir (Özyılmaz, 2016: 42);

1-İtici Faktörler

- İşsizlik
- İş tatminsizliği ve cam tavan sendromu
- Ailevi sebepler
- Çalışma saatleri ve koşulları

2-Çekici Faktörler

- Aile işletmesi
- Fırsatları sezme ve girişimcilik güdüsü
- Kar elde etme isteği
- Bağımsız olma isteği
- Başarma ve statü arzusu

2.1. İtici Nedenler

İtici faktörler, işsizlik, ailevi sorunlar, işinden memnun olamamak ve cam tavan sendromu, çalışma saatlerinde esneklik ve çalışma koşulları gibi zorunluluktan kaynaklanan nedenlerdir (Arslan ve Toksoy, 2017: 133).
Kadın girişimciliğinde genel motivasyonlardan biri olan, onları girişimci olmaya yönelten unsurlar aşağıdaki başlıklar halinde incelenebilir (Cici, 2013: 76):

2.1.1. İşsizlik

İşgücü piyasasına bakıldığında toplumsal etkenler ve ata-erk sisteminin kadınların iş bulma sürecini ve fırsatlarını sınırlandırdığı görülmektedir. Bu sebeple kadınların iş kurma sürecinde itici rol üstlenen faktörlerin ilk sırasında işsizlik bulunmaktadır (Özyılmaz, 2016: 42). İşgücüne entegrasyon sorununu en iyi yansıtan istatistik; itme modelinin temel teorik değişkenini oluşturan, işsizlik oranıdır. İşverenlerin kriz, maddi sıkıntılar gibi nedenlerden dolayı personel eksiltme yoluna gidebilmektedir. Bu durum genelde kadın işgücüne daha fazla yansımaktadır. Özellikle işe alımlarda medeni durum farkı gözetmeksizin yine aynı mağduriyeti yaşayabilmektedirler. Bu bağlamda kadın ikincil planda tutulma gerçeğinin her daim farkındadır. Toplumsal normların negatiflik içeren baskısı altında ezilen kadın çareyi kendi işini kurmakta bulmaktadır. Çünkü işveren gözünde kadın mazeret ibaresi taşıyan bir faktör olarak yer edinmektedir. Misal, evlilik arifesinde veya bekâr ise, evlenme izni süreci, evli ise; verimsiz ve işi aksatabileceği gerekçesi ya da doğum izni süreci birer mazeret olarak algılanabilmektedir. Ayrıca toplumda yer edinen negatif ayrımcılık ve her hangi bir ekonomik kriz durumunda veya işyerinde işverenin işçi azaltma yoluna

gitmesi durumunda ilk çıkarılacaklar listesinde kadınlar yer almaktadır. Tüm bu etkenler çalışmak zorunda olan kadınları zorunlu olarak iş kurmaya itmektedir (Özyılmaz, 2016: 43).

2.1.2. İş Tatminsizliği ve Cam Tavan Sendromu

İş tatminsizliği; bir iş yerinde çalışan kişilere, çalışma koşulları, zaman faktörü, iş çevresi, mesai arkadaşları, ücret tatmini gibi etkenlerin olumsuz olarak yansıması ve ya çalışanların işinden zevk almamasıdır. Diğer bir ifadeyle kişinin iş ile ilgili duygusal tepkilerinin olumsuz bir bileşini olan iş doyumsuzluğu olarak da adlandırılabilir (Özyılmaz, 2016). Cam tavan sendromu ise; kadınların iş hayatında üst kademeye giden yolda soyut, gözle görülmeyen engellerle karşılaşması ve yönetsel pozisyonlara gelememeleri olarak nitelendirilebilir (Öğüt, 2006: 56). İş tatminsizliği veya iş doyumunun olmaması kadınların işlerini sevmemeleri ve işiyle alakalı olan etkenlerden düşük oranda haz duyması, cam tavan gibi sebepler kadınlara işlerini kurmada itici rol oynamaktadır (Özyılmaz, 2016: 43). Kadınların ikincil ve edilgen olmakla mücadele etmek zorunda kalma savaşı iş tatminsizliğinin en güçlü demotivasyon kaynağıdır. Kadınların işinde haz duygusunu kaybetmesinde ki en önemli etken cam tavan sendromu olarak bilinen sistemin mağduru olmalarıdır. Bu noktada kadınların en belirgin iş engellerinin başında gelen cam tavan, iş tatminsizliğinin doğrudan zeminini oluşturmaktadır. Çünkü kadın kariyer basamağına tırmanırken ne kadar verimli olsa da bir noktadan sonra görünmez bir el tarafından aşağıya itilmektedir. Bu bağlamda beklediği iş doyumu ve yükselmenin getirisi olan ücret artışından tatmin olamayan, işverenin adalet anlayışı karşısında hezimete uğrayan kadın işini kurarak, enerjisini kendi işine harcamaya karar vermektedir (Tükeltürk ve Perçin, 2008; Özyılmaz, 2016).

2.1.3. Ailevi Sebepler

Ailede kadına yüklenen rol genel hatları ile çocuk bakımı ve ev işleri olarak bilinmektedir. Bu doğrultuda kadın, hem hane içindeki sorumlulukları hem de iş ortamının yüklemiş olduğu sorumluluklar altında ezilmektedir. Bu durumda çareyi daha esnek koşulları olacak bir çalışma ortamı yaratmada aramaktadır. Kadınların

karma iş ortamında çalışması ve eşler arasında güven problemlerinin yaşanması kadınları kendi işlerini kurmaya iten nedenler arasında yer almaktadır. Öte yandan evlilik, doğum gibi etmenler de kadınların emekliliklerini beklemeden iş bırakmalarında önemli bir nedendir. Bu durum kadınları girişimcilik alanına yönlendirmektedir. Bir başka faktör ise; sahibi oldukları aile işletmesini işletecek erkek kalmamış olması, işletmenin girişimci kadına ailesinden devrolması ve aileye ek gelir sağlayabilme gereksinimi kadınları girişimciliğe iten nedenlerdendir (Yetim, 2002).

2.1.4. Çalışma Saatleri ve Koşulları

Çalışan kadınların çoğu iş yaşamındaki esnek çalışma koşullarına ayak uyduramamaktadır. Kadın aynı zamanda eş, anne, ev işlerinden sorumlu kimseler olarak da hayat sürmektedir. Bu sebeple iş saatleri aile düzenini olumsuz etkileyebilmektedir. Sorumlulukları artan kadın hem işini hem ailesini aynı anda idare etmekte zorlanabilmektedir. Özellikle ağır ve yorucu çalışma koşulları altında ezilmektedir. Çalışma yaşamında fiziksel ya da psikolojik şiddetle karşılaşma ihtimali yüksek olan kadın, kariyeri için girişimcilik faktörü ile yükselme yolunu seçmektedir (Özyılmaz, 2016).

Tüm dünyada kadınların ortak sorunu olan taciz vakaları, çalışma koşullarında da önlerine duvar örmektedir. Yapılan araştırmalarda, kadınların kadın olmaktan kaynaklı olduğunu düşündükleri problemlerin başında çevrelerinden gördükleri tepkiler gelmektedir. Bu durum çalışma koşullarına önemli ölçüde yansımaktadır (Terzi ve Kurt, 2015: 134).

2.2. Çekici Nedenler

Kadın girişimciliği motivasyonlarından biri olan çekici unsurlar; konuya ilgi duyma şeklinde kendini göstermekte olup, aşağıda ki başlıklar halinde incelenebilir (Cici, 2013: 80);

2.2.1. Aile (işletmesi) , Eğitim, Tecrübe, Çevre

Türk toplumunda evin idaresi erkeğe, o evin hanımı olmak ise kadına aittir algısına karşın sorumlulukları çerçevesinde iş ve aile dengesini kuran kadınlara; girişimsel başarıyı yakalamalarında aile, çevre, eğitim vasıfları ve iş tecrübesi büyük katkı sağlamaktadır. Sosyal faktör grubu olarak tanımlanan; aile, çevre, eğitim ve tecrübe kadın girişimciliğinin başarı destekli faktörleridir ve bu faktörlerden özellikle ailede girişimci olması bilhassa babanın işletmesinin olması, kadını girişimciliğe çekici işleve sahiptir (Arıkan, 2016: 141).

Eğitimin iş kurma ile arasında anlamlı bir ilişki olmasının yanı sıra üniversite mezunu kadınlarda bu durum daha da artmaktadır. Eğitim seviyesindeki artış kadınların başarı ve kariyer odaklı yol izlemelerini ve bu bağlamda girişimcilik alanına yönelmelerinde belirleyici unsur olmaktadır (Yetim, 2002: 87).

Öztürk (2016)'ün çalışmasında; araştırma kapsamındaki kadın girişimcilerin %58,5'inin ailesinde girişimci olduğu ayrıca yakın aile çevresindeki girişimci rol modellerin etkisiyle kadınların iş kurmaya cesaretlendikleri tespit edilmiştir (Öztürk, 2016: 94). Bu bağlamda aile ve yakın çevrenin kadın girişimciliğini tetikleyen önemli faktörlerden olduğu görülmektedir.

2.2.2. Girişimcilik Güdüsü ve Fırsatları Sezme

Girişimciliğin ana unsurları risk alma, yenilikçi yaklaşım gibi etmenlerdir. Bu doğrultuda girişimcilik güdüsünü, tüm bu unsurları karşılayan kadının emek, sermaye ve diğer üretim faktörlerini aynı amaç altında toplayarak mal ve hizmet üretimini gerçekleştirme arzusu olarak tanımlayabiliriz (Özyılmaz, 2016: 45). Fırsatları sezme ise; Bir işe başlamadan önce çevrenin yarattığı fırsatlara dair yapılan araştırmanın yol haritası olarak tanımlanabilir. Nitekim kadınlar günümüz şartlarında dijital çağın olanakları ile yoğrulmaktadır. Teknolojik imkânların sağladığı kolaylık girişimcilikte sanal dünyanın kapılarını da aralamış bulunmaktadır. Bu gün sosyal medyanın gücü vasıtasıyla girişimciler ile müşteri arasında sadece bir tuş kadar kısa mesafe vardır. Böylece gerek çevrenin yarattığı fırsatları görme gerek müşteri profilini tespit edip gereksinimlerine cevap verme olanağı kolaylık kazanmıştır. Bu doğrultuda eğitimin gelişmesi ve zamanın ilerlemesi ile kadınlar geleneksel 3P olan pickle (turşu) powder (toz) pappad(mercimek)'dan modern 3E olan enerji, elektronik

ve engineering (mühendislik)'e geçiş yapmıştır. Medyanın gelişmesiyle, kadınlar kendi özelliklerinin, haklarının ve aynı zamanda iş koşullarının farkındadırlar. Bu dijital çağda, iş arayan kadın adeta girişimcilik güdüsü ile fırsatları sezinleyip iş yaratıcılarına dönüşmektedir. Kadınların özellikle moda tasarımcısı, yayıncı, konfeksiyon üreticisi, iç dekoratör olarak yıldızları parlarken, diğer alanlarda da kendi yeteneklerini konuşturmaktadırlar (Kaur, 2014: 127).

2.2.3. Kazanç Elde Etme İsteği

Enerjisini ve yeteneğini başka işletmelerde ücret karşılığı kullanmak yerine kendine ait bir iş kurup kendi işletmesinde finansal kazanç elde etme istediği, daha fazla gelir elde etme ve zengin olma fırsatı kadınların girişimcilik fikrini güdüleyici rol oynamaktadır (Özyılmaz, 2016: 45). Kazanç elde etme arzusu dünya genelinde kadınların girişimciliğe yönelmesinde en önemli unsurlardan biridir (Keskin, 2013 83).

2.2.4. Kendini Gerçekleştirme Arzusu

Kadınların finansal ihtiyaçtan ziyade kendini kanıtlama gereksinimi, kendini gerçekleştirme çabası kadın girişimciliğinde çekici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Özyılmaz, 2016: 44). Özellikle toplumsal değerlerin altında ezilen ve önemsenme duygusu hisseden kadın gücünü gösterme yolu olarak girişimciliği fırsat görmektedir. Ekonomik gücün getirisi ile kendisini kanıtlayacağı düşüncesine kapılan kadınların önünde girişimcilik, pusula görevi üstlenmektedir. Literatür çalışmalarında da ortak kanı olarak karşımıza çıkan kendini gerçekleştirme isteği, kadınların girişimcilik serüveninde çekici rol oynamaktadır.

2.2.5.Başarma, Bağımsızlık ve Statü Arzusu

Kadınların girişimci olmalarında; ekonomik bağımsızlık, kendi patronu olmak, ideallerini gerçekleştirme arzusu etken olmaktadır. Kadınlar para kazanmaktan ziyade kariyer odaklı olarak girişimci olma eğilimi göstermişlerdir. 80'li yıllarda kadınlar aileye gelir getirme amacını güderken, eğitimli olmalarının getirisi olarak girişimciliğe başarı odaklı bakarak statü edinimi ve kariyer olarak yaklaşmışlardır

(Öztürk, 2016: 94). Kadınların girişimci olmalarında motivasyon kaynağı olan faktörlerden; güçlü bir başarma isteği, başkalarına faydalı olabilme ve sosyalleşme arzusu önemli görülen çekici unsurlardır (Arat, 1993 ve Çelebi, 1997'den aktaran Arslan ve Toksoy, 2017: 133).

Literatür incelendiğinde eğitim düzeyi arttıkça, çekici faktörlerin ön plana çıktığı, düşük gelirlilerde ise itici faktörlerin ön planda olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Yetim (2002) çalışmasında; iş kurma ve eğitim arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve üniversite mezunu kadınların çeken faktörlerin etkisiyle, (%66,7) çoğunlukla bağımsızlık ve kendini ispatlama gerekçesiyle girişimciliğe yöneldiği görülmüştür. İlkokul ve ortaokul mezunu kadınların ise; itici faktörlerin etkisiyle girişimciliğe yöneldiği tespit edilmiştir. Kadınları girişimciliğe iten nedenler; aileye ek gelir sağlama, kendi niteliklerine uygun ücretli çalışma olanağı iken, bağımsız ve özerk olma, daha üretken olabilme gibi sebeplerle girişimciliğe yönelmektedir (Yetim, 2002: 87-90).

Benzer çalışma, Arslan ve Toksoy (2017) tarafından yapılmıştır: Bu çalışmada ele alınan kadın girişimcilerin % 34,1'i 40-49 yaş, % 30,1'i 30-39 yaş ve %26'sı 50-59 yaş aralığında olduğu girişimcilerin % 44,7'sinin üniversite ve % 34,1'inin lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda eğitim seviyesi yükselen kadının girişimci olma oranında da artış görülmekte ve dolayısıyla kadın girişimcilerin iş kurma sebepleri ve eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Üniversite eğitimi alan kadın girişimcilerde çeken faktörler ön plana çıkarken, özellikle ilkokul ve ortaokul mezunu kadınlar da ise iten faktörler ön plandadır (Arslan ve Toksoy, 2017: 138).

- ✓ Genel olarak kadın girişimciliğini etkileyen faktörlerden itici ve çekici nedenler kapsamında öne çıkan itici unsur; işsizlik iken, çekici unsur ise; kendini gerçekleştirme isteğidir (Özyılmaz, 2016: 46).

3. KADIN GİRİŞİMCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI ENGELLER

Küresel açıdan kadının çalışma hayatına dâhili ülkeye ve sektöre göre farklılık göstermekle birlikte, kadın işgücü yönünden iş hayatında bir dizin avantaja sahip olmasının yanında birtakım sebeplerden kaynaklı engeller ile de karşı karşıya kalmaktadır (Öğüt, 2006: 57).

Kadının girişimci sıfatıyla iş hayatına dâhil olması, bu durumun kadın bakımından getirdiği sıkıntılar ve engellerin göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Yani kadınların, potansiyel girişimcilik faaliyetleri ile toplumsal ve ekonomik yaşamın "erkek egemen" cinsiyetler arası eşitsizliğini önlemek ve çalışma hayatınının etkinliğini arttırmak için kadın girişimcilerin önündeki engelleri kapsamlı bir şekilde tespit etmek gerekmektedir (Arslan ve Toksoy, 2017: 143-144). Girişimciler için yapılan yenilikçi, duyarlı ve risk almaya yatkın şeklindeki tanımlamalar kadın girişimciler içinde geçerlidir. Fakat kadınlar girişimciliği birtakım toplumsal normlar ve cinsiyet faktörü çerçevesinde gerçekleştirmektedir (Keskin, 2013: 64). Yapılan araştırmalar kapsamında kadın girişimciliğinin önünde engel teşkil eden faktörler (Soysal, 2010a: 96-106; Çalışkan, Yeşilyurt ve Yeşilyurt, 2017):

- ✓ Cinsiyetten kaynaklanan engeller
- ✓ Sosyo-kültürel engeller
- ✓ Örgüt ve çevresel şartlardan kaynaklanan engeller, olarak 3 başlık altında incelenebilir.

3.1. Cinsiyetten Kaynaklanan Engeller

Bu engeller aşağıdaki gibi sıralanabilir (Soysal, 2010a);

3.1.1. Sermaye Eksikliği

Bir işe başlarken veya işletme kurarken gereken para işletme için 'hayat kanıdır'. Girişimcilerin genel anlamda önündeki en önemli engellerden biri apaçık sermaye

faktörüdür. Ancak sermaye gereksinimi kadın girişimcileri daha fazla etkilemektedir. Mal varlıkları ve sahip oldukları gayrimenkul varlıkların eşlerinin üzerine kayıtlı olması, kadın girişimcilerin bu sermaye yetersizliği sorunuyla karşılaşmalarının en önemli sebeplerinden gösterilirken, kredi ve borç alacakları durumlarda güvence olarak gösterebilecekleri kendi üzerlerine kayıtlı mal, mülk veya gayrimenkul sahibi olmamaları, kredi başvurularında teminat gösteriminde desteksiz kalmaları da kadın girişimcilerin temel sorunlarındandır. Çünkü iş dünyasında erkeklere nazaran kadınlar, gerekli öz sermayeye veya iş kurmak için gerekli finansman kaynağına erişememektedir (Soysal, 2010a: 98; Arslan ve Toksoy, 2017: 136).

Başka bir araştırma sonuçlarına göre; kadın girişimcilerin iş kurarken karşılaştıkları en önemli problemler (Özkaya, 2009: 64);

- Kredi temini ile ilgili gerekli bilgiden yoksun olma,
- Kredi talebinin reddedilmesi,
- Planlanan iş ile ilgili hiçbir finans kuruluşunun konuya inanç göstermemesi şeklinde kendini göstermiştir.

Finansman sağlanacak kurum veya kuruluşların, işletme kayıtlarıyla, tecrübesiyle, mal ve hizmet üretimin kalitesiyle ve pazarla ilgilenmesi; tecrübesiz kadınların, eşleriyle ya da bir ortakla çalışmalarına veya kendi öz kaynaklarını kullanarak iş kurmalarına sebep olmaktadır. Diğer yandan finansal planlama, muhasebe, işletme yönetimi vb. konularla ilgili deneyimsizlik ve bilgi eksikliği gibi durumlarla karşı karşıya kalınması kadın girişimciliğinin önünde önemli engeller oluşturmaktadır (Ecevit, 1996'dan aktaran Özkaya, 2009: 64).

3.1.2. Cinsiyete Dayalı Rol Ayrımcılığı

Kadın girişimcilerin en büyük engeli kadın olmalarıdır. Erkek egemen sosyal düzen onlara engel yaratmaktadır. Erkeklerin kadınlarca yönetilen bir girişimi finanse etmenin büyük risk olduğunu düşünme algıları, Türkiye'de de işgücü piyasasında aynen üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi cinsiyetçi öğelerin varlığını göstermektedir. Toksöz'e göre kadınların işgücü piyasasına yeterince katılım göstermemeleri, katılım gösterenlerin ise çoğunlukla düşük gelirli düzensiz çalışma

tarzına odaklanması, yüksek işsizlik düzeyleri ve kadınların kendilerine uygun görülen belirli iş ve mesleklerden başka işlere yönelememesi, bu cinsiyete bağlı ayrımcı anlayışın göstergesidir. İstihdam edilme durumlarında cinsiyetçi ayrım yapılması da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir göstergesidir (Altındal, 2016: 3-4).

Özyılmaz (2016), yaptığı bir çalışmada iş hayatıyla ilgili karşılaştığı sorunların kadın olmasından kaynaklandığını düşünen kadın girişimcilerin en yüksek oran (%42,80) ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer aldığını tespit etmiştir (Özyılmaz, 2016: 125).

Türkiye'de yönetici pozisyonunda olan kadın ve girişimci kadın sayısındaki azınlığın sebeplerinden birisinin cinsiyete dayalı mesleki rol ayrımcılığı gösterilebilir. Toplumun kadın aleyhine oluşturduğu algı ve ailesinin sorumluluğu nedeniyle kadınlar daha çok kamusal alan odaklı öğretmenlik, hemşirelik, memurluk gibi kadınsal meslekleri seçmekte dolayısıyla yöneticilik veya girişimcilik alanından uzaklaştırabilmektedir. Bunun bilinen nedenlerinden bazıları; çalışma şartlarındaki esneklik, yoğun tempolu olmasının aile ihmaline yol açması ihtimali, seyahat etme faktörü gibi etkenlerdir (Öğüt, 2006: 72).

3.1.3. Mobbing, Cinsel ve Duygusal Taciz

Gerek başkasına ait işyerinde ücretli çalışan, gerekse işletmelerde girişimci ve yönetici olarak çalışan kadınlar bilhassa tenha ve kapalı mekânlar da tacize uğrayabilmektedir. Özellikle de işte uğradıkları bu cinsel tacize, aile geçimini sağlamanın verdiği mecburiyet ve işini kaybetme endişesiyle sessiz kalabilmektedirler. Toplum kurallarının işlediği bazı algısal durumlarla karşı karşıya kalma endişeleri gibi duygusal taciz getirisi de yine kadınların öğrenilmiş çaresizliğinin somut bir örneğidir. Toplumda oluşan bu algı operasyonu ise kadınların ailelerinden bekledikleri desteği görememelerine sebebiyet vermektedir. Bu nokta da mobbing, cinsel taciz ve duygusal taciz kadınların önündeki engellerden biridir. Avrupa Dördüncü Çalışma Koşulları anket sonuçlarına göre; kadınların bu tarz eylemlere erkeklere nazaran 3 kat daha fazla maruz kalmakta olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmada mobbing, cinsel ve duygusal taciz vb. durumlar (Çakır, 2008: 35);

- ✓ Danimarka, İsveç, Litvanya ve İngiltere'de %5,
- ✓ Türkiye ve Hırvatistan'da %6,
- ✓ Norveç'te %7,
- ✓ Çek Cumhuriyeti'nde %10 gibi oranlarda kadınlar üzerinde etkileşim göstermektedir.

Yine aynı konu kapsamında AB'nin 15 üye ülkesinde, 1996 yılında yapılan 15800 görüşme sonucunda, 1995 yılında çalışanların (Çakır, 2008: 35);

- %2'sinin (yaklaşık 3 milyon çalışan) cinsel tacize,
- %4'ünün (yaklaşık 6 milyon çalışan) fiziksel şiddete,
- %8'inin (yaklaşık 12 milyon çalışan) mobbinge uğradıkları tespit edilmiştir.

Bu konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda, mobbing mağdurlarının büyük çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ve Türkiye'de de buna benzer bulguların görüldüğü yapılan çalışmalarla desteklenmektedir (Çakır, 2008: 35).

3.1.4. Cam Tavan Engeli

Cam tavan engeli: özellikle kadınların karşılaştığı yükselme veya üst kademelere, yönetici pozisyonlara yerleşmesinde soyut engellerin bulunması, görünmez organizasyonel veya algısal bariyer tarafından tanıtım, görev ve sorumluluk şansının sınırlanması, görünmez bir el tarafından aşağı itilmesi olarak tanımlanabilir (Sever, 2016: 577). Cam tavan engelinin cinsiyetten kaynaklı bir engel olmasına dair literatürde de fikir birliği sağlamıştır (Öğüt, 2006: 74). Kadınların cam tavan sendromuyla erkeklere nazaran daha fazla karşılaştıkları ve cam tavan algısının yoğunluğunu etkileyen faktörler; cinsiyet, yaş, medeni hal, terfi, kamu veya özel sektörde çalışma ve ek gelir olarak belirlenmiştir (Sever, 2016: 577). Bu durumun ortaya çıkışını 3 nedene bağlayabiliriz (Aycan, 2006'dan aktaran Örücü vd., 2007: 119);

- Gücü ellerinde tutmak isteyen erkeklerin, kadınların verilen işleri yapamayacağı, kişilik ve kararlılık açısından yetersiz olduklarına dair olumsuz tutumları,

- Kadın yöneticilerin, kadınların özel bir ayrıcalığa gerek olmadığı fikrini savunması ve bir diğer açıdan 'kraliçe arı' sendromu *(Erkek tutumlarını kabül ederek bunları kadınlara karşı kullanmak, diğer kadınların rekabetini ortadan kaldırmaya çalışmak, ayırımla ilgili belirtileri görmemezlikten gelmek)* olarak bilinen güç savaşlarında kadınların birbirlerini kıskanmaları (Zel, 2002: 42),
- Kadınların kendi kendilerine koydukları engeller; toplumsal normların koyduğu kadına özgü önyargıları sorgulamadan kabullenmek, kariyer odaklı olmamak, özgüven eksikliği, kararsızlık, iş-aile çatışması gibi engeller oluşturmaktadır (Aycan, 2006'dan aktaran Örücü vd., 2007: 119).

Literatürde cam tavan olarak tanımlanan bu sendrom kadınların önünde engel oluşturan bir etkendir. Görünmeyen engel, görünmez el, cam tavan sendromu olarak tanımlanan bu engellerin gerek aileden gerek iş piyasasında erkek çalışanlardan kimi zaman da kadın çalışanlardan oluşan birçok şekli mevcuttur (Kördeve, 2017: 130).

3.1.5. Bürokratik Engeller

Kalkınmanın itici gücü olan girişimcilikte girişim yapmak isteyenlerin önündeki en büyük engelin finansman kaynaklı olduğu düşünülse de belki de en önemli sorun girişimciliği özendirecek sistemlerin eksikliğidir.

Yeni bir iş kurarken gerekli tescil ve ilgili prosedürler belirli bir zaman ve çaba gerektirmektedir. Bu aşama da bürokratik açıdan gerekli donanımın olmaması ve tecrübe eksikliğinin verdiği dezavantaj bu zaman ve çaba sarf etme sürecini uzatmaktadır**.** Dolayısıyla bu durum kadın girişimciler aleyhinde erkek girişimcilere nazaran daha çok sorun oluşturmaktadır. (Özyılmaz, 2016: 61)**.**

3.1.6. Rol Çatışması

Rol Çatışması: özel yaşantıları ve iş hayatı arasında rol ikilemine düşen kadın girişimcilerin, özel yaşamlarına daha fazla odaklanması iş hayatını ihmal etmesi ya da tam tersi bir duruma düşmesinden ötürü iş-aile çatışması olarak ifade edilmektedir. Bu durum kadının her iki durumda da yetersiz kalmasına yol açar.

Şayet ailede başka rol model birey yoksa kadının girişimcilik eğilimini zayıflatır (Altaş, 2014).
Kadın girişimcilerin yaşadıkları bu çatışma iş-aile çatışması ya da aile-iş çatışması olmak üzere iki yönde ortaya çıkmaktadır (Tahtalı, 2018: 90-91):

- Kadın girişimcilerin iş hayatındaki rolünün, aile hayatındaki rolünü etkilemesi iş-aile çatışması olarak nitelenirken,
- Aile hayatındaki rolünün iş hayatındaki rolünü etkilemesi de aile-iş çatışması olarak nitelendirilmektedir.

İlk boyut olan iş-aile çatışması; bireyin iş ortamında üstlendiği sorumluluğun, ailesi ile ilgili sorumlulukları engellemesinden kaynaklı olan çatışmadır. İkinci boyut olan aile-iş çatışması ise; Kadının aile içindeki görevini yerine getirirken, iş ortamındaki performansının olumsuz etkilemesinden kaynaklanan çatışmadır. Yapılan çalışma sonucunda kadınların iş ve aile hayatındaki gerilimlerin sonucu olarak ortaya çıkan iş aile veya aile iş çatışmaları arasında ters orantılı bir ilişki söz konusu olduğu tespit edilmiştir (Arslan, 2012: 103).

Toplumsal normlar çerçevesinde kadına yüklenen görev; evinin işi, ailesi ve çocuklarının sorumluluğudur. Bu nedenle erkeklere oranla daha fazla sorumluluk üstlenmektedir. Tüm bu şartlarla iş yaşamına atılan kadın bir yandan ailevi sorumlulukların vermiş olduğu yük diğer yandan çalışma saatlerinin esnek olması ile rol çatışması yaşamaktadır. Dolayısıyla kadın girişimciler rol karmaşası içinde başarısızlık göstermektedir (Özyılmaz, 2016: 57).

3.2. Sosyo-Kültürel Engeller

Bu engeller aşağıdaki gibi sıralanabilir;

3.2.1. Toplumun Geleneksel İnanç ve Baskısı

Sosyokültürel engellerden birisi, geleneksel toplumlarda hâkim olan geleneksel düşünce yapısı olup, bu durum kadınların girişimcilik alanına yönelmesini

engellemektedir. Kadınlar, girişimcilik alanında gelişmelerini ve başarılı olmalarını engelleyen bir sosyal baskı altında kalmaktadırlar (Kaur, 2014: 129).

3.2.2. Sosyal Pozisyon ve İletişim Eksikliği

En son teknoloji ve iş hayatındaki değişiklikler hakkında yaşanan bilgi eksikliği kadınların başarılı olmasının önünde engeller oluşturur. Bakıldığında kadınlar erkeklere nazaran daha düşük bir statüdedir. Bu nedenle kadınlar sosyal ortamlarda yer edinme ya da örgütsel üyelik gibi iletişim ağlarından yararlanma konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu doğrultuda yeni bir iş kurma ve yönetme konusunda bilgi, destek ve kaynağa ulaşmada erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Bu durum kadınlara azalan güç, ayrımcılığa uğrama, iş-aile çatışmasının fazlalaşması gibi olumsuzluk barındıran düşünceleri aşılamaktadır (Soysal, 2010a: 100-101).

Bu konuda, 'Amerikan Yönetim Topluluğu (AMS)' üyelerine uygulanan araştırma sonuçları incelendiğinde (Zel, 2002: 41);

- Kadınların %69'u işletme içerisinde erkeklerin üst kademelere yükselmesinin kadınlara kıyasla daha yüksek olduğunu düşünürken; %90'ı ise bu durumun erkek yöneticilerin kalıplaşmış düşüncelerinden kaynaklandığını savunmaktadır.
- Bunun yanısıra danışman temini ve iletişim kurma (%65), görüş eksikliği (%50), oyunun kurallarını bilmemek (%38) gibi diğer problemler sıralanmaktadır.
- Araştırma kapsamındaki kadınların %72'sine göre "daha iyi performans göstermek için kadınlar erkeklere oranla daha büyük bir baskı altındadır" ve %81'ine göre ise, "bu baskı, özel yaşamlarını erkeklere kıyasla daha çok yıpratmaktadır" (Zel, 2002: 41).

3.2.3. Basmakalıp Yargılar (Güvensizlik, Tecrübesizlik, Başarısızlık)

Kadın girişimcilerin en büyük engeli kadın olmalarıdır. Erkek egemen sosyal düzen onlara engel yaratmaktadır. Erkek üyeler kadınlarca yönetilen bir girişimi finanse etmenin büyük risk olduğunu düşünmektedir (Kaur, 2014: 129).

Geleneksel anlayışın bir ürünü olan sosyokültürel engeller, kadınlara aile sorumluluğunun gerekliliğini ve mesleki yaşamını pasif kılmayı vurgulamaktadır. Dolayısıyla cinsiyet ile ilgili önyargıların etkisi kadınları iş kurma ve piyasa koşullarındaki rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Ayrıca erkeklerin işinin ön planda tutulması ve kadının işinin önemsiz görülmesi gibi algısal basmakalıp düşünceler bir noktadan sonra güvensiz kadın profilini ortaya çıkarmaktadır. Gelenekselliğin görüldüğü toplumlarda kadınlara ev işi ve aile sorumluluklarının yüklenmesi ve iş hayatının iyi bir eş, anne olarak sınırlandırılması görüşü yaygındır (Najımudınova, 2015: 11).

Cinsiyetten kaynaklı basmakalıp yargılar iş hayatında kadınların kariyer hedeflerinin önünde önemli bir engel yaratmaktadır. Bu duruma örnek olarak ABD'li 300 kadınla yapılan araştırma sonuçlarında girişimciliğe birincil engel olarak basmakalıp yargıları göstermeleri verilebilir. Kadınlarla ilgili bir diğer basmakalıp yargı ise; kadınların duygusallık, öznellik ve bağımlılık gibi davranışsal özellikleri ile risk alma, liderlik yapma, hırs ve rekabet edebilme gibi girişimcilik özellikleri açısından yeterli olmadıkları yönünde ki algılara maruz kalmalarıdır. Toplumda, kadınlara yüklenilen bazı özellikler nedeniyle (pasif olama, liderlik vasfına sahip olamama, aşı duygusal olma, uysal olama gibi.) yöneticilikte ve girişimcilikte başarılı olamayacakları hakkında yanlış bir inanç vardır (Soysal, 2010a: 101; Dirik, 2016: 59-61).

3.2.4. Eğitim Düzeyi ve Tecrübe Eksikliği

Eğitimin her alandan olduğu gibi girişimcilik alanında da önemi bilinen bir gerçektir. Eğitim kadınların yaşam şartlarına, görüş ufkunun yelpazesine ve statüsel durumuna doğrudan etki etmektedir. Bu durumda kadınlar arasında bir değer aracı olarak ta işlevsellik göstermektedir. Buna rağmen kadınların en çok karşılarına çıkan engellerden biri olan bireysel eğitim yoksunluğudur. Çünkü ülkemizde bilhassa kadınlar erkeklere nazaran daha az eğitim almaktadır. Bu da girişimcilik becerilerine de etki etmektedir (Cici, 2013: 84).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi (TCEE)'nin 2017 yılı verilerine göre; Türkiye, 0,317'lik TCEE değeriyle, 160 ülke arasından 69. sırada bulunmaktadır. Bu verilere

göre; eğitim oranı (en az ortaöğretim), kadınlarda %44,05, erkeklerde %66,0 iken, işgücüne katılım oranı, kadınlarda %32,4, erkeklerde %71,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler doğrultusunda eğitim seviyesi ve işgücüne katılım düzeyinde kadınların gerilerde kaldığı görülmektedir (UNDP, 2018). Bu konuda mevcut Avrupa Birliği Komisyon raporuna göre, Türkiye'de kadın girişimcilerin, %82'si düşük düzeyde eğitim almış ve %69'u 25-49 yaş aralığındadır (Aksay, 2019: 36).

Kadının eğitim düzeyinin yükselmesi, günümüzde girişimci kadın sayısındaki artışla paralellik göstermektedir (Aslan ve Atabey, 2007). Tablo 3.1'de, Türkiye'de son beş yılda kadınların iş gücüne katılım oranları görülmektedir. Görüldüğü gibi eğitim düzeyi düşük olan kadınların iş gücüne katılım oranları da düşüktür. Dolayısıyla Türkiye'de kadınların eğitim düzeyi arttıkça, iş gücüne katılım oranının da arttığı gözlemlenmiştir.

Tablo 3.1. 15 yaş üstü kadınların eğitim düzeylerine göre iş gücüne katılım oranları (2014-2018)

	2014	2015	2016	2017	2018
Okur-yazar olmayan	16	16,1	15,2	15,9	16,1
İlkokul	28,1	28,9	29,6	30,8	31,3
İlköğretim	24	28	33,2	33,9	33,9
Ortaokul	22,7	20,3	19,5	19,6	22,2
Lise	31,9	32,7	33,7	34,3	34,7
Mesleki Lise	39,8	40,8	41,4	42,6	42,7
Yüksek Öğretim	71,3	71,6	71,3	72,7	71,6

Kaynak:TÜİK, www.tuik.gov.tr/Start.do, Erişim tarihi: 21.02.2019.

Türkiye'de kadınların eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılım ve istihdam oranları da artış göstermektedir. Bu nedenle eğitim seviyesi ve istihdam arasında doğru yönlü bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür.

Eğitim düzeyi yükselen kadın, sahip olduğu özgüven ile ev dışı işlerde çalışma eğilimine sahiptir (Özkaya, 2009: 5). Benzer şekilde kadınların eğitim olanaklarından gerektiği kadar faydalanamaması girişimcilik yeterliliklerine de etki edebilmektedir (Yetim, 2002: 82).

Bir diğer etken olan tecrübe eksiliği de en az eğitim düzeyi kadar kadın girişimciliğini etkilemektedir. Bu doğrultuda genel anlamda girişimcilikte, fırsatların sezilmesinden işin performans boyutuna kadar bütün halkalar tecrübe ile doğrudan alakalıdır. Çünkü sermaye yetersizliğine sahip kadın girişimci, ortak bulma veya erkek girişimcilerin desteği altında iş faaliyetini gerçekleştirme yoluna gitmektedir. Bu açıdan kadınların nispeten eğitimsizliği ve tecrübesizliği gerekçe gösterilerek yakın çevreleri dahi onların 'başarısız' olacakları yönünde düşünceye hâkim olmaktadır (Dirik, 2016: 62).

3.2.5. Sosyal, Sağlıkla İlgili ve Psikolojik Sorunlar

Toplumsal normlar ve ataerkil yapının etkisiyle kadına yüklenen roller, ailevi sorumluluk (çocuk bakmak, ev işi yapmak, ebeveyn bakımı vb.), özgüven eksikliği, yeterli destek görememe, negatif ayrımcılığa maruz kalma vb. durumlar Türk kadın girişimciliğinde Avrupa ülkelerinin oldukça gerisinde seyir izlemesine yol açmaktadır. Misal; Almanya'da %30 olan kadın girişimci oranı, Türkiye'de %9'dur. Bu durumun nedenini kadın girişimci dernekleri Türkiye'de muhafazakâr yapının hâkim olmasından kaynaklı olduğunu vurgulamaktadır (Danışman, 2010; Morçin, 2013: 173). Cinsiyet ayrımcılığının kadın ve erkek arasına aşıladığı soyut kurallar nedeniyle kadına biçilen rol; ev ve aile yükümlülüklerinden ibaret iken erkeklere yüklenen rol ise; ailenin gelir akışını sağlayan, karar mercii olan bir güç olarak kabul görmektedir. Dolayısıyla sırtında toplumsal yapının yüklediği görev ve yükümlükler bulunan kadın girişimciler; rol çatışmasından kaynaklı stres, cinsiyet temelli rol ayrımcılığı, kısıtlı zaman vb. psikolojik engellerin hedefinde yer almaktadır (Arıkan, 2016: 146).

Toplumumuzun geleneksel düşünce yapısı kadınların girişimcilik alanına yönelmesini engellemektedir. Kadınlar, girişimcilik alanında gelişmelerini ve başarılı olmalarını engelleyen bir sosyal baskı altında kalmaktadır. Kadınların çoğu öz

güven, kararlılık, umutlu olma ve fiziksel olarak güçlü görünüş eksikliğinden mustariptir. İşlerini yaparken yanlış yapmaktan her zaman korku duymaktadırlar. Tüm bu psikolojik faktörler girişimcilik alanında başarıya ulaşmalarının önünde engel olarak durmaktadır (Kaur 2014: 129).

Girişimcilik her kadının içinde olan bir halet-i ruhiyedir. Bu açıdan bedeni, ruhi, akli yönden sağlıklı olmaları kadınların daha formda ve iş yaşamında daha dirençli, verimli kılmaktadır. Aksi takdirde sağlık ve psikolojik sorunlarıyla cebelleşen kadınların erkekler kadar üretken olamamalarına sebebiyet vermekle birlikte kariyerlerine de olumsuz etkiler yaratacağı bilinen bir gerçektir (Soysal, 2010a: 103-104).

3.2.6. Zaman Darlığı

Kadın girişimcileri zorlayan engellerden biri de zaman darlığıdır. Çünkü kadınların ailevi sorumluluklarına ve özellikle çocuklarına ayırmak zorunda olduğu zaman faktörünü, bir iş fikrini hayata geçirmek ya da girişimcilik kabiliyetini geliştirme konusunda gerektiği kadar kullanamamaktadır. Haliyle kredi ve finans kurum ve kuruluşlarından danışmanlık almaya, yetenek kazanmak için eğitim programlarına katılmaya, müşteri ve kaliteli tedarikçileri soruşturmaya zaman bulamaması kaçınılmazdır. Bu sebepledir ki; kısıtlı zaman bağımsızlık mücadelesi vermek isteyen kadın girişimci açısından bir engeldir (Soysal, 2010a: 103).

3.3. Örgüt ve Çevresel Şartlardan Kaynaklanan Engeller

Bu engeller aşağıda yazılı dört başlık altında toplanabilir (Soysal, 2010a: 104-106);

3.3.1. Örgüt İklimi ve Kültürü

Örgüt kültürü kadınların kariyer imkânları çerçevesinde eşit olarak değerlendirilmelerinde rol oynar. Bu doğrultuda eril hükümranlığının olduğu örgüt kültürleri, kadınlara kariyer basamaklarını tırmanmada ciddi sorunlar teşkil etmektedir (Utma, 2019: 51).

3.3.2. Bütüncül Bakışın Sağlanamaması ve Örgütlenememe

Kadının girişimciliğin önündeki engellerin üstesinden gelememesi, kadını saran, sınırlandıran problemlerle mücadele edememesinin ana sebeplerinden biri de küresel çapta bir bütüncül bakışın sağlanamaması, etkin olarak örgütlenememesinden kaynaklıdır. Dolayısıyla gerek uluslararası gerek ülke bazındaki sivil toplum kuruluşlarının kadın girişimciliği özelinde katkı ve teşvik sağlaması, engellerin üstesinden gelinmesinde önem arz etmektedir (Biner, 2011: 70).

3.3.3. Kuramsal Çeşitlilik ve Koordinasyon Zorlukları

Türkiye'de kadınların girişimcilik faaliyetlerini geliştirme ve desteklemeye yönelik çok sayıda kamu, sivil toplum ve özel kuruluşların olması ve kuruluşların arasında koordinasyon güçlüğü yaşanması, kadın girişimciliğini desteklemede stratejik olarak farklılıklar olmasına yol açmıştır. Birbirinden bağımsız birkaç politika çerçevesi içine yerleştirilen kadın girişimciliği, kadınları ekonomik anlamda güçlendirme hedefine ulaşmada ne tür bir stratejik yol izleneceğine dair farklılık ve fikir ayrılıklarının oluşmasına sebep olmuştur (Biner, 2011: 71).

3.3.4. Politika Geliştirme ve Uygulama ile İlgili Engeller

Kadın girişimciliğinin önünde engel oluşturan önemli uygulama eksiklikleri şunlardır (Soysal, 2010a: 106):

- Girişimciliği destekleme programlarının hazırlandığı süreçte, hedef kitle olan kadınlar arasındaki bazı farklılıkların (yaş, eğitim, kentli-kır vb.) önemsenmemesi,
- Bu destek programları oluşum aşamasında iken program uygulama ve tasarım süreçlerine hedef kitle olan kadınların dâhil edilmemesi,
- Girişimciliğin geliştirilmesine yönelik uygulamaya aktarılan proje fonlarının deneyime dayalı olmamasının yanı sıra iyi tasarlanmamış ve sürdürülebilirlik açısından etkili bir modelin olmaması gibi sebeplerden başarısızlık göstermesi,

- Mevcut kadın girişimciler ihmal edilirken daha çok yeni başlayanlara odaklanılması ve izleme-değerlendirme eksiklikleri sayılabilir (Ecevit, 2007'den aktaran Soysal, 2010a: 106).

Kadın istihdamının arttırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesinde; kadınların eğitim düzeylerinin yetersizliği de dikkate alınarak girişimciliği teşvik eden ve destekleyen politikalar oluşturulmalıdır (Aslan ve Atabey, 2007: 14).

4. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ

4.1. Dünyada Kadın Girişimciliği

Dünya üzerindeki toplumları meydana getiren beşeri varlıklar; kadın ve erkeği simgelemektedir. Bu bağlamda dünya nüfusunun neredeyse yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Dünyadaki beyin gücünün yarısını oluşturan kadınların çalışma hayatına katılması köklü bir geçmişe dayanmaktadır. İlk kadın hareketlerinin 1840'lı yıllardan sonra Avrupa ülkelerinde ortaya çıktığı bilinmektedir. Bireysel eylemler şeklinde gelişen kadın hareketleri daha çok kapitalist toplumlarda görülmüştür. Dolayısıyla kadınların üretime katılımının sağlanması ve bu aşamada kadınların maruz kaldıkları eşitsizliğin önüne geçilmesi için bilhassa Amerika, İngiltere, Fransa gibi ülkeler başı çekmiştir. Kadınlar tarihsel süreçte dönemin koşul ve niteliklerine göre değişim gösteren biçim ve statülerde çeşitli ekonomik faaliyetlere katılmıştır. Nitekim sanayi devrimi kadın açısından; ekonomik bir gelir karşılığında başkası hesabına çalışan, ilk kez hatta bugün de kullanılan adıyla 'ücretli kadın işgücü' olgusunun temellerinin atıldığı en önemli tarihsel gelişmedir. Ancak kadının tarım dışı sektörde çalışması, sanayileşme ile başlasa da gerçek anlamda kadınların ekonomik gücü ve önemlerinin yeniden gündeme gelmesi I. ve II. Dünya Savaşları sırasında ivme kazanmıştır. 1960'lı yıllarda uluslararası göç hareketinin artmasıyla birlikte kadın iş gücünün iş hayatındaki önemi yeniden artmıştır (Özyılmaz, 2016: 37-42).

2.Dünya Savaşı sonrası erkeklerin askere alınmasıyla kadınlar işgücü piyasasına girmeye başlamış ve bu durum 1950 ve sonrası kadın girişimcilerine rol model etkisi yaratmıştır (Çolak ve Kılıç, 20012'den aktaran Tekin, 2019: 34). Tüm Dünyayı etkisi altına alan küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan gelişmelere uyum sağlayan ülkeler ile bu durumla baş edemeyen gelişmekte olan ülkeler arasında önemli farklılıklar meydana gelmiştir (Tekin, 2019: 34).

1980'lere gelindiğinde ise; gerek Türkiye, gerekse batılı ülkelerin çoğunda liberal ekonomi ve girişimcilik kültürü benimsenmiştir. Bu dönemde girişimci kadın

sayısının batılı ülkelerde erkek girişimcilere nazaran çok daha hızlı bir artış gösterdiği yıllar olmuştur (Özyılmaz, 2016: 37).

2000'li yıllar öncesinde özellikle ABD, İngiltere, Kanada gibi birçok gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalarda ve istatistiklerde, kadın girişimci sayısının arttığı, dolayısıyla işletme kuruluşunda erkek egemenliğinin yıkılmaya başladığı görülmektedir. ABD Nüfus Bürosu rakamları; 1977-1987 yılları arasında kadın girişimcilerin %9, erkek girişimcilerin %4 oranında artış gösterdiğini yine 1992 yılı rakamlarında ise; kadın girişimcilerin ülke istihdamının %10'unu (on iki milyar) sağladığını göstermektedir. Kanada'da 1981-1986 yılları arası girişimci kadın sayısı %27 artış gösterirken bu rakam erkekler için %7 olmuştur. İngiltere'de ise; 1980' den bu yana kadın girişimcilerin sayısında, erkeklere oranla üç kat daha yüksek bir artış görülmüştür. Aynı dönemlerde diğer gelişmiş ülkelerden; Norveç'te toplam girişimcilerinin %29'u, İsveç'te toplam girişimcilerin %28'i, Fransa'da toplam girişimcilerin %25'i, , Almanya'da toplam girişimcilerin %25'i, Hollanda'da toplam girişimcilerin %20'si kadınlardan oluşmaktadır (Koç, 2005: 49-51). Görüldüğü gibi 1970-2000 yılları arasında dönemim gelişmiş endüstri toplumlarında kadın girişimciliğinin geleneksellikten arınıp modern bir yapıya dönüşmesi ve bu olumlu sonuçların ışığında sanayi toplumlarında yaşanan erken kadın kalkınması hamlesinin gelişmekte olan ülkelere örnek teşkil ettiğini söyleyebiliriz.
Dünya çapında, birçok kadın girişimci vardır. Bilhassa gelişmiş Pazar ekonomilerinde kadın müteşebbisler aktif rol oynamaktadır. Aşağıda görüldüğü üzere genellikle gelişmiş Pazar ekonomilerindeki kadınlar, tüm işletmelerin %25'inden fazlasına sahiptir. Dolayısıyla ekonomik kalkınmada önemli rol oynamaktadır (Jalbert, 2000: 10-11).

- Gelişmiş Pazar ekonomilerindeki kadınlar, tüm işletmelerin %25'inden fazlasına sahiptir (Jalbert, 2000: 10-11):

- Japonya'da özel firmaların %23'ü kadınlar tarafından kurulmuştur.
- Rusya'da kadınlar 10 veya daha fazla kişi istihdam eden firmaların %64'üne sahiptir.
- Çin'de kadınlar 1978'den beri işletmelerin %25'ini kurmuştur.

- Almanya’da kadınlar 1990'dan bu yana bir milyondan fazla işi temsil eden yeni işletmelerin üçte birini yaratmışlardır.
- Avrupa ve Yeni Bağımsız Devletler Geçiş Ekonomileri’nde işletme sahiplerinin %25'i kadınlardır.
- Macaristan’da 1990'dan beri tüm işletmelerin %40'ından fazlasını kadınlar kurmuştur.
- Polonya’da kadınlar tüm işletmelerin %38'ine sahiptirler.
- Meksika’da kadınlara ait işletmelerin %32'si 5 yıldan daha az bir sürede kurulmuştur.
- Fransa’da dört firmadan birinin yöneticisi kadındır.
- Svaziland’da kadınlar mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaklaşık %70'ini oluşturmaktalar.
- ABD’de kadınlar tüm işletmelerin %38'ine (8 milyon firma) sahiptir; 27,5 milyon kişi istihdam etmekte (veya 5 işçiden 1'i) ve yıllık satışlarda 3,6 trilyon dolar üretmektedirler.
- Büyük Britanya’da serbest çalışan sektörünün dörtte birini kadınlar oluşturmaktadır.
- AB’de yeni firmaların 1/3’ü kadınlar tarafından kurulmaktadır (Jalbert, 2000: 10-11).

Dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi kadın girişimciliği gelişmekte olan Asya ülkelerinde de Bölgedeki kadınları güçlendirmek ve toplumu dönüştürmek için muazzam bir potansiyeldir. Bununla birlikte, bu potansiyel, özellikle kişi başına gelir ve sanayileşmenin dolayısıyla ekonomik kalkınma düzeyinin hala düşük olduğu birçok ülkede yaygın olarak kullanılmamaktadır. Örneğin Sinhal (2005)’e göre, Güney Asya'daki kadın girişimcilerin %10’undan daha az bir kısmını; Bangladeş, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka’lı kadınlar oluşturmaktadır (Tambunan, 2009: 28).

Uluslararası rakamlar incelendiğinde, kayıtlı ekonomilerdeki şirketlerden %25-33’ü kadınlara ait olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sadece profesyonel iş hayatında çalışan olarak değil kadın girişimciliğinde de artış meydana gelmiştir (Soysal, 2010a:

85). ABD'de 1994 yılı içinde kadınlar tarafından kurulan 6,5 milyon girişim, Fortune 500 firmaları personel sayısından (on bir milyon) daha fazla kişiye istihdam sağlamıştır (Lambing, 1997'den aktaran Narin vd., 2006: 69). Yapılan araştırmalar, küresel kadın işgücünde en yüksek artışın endüstrileşmiş ülkelerde olduğunu, en düşük artışın ise zaten işgüçlerinde çok sayıda kadın bulunan Doğu Avrupa ülkelerinde olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda Birleşik Devletler'de 1965 yılında yapılan araştırmalara göre, ülke çapında çalışan kadınların faal işgücü içindeki oranı %35 olmasına karşın, bu oranın 1980 yılında %42, 1990 yılında ise %45'e yükseldiği görülmektedir. Yine OECD 2001 verilerine göre aynı oran; istihdamdaki 25-54 yaş aralığında kadınlar için, Finlandiya, İzlanda, Norveç, İsveç, Danimarka gibi ülkelerde %70'in üstünde seyretmektedir. Diğer tarafta nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Orta Doğu, Afrika Sahrasının alt kuşağı ve Güney Asya'da kadınların işgücünün %25 ve daha azını oluşturdukları görülmektedir (Gürol ve Marşap, 2007: 96).

Bu durum Türkiye açısından incelendiğinde, 1995-2009 yıllarını kapsayan dönemde kadınların kırsal alanda işgücüne katılım oranı, %49,3'ten %35,7'ye düşerken; kentlerde %17,1'den %21,3'e çıktığı görülmüş ayrıca toplam 42 ülkede yapılan 2007 yılı Küresel Girişimcilik Araştırması'nda Türkiye'deki kadınların işgücüne katılımının 2006 yılındaki %30 seviyelerinden 2007 yılında %24'e gerilediği ve Türkiye'deki erkek girişimcilerinde kadın girişimcilerin üç katından fazla olduğu tespit edilmiştir (Özçelik, 2008'den aktaran Soysal, 2010a: 85).

Dünya genelinde 2016 yılında 74 ülkede 163 milyon kadın tarafından yeni girişimler başlatılmış 2014-2016 yılları arasında kadın girişimlerinde %10 artış olurken kadın-erkek farkı %5 azalmıştır. Dünyada kadın girişimci oranının en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla (MIWE, 2018);

- Gana (%46,4),
- Rusya (%34,6),
- Uganda (%33,8),
- Yeni Zelanda (%33,0),
- Avustralya (%32,1),

- Vietnam (%31,3)
- Polonya (%30,3)'dır. Fakat Türkiye %8,5 ile kadın girişimci oranının en düşük düzeyde olduğu ülkeler arasında yer almaktadır.

.

2018 yılı verileri ışığında dünya kadın girişimciliğinde gelinen noktayı değerlendiren, Ege Genç İşadamları Derneği Başkanı İlter; dünyada kadın girişimcilerin oranının yüzde 17 olduğunu, Türkiye'de kadın girişimcilerin oranının yüzde 15 ile dünya ortalamasının iki puan altında olduğunu vurgulamıştır (URL-2, 2018). Şekil 4.1'de Mastercard Index of Women Entrepreneurs MIWE (2019) yılı verilerine göre; seçilmiş OECD ülkelerinin kadın girişimciliğinde ki son durumu ile ilgi veriler yer almaktadır.

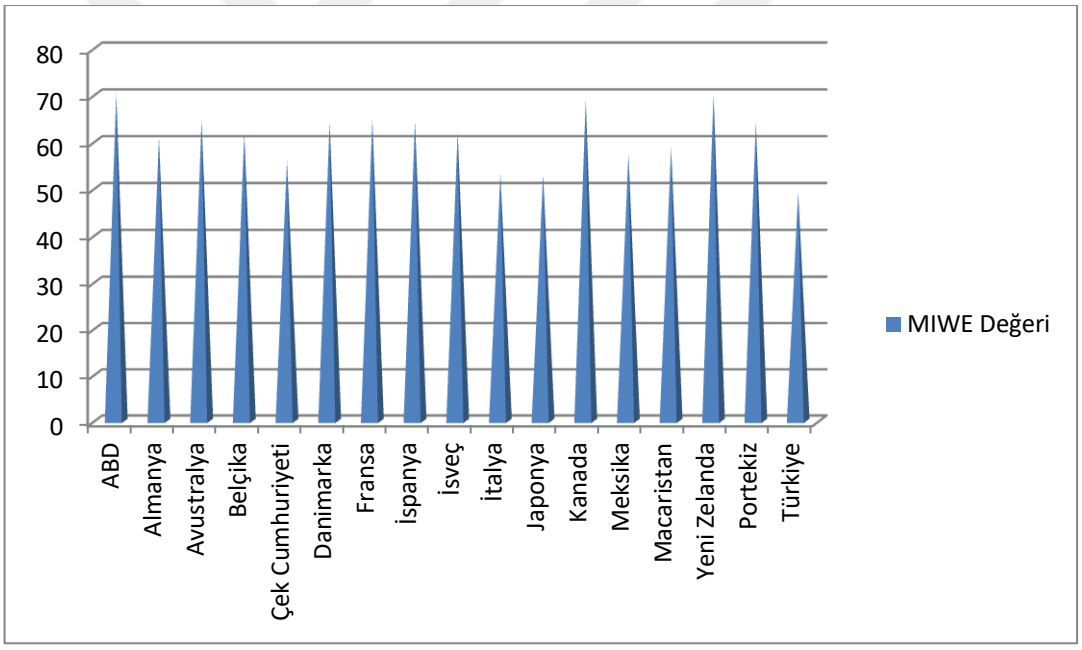

Şekil 4.1. Seçilmiş OECD ülkelerinin 2019 yılı Mastercard Kadın Girişimciler Endeksi

Kaynak: MIWE (2019)'den alınarak çizilmiştir.

OECD ülkelerinin rakamsal olarak 2019 yılı kadın girişimciliği endeks değerleri incelendiğinde; ABD, Yeni Zelanda ve Kanada yaklaşık %70'lik değerleriyle ilk üçte yer almaktadırlar. Türkiye ise, yüzde ellinin altında %49,2'lik bir oranla sonuncu

sırada yer almaktadır. Geçmişten günümüze elde edilen veriler ışığında gelinen nokta da; kadın girişimciliğinde dünya genelinde henüz tam anlamıyla bir başarı sağlanamadığını söylemek mümkündür.

Bu nedenle bugün hem gelişmiş ve hemde gelişmekte olan ülkeler girişimciliğin özendirilmesi konusunda gereken hassasiyeti göstermektedir. Bu kapsamda Avrupa Birliği küçük işletmelerin geliştirilerek rekabet gücünün yükseltilmesi ve girişimciliğin teşvik edilmesi amacıyla bir dizi destekleme programı geliştirmiştir (Çakıcı, 2003'ten aktaran Soysal, 2010a: 84). Bu bağlamda dünya çapında kadın girişimciliğini destekleyen uluslararası kuruluşlar aşağıda sıralanmaktadır (Tekin, 2019: 63-64);

1. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)
2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)
3. Avrupa Birliği (EU)
4. Dünya Bankası (WB)
5. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) (Tekin, 2019: 63-64).

Fakat bu desteklere rağmen, içinde bulunduğu ortamın pek çok açıdan etkisinde kalan girişimcilik süreci, ortamdaki arz-talep durumu, devletlerin girişimciliğe bakış açısı ve destekleme politikaları, özel sektörün durumu, siyasi etkiler gibi alanlar doğrultusunda şekillenmektedir (Özyılmaz, 2016: 46).

4.2. Türkiye'de Kadın Girişimciliği

Türkiye'de girişimciliğin tarihsel gelişimi 1000 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Orta Asya'dan gelip Anadolu'ya yerleşen Türkler, konar-göçer yaşam tarzını bırakıp yerleşik hayata geçerek ticaret ve zaanatkarlık alanında varlık göstermeye başlamışlardır. Bilhassa Selçuklu Dönemi ve Osmanlı devletinin kuruluş yıllarında başarılı bir esnaf-zaanat teşkilatı olarak bilinen "Ahilik" Türklerin ticari varlığının delili niteliğindedir. Müslümanlara özgü bir sistem olarak görülen Ahilik teşkilatı 17.yy'a kadar devam etmiş olup Osmanlı döneminde genel olarak ticaret Yahudi, Ermeni tüccarlara bırakılsa da imparatorluğun son dönemlerinde ve Türkiye

Cumhuriyeti'nde Türk'ten tüccar yapma fikri ön plana çıkmıştır (Özyılmaz, 2016: 18-19). Bu doğrultuda girişimciliğin gelişimi bağlamında 1923'ten günümüze kadar öne çıkmış 5 temel dönemden bahsedilebilir (Öztürk, 2008: 8-9):

- ✓ 1923-1929 yılları arasında "özel girişimciliğe teşvik"
- ✓ 1930-1946 yılları arasında "devletçilik ve yansımaları"
- ✓ 1946-1960 yılları arasında "liberal ekonomiye geçiş"
- ✓ 1960-1980 yılları arasında "planlı ekonomi denemesi"
- ✓ 1980'den günümüze dek "dışa açık liberal ekonomi" dönemi karşımıza çıkmaktadır.

Bugün Türkiye'nin bölgesel girişimcilik seviyesi aşağıdaki şekil 4.2'de daha net olarak görülmektedir. Girişimciliğin yüksek olduğu illerin gelişmiş iller olması bugünün kalkınma anlayışında girişimciliğin önemini gözler önüne sermektedir.

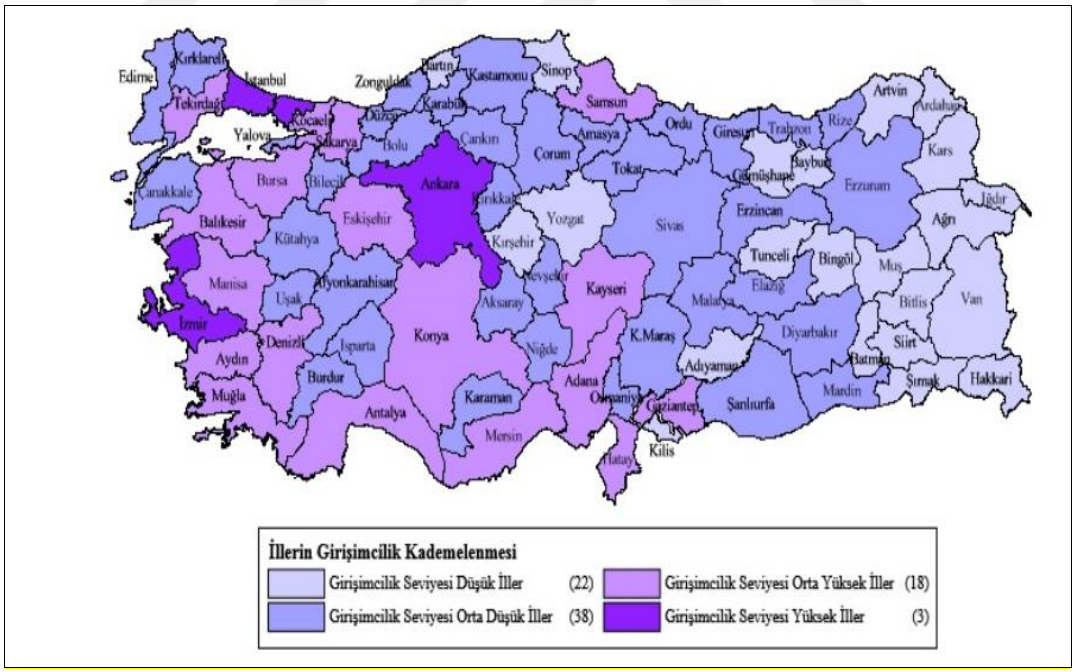

Şekil 4.2. Türkiye girişimcilik haritası 2013 yılı il bazında girişimcilik kademelenmesi

Kaynak: Meydan, 2013: 86.

Haritayı incelediğimizde ülkemizde girişimcilik seviyesinin doğudan batıya doğru artış gösterdiğini ve metropol şehirlerde zirvede olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bölgesel gelişmişlik ile girişimcilik düzeyi arasında doğrusal bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

- ✓ Yerleşim yerleri ve ekonomik faaliyetler arasındaki doğrusal ilişki, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarına ilişkin açıklamalarda üzerinde önemle durulan bir etkendir. Bilhassa İstanbul gibi girişimcilik oranının en yüksek kademesine sahip iller Türkiye ekonomisine büyük bir ivme kazandırmaktadır (Kurt vd., 2006:112).

- ✓ Bir ülkenin tam anlamıyla kalkınabilmesi o ülkedeki bölgesel dengenin sağlanması ile mümkündür. Bu bağlamda geri kalmış bölgelerde kalkınmanın sağlanmasında, teşvik, kredi vb. faktörlerin yanı sıra bölgenin sahip olduğu beşeri potansiyelinde kalkınma sürecine entegre edilmesi önem arz etmektedir (Memiş, Paksoy ve Paksoy, 2007: 138).

- ✓ Türkiye'de TÜİK verilerine göre; 2016 yılında 3,65 milyon girişim mevcuttur. İstanbul 883 bin girişim ile tüm Türkiye'deki girişimlerin yaklaşık dörtte birine sahiptir. Daha sonra Ankara; 264 bin, İzmir; 223 bin, Antalya; 146 bin, Bursa; 138 bin, Konya; 97 bin, Adana; 86 bin, Mersin; 79 bin, Gaziantep ise; 77 bin girişim ile ilk sıralarda yer almaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde ise Samsun; 55 bin girişim ile ilk sırada yerini almıştır (URL-3, 2019).

- ✓ Türkiye'ye ait veriler incelendiğinde girişimlerin yenilik ve ekonomik katma değer açısından yeterince büyüme gösteremedikleri gözlemlenmiştir. TÜİK ve OECD (2012) verilerilerine göre; Türkiye'de 250'den az işçi çalıştıran KOBİ'lerin toplam işletme içindeki payı %99,9'dur. Nitekim Dünyanın birçok ülkesinde durum böyle değildir. Misal; Türkiye'de 19'dan az işçi çalıştıran girişimlerin toplam girişim içindeki payı %98,5 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir. Aynı oran; Almanya'da; %80'in biraz altında, ABD'de %70'in biraz üzerindedir. OECD ülkeleri arasında 20 ve ya daha çok

işçi çalıştıran işletmelerin, toplam işletmelere oranının %5'in altında olduğu 2 ülke ise; Yunanistan (%4,8) ve Türkiye (%1,5)'dir (Şenturan ve Şentürk, 2016; 814). Dolayısıyla Türkiye'de KOBİ'ler genellikle az sayıda işçi çalıştırmaktadır.

Kadın girişimciliği özelinde Türkiye'nin girişimcilik serüvenine göz attığımızda; kadınlar genel olarak tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi sanayi devrimi ile başkasının hesabına çalışan ücretli statüde işgücüne katılım sağlamış olsalar da girişimcilik açısından 1980'lerden itibaren ülke gündemine gelmişlerdir. Kadınların işgücüne katılımını ve devamında girişimcilik faaliyetlerine yönelmelerinin Türkiye'deki gelişimi ile ilgili literatür incelendiğinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

XIII. yüzyılda Anadolu'da kurulan ilk kadın teşkilatı olan Bacıyan-ı Rum (Anadolu Kadınlar Birliği)'dur. Dünyada kurulan ilk kadın teşkilatı ünvanını taşıyan bu teşkilatta el sanatları, misafir ağırlama, askeri-siyasi faaliyetler, tasavvufi faaliyetler vb. işler yürütülmekteydi (Erdem ve Yiğit, 2013'den aktaran Öztürk, 2016: 66).

Tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de kadınların çalışma hayatına katılması 18.yy'larda İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi ile başlamıştır. Lakin Osmanlı Devleti'nin bu dönemlerde içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durum, kadınların daha çok Cumhuriyet döneminde çalışma hayatına dâhil olmasına neden olmuştur (Deniz ve Kuloğlu, 2019: 345).

1980'li yıllar, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kadın girişimciliğinin hız kazandığı süreç olarak tarihe iz bırakmıştır. Türkiye'de kadın hareketini analiz eden araştırmacılar genel anlamda 3 evreden bahsetmektedirler (Öztürk, 2016: 7-11):

- ✓ Osmanlı Dönemi
- ✓ Cumhuriyetin ilk yılları
- ✓ Seksen sonrası dönem

Kadın hareketi ile ilgili çalışmalar yapan Tekeli (1983) ve Sirman (1989), Türkiye'de kadın harekâtının temellerinin 19.yy sonlarına uzanan yaklaşık bir asırlık süreci kapsadığını ifade etmektedir. Bu kapsamda ilk dönem Osmanlı'nın son dönemi olan 2. Meşrutiyetin ilan edildiği yıllar olarak ifade edilebilir (Gökakın, 2000'den aktaran Soysal, 2010a: 89). Osmanlı İmparatorluğu döneminde ticari faaliyetler gayrimüslim tebaanın elindeydi ve hal böyle olunca ticaret kadınların faaliyet gösterdiği en düşük alan olmuştur. Ticari faaliyet gösteren kadınlar ise; çamaşır dükkânı işleten ve köle tacirliği yapan bir grubu temsil etmekteydi (Erdem ve Yiğit, 2013'den aktaran Öztürk, 2016: 66). Ancak Osmanlı dönemi içinde kadınların özgürlük haklarının en çok etki yarattığı yıllar olarak da bilinen meşrutiyet döneminde, kadınlar daha fazla iş hayatında yer almaya başlamıştır. Ayrıca Ticaret Mekteb-i Alîsi adıyla, İnas Darülfünunu'nda bir şube açılmış, burada kadınlara ticaret hayatında başarılı olmaları için ticaret eğitimi verilmiş ve böylece kadınların çalışma hayatına teşvik edilerek mesleki eğitim imkânları arttırılmıştır. Dolayısıyla bu dönemde iş gücü açığının kadınlarla kapatılması amaçlanmıştır (Aydın, 2015: 87).

İkinci evre ise; Atatürk reformlarının hayata geçirildiği dönem olan Cumhuriyetin ilanıdır. Özellikle 2. Dünya savaşının etkisiyle erkeklerin zorunlu orduya alınması nedeniyle kadınlar işgücü piyasasına dâhil olmuşlardır. Bu durum 1950 ve sonrası kadın girişimciliğinin gelişmesi açısından önemlidir (Çolak ve Kılıç'tan aktaran Tekin, 2019: 32).

1950'li yıllarda kadın işgücünün artmasıyla birlikte, tarım ve sanayi sektörünün yanında hizmet sektöründe de çalışan kadın sayısı artmıştır. Kentleşmeyle beraber eğitim olanakları gelişmiş, cinsiyet ayrımcılığının önüne geçen hukuki düzenlemeler, tıp alanındaki ilerlemeler ve aile planlamasındaki gelişmeler sayesinde kadınların eve bağlı kalmalarının önüne geçilerek, işgücüne katılımları artmıştır (Tekin, 2019: 35).

Üçüncü evre ise; 1980 askeri darbesinin sonrasında yaşanan kadın hareketleridir (Gökakın, 2000'den aktaran Soysal, 2010a: 89). 1970'lerde meydana gelen ekonomik kriz birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kadınların ekonomik süreçlere dâhil edilme ve dolayısıyla istihdama daha fazla katılmalarına yönelik talepler, kadın girişimcilik faaliyetlerinin önünü açmıştır (Altındal, 2016). 1970'li

yıllarda devlet teşvikleri ile girişimcilik artış göstermiş olup özellikle 80'li yıllarda Türkiye'de girişimciliğin hızlı bir gelişim gösterdiği yıllar olarak bilinmektedir (Kutlu, 2006). 1970'lerde yaşanan ekonomik bunalım sonrası yaşanan yapısal dönüşümler ve IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarının üçüncü dünya ülkelerine önerdiği yapısal uyum politikaları Türkiye'de kadın girişimciliğini etkilemiştir. Kadınların girişimcilik sürecine dâhil olması 1980'li yıllara uzanmakta olup zorlu süreçlerden geçerek günümüzdeki konumları şekillenmiştir. Kadın istihdamında önemli bir yer tutan kadın girişimciliği özellikle gelişmekte olan ülkelerce özümsenen ihracata yönelik kalkınma stratejileri ile yakından ilişkili olmasının yanı sıra yurt içi kaynak kullanarak küresel pazarda yer edinme çabası açısından önemlidir. Kullanılan girdiler açısından ithalattan bağımsız emek yoğun sektörlerin varlığı bu sektörlerde istihdam edilen kadın emeğinin önemini gözler önüne sermiştir (Yetim, 2002: 80).

Türkiye'de 1980'ler kadın girişimciliğinin ivme kazandığı yıllar olmasına ve kadınların ekonomik ve sosyal hayatta aktif şekilde rol almalarına rağmen Avrupalı ülkelerine kıyasla çok fazla gelişme gösteremediği görülmektedir. 1990'larda kadınların işgücü katılımı %34 civarı iken, 2002 yılında %27 ve 2004 yılında da %25'lere düştüğüne dair veriler, kadınların işgücüne katılımı ile ilgili olarak Türkiye ve gelişmiş ülkeler arasında büyük bir fark olduğunu göstermektedir (Naktiyok, 2013: 81). 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de iş kadınlarının yarısından fazlasının ticaret sektöründe girişimci olduğunu yapılan çalışmalar ışığında bulgulanmıştır (Yetim, 2002: 80). Kadınların iş hayatına girebilmelerini kolaylaştırmak için 1990 yılında Türk Medeni Kanunu'nda evli kadının çalışması ve ticarethane açması için gerekli 'koca izni' şartı kaldırılmıştır (Çakıcı, 2004).

Türkiye'de kadın girişimciliği konusu ilk kez kapsamlı ve geniş çaplı olarak 1992 yılında İstanbul'da yapılan bir sempozyum da gündeme gelmiştir. Ayrıca Türkiye'de kadın girişimciliğinin desteklenmesine yönelik 1993 yılında bir kararname çıkarılmış (Demiryürek ve Türkten, 2015) ve yine aynı yıllarda Halk Bankası tarafından kadın girişimciliğini özendirmek amaçlı kadınlara özel olarak düşük faizli kredi imkânı sağlanmıştır (Güleç, 2011: 31).

1995 yılında ise; Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü yaptırdığı ‘‘Küçük Girişimcilik Projesi’’ konulu geniş çaplı bir araştırma ile kadınların sahip olduğu küçük işletmelerin durumunu değerlendirmeyi amaçlanmıştır (Çakıcı, 2004).

2000’ler öncesi sürekli üst üste yaşanan ekonomik krizler nedeniyle 1990-2000’li yıllar arası kadın iş gücü oranlarında düşüş yaşanmıştır. Dolayısıyla cinsiyet ayrımcılığının etkisi ile krizin faturası aslında kadınlara kesilmiş ve ilk sırada işten çıkarılanlar listesinde kadınlar yer almıştır (Çubukçu’dan aktaran Tekin, 2019: 40).

2001 yılına gelindiğinde ise; Türkiye’de henüz yaygınlaşamaya başlayan mikro kredi uygulamaları; kadınları iş hayatına çekme, işlerini kurup yönetme ve aile ekonomisine katkı sağlama olanağı sunmuştur (Demiryürek ve Türkten, 2015: 59). 2002 ve 2003 yıllarında kadın girişimcilerin ülke ekonomisine katkılarını artırmak ve iş dünyasındaki statülerini sağlamlaştırmak amacıyla KAGİDER kurulmuş, Diyarbakır Valiliği ve Bangladeş Mikro Finans Kuruluşu tarafından başlatılan ‘Mikro Kredi’ projesi ile yoksul kadınları girişimci yapmak amaçlanmıştır. Yine aynı yıllarda Kadın Merkezi (KAMER) ve Güneydoğu Anadolu Projesi-Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi (GAP-GİDEM) işbirliği ile ‘Kadın Girişimciliği’ projesi uygulanmış ayrıca TESK ve Avrupa Birliği tarafından ‘Kadın Girişimcilerin Desteklenmesi’ projesi uygulamaya geçirilmiştir (Çakıcı, 2004).

Tüm bu destekleme projeleri ışığında kadınların ekonomi piyasasında yer almaları ve sosyal statülerini kazanmaları hız kazanmaya başlamış olmalarına rağmen beklenilen başarı oranları henüz yakalanamamıştır. Türkiye 2000’li yılları hem kendi içinde hem de dünya çapında kadın girişimciliği alanında oldukça düşük oranlarla tamamlamıştır. Bu doğrultuda tablo 4.1’de Türkiye’de kadın girişimcilerin 2005 ve 2015 yılları arasında toplam girişimci içindeki kadın girişimci sayıları ve oransal verileri yer almaktadır.

Tablo 4.1. Türkiye'de kadın girişimcilerin oranı (2005-2015)

Yıl	Toplam Girişimci	Kadın Girişimci	%
2005	5790	717	12,38
2006	5717	728	12,73
2007	5575	692	12,41
2008	5573	693	12,43
2009	5638	826	14,65
2010	5750	905	15,74
2011	5931	903	15,23
2012	5933	881	14,85
2013	5955	915	15,37
2014	5562	795	14,29
2015	5643	802	14,21

Kaynak: Kılınç Savrul ve Akyüz, 2016: 176.

TÜİK verileri doğrultusunda Kılınç Savrul ve Akyüz (2016: 176) tarafından hazırlanan yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Türkiye'de kadınların girişimcilik oranı 2005 yılında %12,38, 2010 yılında %15,74, 2012 yılında %14,85, 2013 yılında %15,37 ve 2015 yılında %14,21 seviyelerindedir. Bu çerçevede kadınların girişimcilik oranlarının istikrarsız bir seyir izlediğini söylemek mümkündür.

Dünya Ekonomik Forumu (WEF)'nun 2016 raporuna göre; Kadınların ekonomiye katılım sıralamasında Türkiye 144 ülke arasında 129. olmuştur. Bu bağlamda kadınların istihdama katılımı %27,5 iken girişimci oranının %8 civarı olması, ülkemizde en fazla 110 bine çıkabilen kadın girişimci sayısının çok düşük olduğunu göstermektedir (Oktar, 2016).

Nisan 2017'de yayınlanmış olan Crunchbase'in raporuna göre; dünyada kadın girişimci oranı %17 civarında iken Türkiye'de bu oran %15 civarındadır. Dolayısıyla Türkiye dünya ortalamasının 2 puan altında bulunmaktadır. Yine 2017 yılında Türkiye'de yatırım alan 71 girişimin sadece 15'i kadın girişimcilere aittir. Bu oran %21 gibi düşük bir oran olsa dahi kadınların bulunduğu girişim alanlarının oldukça çeşitli olduğu bilinmektedir (Ünsal, 2017).

Bugün Türkiye'nin kadın girişimcilik serüveni tam anlamıyla hedefine ulaşamamıştır. Bu durumu istatiksel boyutlar çerçevesinde değerlendirdiğimizde; Türkiye, 2018/2019 yılı global girişimcilik izleme raporuna göre; 48 ülke içinde 15. sırada yer almakta ve 5.1 skor ile Avrupa ve Kuzey Amerika bölgesi içinde ortalama bir seviyede konumlanmaktadır. Türkiye'de kadın girişimci oranının %8 civarında olması, Türkiye'nin ekonomik büyümesine ve refah artışın yeterince katkı sağlayamayacaktır. Nitekim kadın girişimciliği ve toplam istihdamın yaklaşık yüzde 80'ini oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) ekonomide istihdam büyümesinin motor görevi üstlenen itici güçleridir (Kagider, 2019a).

Tüm dünya ülkelerinde kadın girişimciliğini destekleme ve teşvik amacı güden proje, program ve çalışmalar yürütülmektedir (Marangoz, Hız ve Aydın, 2016). Aynı şekilde Türkiye'de de son yıllarda girişimcilik kültürünün gerek bireysel bazda gerekse kurumsal ölçekte geliştiği, yaygınlaştığı ve teşvik edildiği bilinmektedir (Soysal, 2010a: 84). Bu bağlamda Türkiye'de kadın girişimciliğini destekleyen ve teşvik eden kurumlar ve kuruluşlardan bazıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4.2. Türkiye'de kadın girişimciliğini destekleyen ve teşvik eden kurum ve kuruluşlar

Başbakanlık
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)
Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)
Küçük ve Orta Sanayi Geliştirme İdaresi Başkanlığı(KOSGEB)
Güneydoğu Anadolu Projesi
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)
Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu (TESK)
Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER)
Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV)
Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı (ÇKGV)
Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV)
Güneydoğu Anadolu Projesi Girişimciliği Destekleme ve Yönlendirme Merkezi (GAP-GİDEM)
Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)
TOBB Kadın Girişimciler Kurulu (TOBB_KGK)
Türkiye Grameen Mikrokredi Programı (TGMP)
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV)
Ticaret ve Sanayi Odaları (TSO)
Türkiye Esnaf-Sanatkâr ve Küçük Sanayi Araştırma Enstitüsü (TES-AR)
Kadının Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM)
Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP)
Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV)
Kadın Merkezi (KA-MER)
Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV_KİK)
Türkiye İsrafı Önleme Vakfı (TİSVA)
Devlet Planlama Teşkilatı
Bankalar (Vakıfbank, Ziraat Bankası, Halk Bankası),
Türk Grameen Mikrokredi Projesi,

Kaynak: Marangoz vd., 2016; İplik, 2012.

Gelişmiş ülkelerden başlayarak diğer ülkelere yayılan kadın girişimciliğinde ki artış ve AB, OECD, BM gibi uluslararası kuruluşların kadın girişimciliğini destekleyici ve yaygınlaştırıcı politikalar izlemesi, 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de kadın girişimciliğine yönelik çalışmaların yapılmasında etkili olmuştur (Yetim, 2002: 80).

5. EKONOMİK KALKINMA VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNDE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN ÖNEMİ

Bu bölümde önce toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında kadın girişimciliğinin önemine değinilmiş, daha sonra gerek dünya ülkeleri bağlamında gerekse Türkiye'nin bölgeleri bağlamında kadın girişimciliğinin ekonomik gelişmeye katkısı ele alınmıştır.

5.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Kadın Girişimciliğinin Önemi

Gerek Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinde gerekse Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde üzerinde önemle durulan temel hedeflerden birisi toplumsal cinsiyet eşitliğidir (Kandemir ve Kürkcü, 2016: 84). Bu kapsamda kadınların ekonomik olarak güçlenmesi ve iş hayatına katılmaları kalkınma için kritik öneme sahiptir. Literatür de kadın girişimcilerle ilgili çok sayıda çalışma mevcuttur. Fakat kadın girişimciliğinin birçok ülkede hala istenilen düzeyde ülke ekonomisine katkı sağlamadığı görülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de ülke nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların kalkınmadaki rolünü ortaya koymak ve kadın girişimcilerin kültürel, sosyal, ekonomik yönden yaşadıkları mağduriyeti analiz etmek cinsiyet eşitliğini sağlamak bakımından da çok önemli bir husustur.

Dünya ülkelerinde gelire odaklanan kalkınma anlayışından insana odaklanan kalkınma anlayışına geçilmesine karşın, küreselleşme sürecinin eşitsizlikleri arttırması, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ve yoksulluğun kadınlaşmasına yol açmıştır (Tunç, 2018: 222).

Kalkınma politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliği hayati önem teşkil etmektedir. Kalkınmanın önemli bir aracı olan toplumsal cinsiyet eşitliğinde önemli gelişmeler kaydedilmişse de hala önemli engeller vardır. Bu nedenle kadınların sağlık, eğitim, güvenlik, haklar, iş ve geçim olanaklarına erişimde erkeklerle aynı haklara sahip olması gerekmektedir (Huseynova, 2015).

Sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olan kadın istihdamı ülkelerin ekonomik gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda ekonomik büyümede devamlılığın sağlanması, sosyal kalkınma ve sosyal adaletin tam anlamıyla gerçekleşmesi; insan odaklı sürdürülebilir kalkınmanın işlevsel unsurları olan erkeklerle kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarına eşit ölçüde katılım göstermeleri ile mümkündür. Eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik alanları ile ilgili göstergelerinin iyileştirilmesi, kadınların toplumsal statülerinin yükseltilmesi ve kalkınma sürecine katkılarının artırılabilmesi için hem hukuksal hem de pratikte kadın-erkek eşitliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır (KSGM, 2019).
Cinsiyet eşitliği, insan güvenliği ve sürdürülebilir kalkınmanın yanı sıra Birleşmiş Milletler (BM) Sisteminin temel direklerinden biri olan insan haklarının önemli bir parçasıdır. Aynı zamanda ülkelerin gelişme sürecini ve insani gelişmeyi ilerletmek için bir ön koşuldur. Dolayısıyla insani gelişmeyi sağlamak, sadece ekonomik refahı değil, aynı zamanda eşitlikçi, sürdürülebilir ve istikrarlı bir dünya sağlayarak, tüm insanların refahını artıracak çok yönlü yaklaşımlar gerektirir. Bu yaklaşımda toplumsal cinsiyet eşitliği tüm hedeflere ulaşmada kritik öneme sahiptir (UNDP, 2020).

Ekonomik kalkınmanın önünde önemli bir engel olarak görülen cinsiyet eşitsizliği ile ilgili ülkelerin uyguladığı eşitsizlik azaltıcı politikalar ve bu eşitsizliği ölçmek için oluşturulan endeksler önem arz etmektedir. Bu doğrultuda cinsiyet eşitsizliğinin ölçümünde genel anlamda kadınların ekonomi, sağlık, eğitim ve siyasal alanlardaki durumları göz önünde bulundurulmaktadır (Kandemir ve Kürkçü, 2016: 76).
Cinsiyet eşitliğinin birçok boyutu vardır ve birçok ülkede, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde, cinsiyet ayrımcılığını yansıtan toplumsal göstergelerin eksikliği nedeniyle ölçülmesi kolay değildir (Tambunan, 2009: 31).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ölçümünde yaygın olarak kullanılan 5 endeks ve bu endekslerin ölçüm aşamasında esas aldığı göstergeler aşağıda ayrıntılı olarak bahsedilmiştir:

Tablo 5.1. Temel cinsiyet eşitsizliği endeksleri ve göstergelerinin karşılaştırılması

	Odak Noktası	Göstergeler
UNDP GDI- Gender Based Development Index	İnsani Gelişme	Uzun ve sağlıklı yaşam, Bilgi, Düzgün yaşam standartları (gelire bağlı olarak)
UNDP GEM –The Gender Empowerment Measure	Güçlendirme	Politik katılım ve politik karar süreçlerine katılım, Ekonomik katılım ve ekonomik karar süreçlerine katılım, Ekonomik kaynaklar üzerindeki güç
Social Watch GEI – Gender Equity Index	Sosyo ekonomik fırsatlar	Eğitim, Ekonomik katılım ve Güçlendirme
WEF GGI - Global Gender Gap Index	Çok boyutlu	Ekonomik katılım ve fırsatlar, Politik güçlenme, Eğitime katılım ve Sağlık ve hayatta kalma
OECD SIGI – Social Institutions and Gender Index	Sosyal kurumlar	Aile düzeni, Fiziksel bütünlük, Sahiplik hakları, Sivil haklar

Kaynak: Karakaş ve Çevik, 2016: 73.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 2018 yılı verileri baz alınarak hazırlanan, 2019 yılı İnsani Gelişme Raporuna göre; Türkiye, İnsani Gelişme Endeksi'nde, 0,806'lık değerle 189 ülke arasında 59. sırada yer almıştır. Ayrıca aynı raporda, yer alan Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinde (Gender Inequality Index) Türkiye 2018'de 0,305'lik değerle 162 ülke arasında 66. sırada yer almıştır. Bu endeks, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliği; üreme sağlığı, güçlendirme ve iş gücü piyasası gibi üç temel boyuta göre ölçmektedir. Üreme sağlığı; anne ölüm oranı ve ergen doğurganlık oranı ile güçlendirme; her bir cinsiyetin parlamentoda sahip olduğu koltuk oranı ve en az orta öğrenime devam etme seviyeleri ile ölçülürken, çalışma boyutu, her iki cinsiyetin iş gücüne katılımları ile ölçülmektedir.

Endeks değeri sıfır ile bir arasında değerler almakta olup, sıfıra yaklaşması eşitsizliğin azaldığını, bire yaklaşması ise arttığını ifade etmektedir (UNDP, 2019a).

Benzer şekilde, Dünya Ekonomik Forumu (WEF)'nun 2006 yılından beri yayınladığı Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporunda yer alan ve kadınların siyasal açıdan güçlendirilmesi, ekonomiye katılım ve fırsat eşitliği, eğitim olanakları ve sağlık gibi kriterlere göre hesaplanan endekste Türkiye; kadın-erkek eşitliği konusunda 0,635 endeks değeri ile 153 ülke arasında 130. sırada olup, oldukça gerilerdedir (World Economic Forum, 2020).

Bu veriler doğrultusunda Türkiye'nin cinsiyet eşitsizliği açısından, Dünya Ekonomik Forumu verilerine göre, 153 ülke arasında 130. sırada yer alması, UNDP verilerine göre 162 ülke arasında 66. sırada yer alması, Kandemir ve Kürkcü (2016: 76)'nün de vurguladığı gibi Türkiye'nin, ekonomik gücünü önemli bir sosyal kalkınma göstergesi olan cinsiyet eşitliğine tam olarak yansıtamadığını göstermektedir.

2018 yılı TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sonuçlarına göre; 82 milyon olan Türkiye nüfusunun; %50,2'sini erkekler, %49,8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Cinsiyet açısından ülke nüfusunun hemen hemen eşit olmasına karşın, bu eşitliğin iş yaşamında sağlanamıyor olması, cinsiyet eşitsizliği ile ilgili çözüm arayışlarının önemini artırmaktadır.

TÜİK'in cinsiyete göre istihdam ve iş gücüne katılım oranları (15 yaş ve üstü) incelendiğinde kadın ve erkeler arasındaki farkın oldukça açık olduğu görülmektedir. Erkeklerde %63,1 olan istihdam oranı; kadınlarda %28,7 gibi oldukça düşük düzeyde iken, erkeklerde %72 olan işgücüne katılma oranı kadınlarda sadece %34,4 düzeyindedir (TÜİK, 2019). Dolayısıyla neredeyse nüfusun yarısını kadınların oluşturduğu bir toplumda ne yazık ki istihdamda ve işgücünde eşitlik sağlanamamıştır. Böylesine önemli bir nokta da cinsiyet eşitsizliğinin ülkelerin ekonomik gücüne muhalif kalması ciddi bir ekonomik kayıptır. Oysaki dünyada kadın istihdamının %1 artması gayri safi milli hasılanın 80 milyar dolar artması anlamına gelmektedir. Bu nedenle 2025 yılına kadar cinsiyet eşitliği tam olarak

sağlanabildiği takdirde, dünya ekonomisine yaklaşık 28 trilyon dolarlık ek katkı sağlamak mümkün olabilecektir (Kagider, 2019b).

Girişimcilik çerçevesinden bakıldığında da cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı buhranın benzer sonuçları ile karşılaşılmaktadır. Bu bağlamda iş fırsatı yaratma beklentilerinin yüksek, girişimcilik aktivitesi açısından yoğun bir ülke olan Türkiye, 2018 yılı Global Girişimcilik İzleme Raporuna göre, araştırma kapsamında yer alan 49 ekonomi içinde halen kadın girişimcilerin erkeklere oranı açısından gerilerde kalan 6 ülkeden biri olarak konumlanmaktadır. Türkiye'nin kalkınma bağlamında bu dönüşümü gerçekleştirebilmesi tüm enerji ve potansiyelini kullanmasıyla mümkün olacaktır. Yani, ülke nüfusunun yarısını oluşturan kadın cinsiyetinin potansiyellerini ve enerjilerini ekonomiye, sosyal yaşama ve siyasete erkeklerle eşit koşullarda yansıtamaması durumunda Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınmayı hayata geçirmesi ve tüm vatandaşlarını çağdaş uygarlık seviyesinde yaşatması mümkün olmayacaktır. Bu doğrultuda kadınları bu sürece dâhil etmenin iki yolu vardır: Bunlar kadın istihdamının artırılması ve kadın girişimciliğinin yaygınlaştırılmasıdır (Kagider, 2019a). Kadın istihdamı için adeta bir reçete olarak sunulan kadın girişimciliğinin sosyal ve ekonomik statü açısından ne boyutta olduğunun toplumsal cinsiyet temelli bir perspektif çerçevesinde sorgulanması büyük bir önem teşkil etmektedir (Altındal, 2016: 5).

TÜİK 2019 yılı Haziran ayı işgücü istatistiklerine göre; ülkemizde çalışma çağındaki 31.075.000 kadın nüfusunun sadece 9 milyonunun çalışıyor olması ve kadınların istihdama katılımının %29,3 düzeyinde kalması, ülkemizin nüfusun yarısını oluşturan nitelikli insan kaynağı potansiyelini kullanamadığının bir göstergesidir. Girişimcilik açısından değerlendirdiğimizde Türkiye'de kadınların erkeklere yakın girişimcilik potansiyeli mevcut olup, yapılan araştırmalarda erkeklerin yüzde 45'inin, kadınların ise yüzde 40'ının girişimciliğe olumlu baktığı görülmektedir. Lakin kadınlardaki bu potansiyel pratikte hayata yansımamaktadır (Kagider, 2019a). Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini belirlemede anahtar rolü üstlenen kadın girişimciliğinin cinsiyet eşitsizliğinin altında ezilmesi hem ülkemiz hem de diğer ülkeler açısından ciddi anlamda ekonomik ve sosyo-kültürel bir eksikliktir.

Kadın girişimciliğinin gelişim derecesinin, gelişmekte olan ülkelerde genellikle gelişmiş ülkelerdekinden daha düşük olan cinsiyet eşitliği derecesi ile yakından ilişkili olduğu belirtilmektedir (Tambunan, 2009: 31). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadına bakış açısı, kalkınma politikalarının ne denli eşitlikçi ve kapsamlı olduğu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gelir ve insani kalkınma düzeyini ne ölçüde etkilediği gibi sorunları ön plana çıkarmaktadır (Tunç, 2018: 222).

BM'ne üye ülkelerin 2015 yılında 2030 yılı için belirlediği 17 sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nden 5'incisi olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği; kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik hayata katılmadan, kadın girişimcilerin ekonomiye ve istihdama katkısı artırılmadan belirlenen hedefe ulaşmanın mümkün olmadığının altını çizmektedir (Aras, 2018).

Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşebilmesi potansiyel güç olan kadın girişimcilerin desteklenmeleri, teşvik edilmeleri ve yönlendirilmeleri sonucunda mümkün olacaktır. Bu doğrultuda bir yandan yoksulluk ve eşitsizliklerin azaltılması sağlanırken aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği için de adım atılmış olur (Aktaş, Ece ve Öztekin, 2018).

5.2. Kadın Girişimciliği ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi

5.2.1. Girişimciliğin Önemi

Ülkelerin varlığını sürdürebilmelerinde temel yapı taşı ekonomik güçleridir. Güçlü bir ekonomi sistemi gerek ülke sınırları içinde gerekse globalleşen dünyada en önemli zenginlik kaynağıdır. Bu doğrultuda bir ülkenin kalkınma ve gelişme gösterebilmesi; koşulların değişim hızına uyum sağlayabilme kabiliyetiyle donanımlı ekonomik büyümeye katkı sağlayan girişimciler yetiştirebilmesiyle mümkündür. Zira girişimciler kazandıkları para miktarlarıyla değil yarattıkları ekonomik farkındalıkla değer görmektedir (Durukan, 2006: 29). Girişimcilik vizyon gerektiren bir işleyiştir. Nitekim girişimciliğin toplumsal boyutta da sağlam bir zemine oturması yüksek istihdam, gelir ve refah olarak topluma geri dönüşüm sağlayacaktır (Öztürk, 2008: 18-19).

Dünya Girişimcilik Platformu (GEM) tarafından G-7 ülkelerinde (Japonya, Almanya, İngiltere, Amerika, Kanada, İtalya ve Fransa) ve 29 ülkede yapılan araştırmalarda ülkelerin girişimcilik düzeyleri ile ekonomik gelişimleri arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır (Morris ve Sexton, 1996'dan aktaran Tahtalı, 2018: 7).

Genel anlamda ülkelerin kalkınması ve gelişmesinde önem arz eden bir diğer konu da bölgesel ekonomik farklılıklardır. Bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları Türkiye'de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu doğrultuda tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de bu bölgesel ekonomik farklılıkların giderilmesi için o bölgenin potansiyel dinamiklerinin harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bu dinamiklerin başında ise bölgesel ekonomiye ivme kazandıracak, ölçek ekonomisi oluşturarak birçok yeni iş kolunun ortaya çıkmasında rol oynayan girişimcilik veya o bölgenin sahip olduğu girişimci sayısı gelmektedir. Zira metropol veya büyük şehirlerdeki sanayi toplulukları refahın sosyo- ekonomik gelişmenin tüm topluma yayılmasında yeteri kadar işlevsel değildir. Bu nedenle gelişmişlik düzeyi düşük olan bölgelerde kendini yoğun olarak hissettiren işsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ekonomik büyümenin ve bölgesel kalkınmanın önemli bir bileşeni olan girişimcilik, işsizlik sorununa da çözüm olanağı sağlamaktadır (Kurt vd., 2006: 99-104). Girişimcilik sisteminin birincil hedef alanı iktisadi olsa da sosyolojik açıdan da önem arz etmektedir. Bu kapsamda girişimciliğin yararları ekonomik ve sosyal olmak üzere iki şekildedir (Çetinkaya Bozkurt, Kalkan, Koyuncu, Alparslan, 2012: 233-234):

<u>Ekonomik olarak;</u>

- ✓ Ekonomik kalkınma ve büyümede itici güç olması, işsizliğin azaltılarak istihdamın artması (Çetinkaya Bozkurt, Kalkan, Koyuncu ve Alparslan, 2012; Çöğürcü, 2016),
- ✓ Atıl kaynakların ekonomiye kazandırılarak verimli kullanılmasında ve yeni teknoloji üretiminde (İlhan, 2005),
- ✓ Refah düzeyinin yükseltilerek tabana yaygınlaştırılmasında ve orta sınıfın güçlendirilmesinde (İlhan, 2005),

- ✓ Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasında (Özkul ve Dulupçu, 2007) etkin rol oynar.

Sosyal olarak;

- ✓ Katılımcı demokrasinin yerleşmesi ve toplumsal barışın sağlanmasında (İlhan, 2005),
- ✓ Değer yaratma ve toplumsal yapıda değişimci/yenilikçi bir sürecin başlatılmasında (Çetinkaya Bozkurt, Kalkan, Koyuncu ve Alparslan, 2012; Çöğürcü, 2016),
- ✓ Prestij ve sosyal sorumluluk sağlama gibi alanlarda yararları vardır (Önce, Marangoz ve Erboy, 2014: 8).

Ekonomistlerin ve akademisyenlerin çoğu, girişimciliğin toplumların gelişmesinde ve refahında çok önemli bir faktör olduğu fikrini desteklemektedir. Girişimcilerin istihdam sorununa çözüm olanağı sağlaması ekonomik büyümede önemli bir faktör olmasının yanı sıra sosyal katkıları da vardır. Zira girişimci niteliklerine sahip kişilerin az olması ya da mevcudun yeterince desteklenememesi, geri kalmış toplumların en önemli sorunudur. Çünkü bir ülkenin kalkınması globalleşen dünyada hızla değişen koşullara uyum sağlayabilme yetisine sahip, ekonomik büyümeye katkı sağlayabilecek girişimciler yetiştirebilmesi ile mümkündür (Durukan, 2006: 29).

Kısacası ekonomik kalkınmanın baş aktörü olan girişimcilik, iş yaşamı ve dolayısıyla ekonomik döngünün vazgeçilmez unsurudur. Girişimcilik gelişen ekonomilerin devamlılık göstermesi ve gelişmekte olan ekonomilerin sürdürülebilirlik kazanmasında önemli rol sergilemektedir. Ayrıca bireysel başarının toplumsal hedeflere sağladığı katkı ve dolayısıyla hem ekonomik hem sosyolojik yönünün olması, bu olguyu çok yönlü fayda sağlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkarmaktadır. Dahası ülkeler için yarattığı ekonomik imkânlar ve istihdam sağlama gibi etkisi ile de oldukça güçlü bir kavram olarak devamlılık göstermektedir (Şenturan ve Şentürk, 2016; 813).

Tüm dünya ülkelerinin temel hedefleri arasında yer alan sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın sağlanması; kıt kaynakların etkin kullanması, teknolojik ilerleme ve

sermaye artışı sağlanması vb. amaçlar için insan kaynaklarına yatırım yapmak önemlidir. Bu bağlamda ekonomik kalkınma için beşeri sermaye önemli bir faktör olduğuna göre kadın olmadan kalkınmanın sağlanması da oldukça zordur (Tutar ve Yetişen, 2009: 116).

Kadın istihdamı ile ekonomik kalkınma sağlanırken aynı zamanda kadınların toplumsal ve aile içerisindeki statüsü de bundan pozitif yönde etkilenecektir (Dücan ve Polat, 2017: 156).

5.2.2. Türkiye'de Kadın Girişimciliğinin Önemi

Ekonomik büyüme, genel tabirle GSMH'nin dolayısıyla kişi başına GSMH'nin yükselmesi ile ölçülür. GSMH'nin yükselmesi de yıl içinde üretim artışına bağlıdır. Bu nokta da üretim ve katma değeri yüksek üretim artışına en fazla katkıyı diğer mesleklere kıyasla girişimcilik yapar. Dolayısıyla bir ülkedeki nitelikli girişimci sayısının fazlalığı o ülkenin gelişmişliğinin göstergesidir. Dolayısıyla Türkiye'de nüfusun yarısını oluşturan kadın sayısı içinde ev kadını sayısının 12 milyon gibi oldukça yüksek olması, kadın girişimci oranının düşük olduğunu göstermektedir. Bu potansiyelin ekonomiye ve girişimciliğe kazandırılması bu yönüyle stratejik öneme sahiptir (Akdemir, 2013: 120). Girişimci kadınlar kazançlarının yaklaşık %90'ını aileleri ve bulundukları topluluk için yeniden yatırıma dönüştürerek, kapsamlı ekonomik büyümeyi doğrudan kalkınmaya bağlamaktadırlar. Yapılan araştırmalar göre; erkekler kadar kadınlarda eşit bir biçimde işgücüne katılım sağlamış olursa, Türkiye'nin GSYH'si yaklaşık %30 daha fazla olacaktır. Bu doğrultuda ekonomik büyümenin ve kalkınmanın yolu kadınların ekonomiye katılmasından, daha kapsayıcı bir ekonomiden geçmektedir (Oktar, 2016).

Aşağıdaki tabloda Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) paralelinde Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan Türkiye'nin 2015-2019 yılları arasına ait temel ekonomik göstergeleri rakamsal olarak verilmiştir.

Tablo 5.2. Temel ekonomik gelişmeler (2015-2019)

Yıl	2015	2016	2017	2018	2019
GSYH (Milyar Dolar, Cari)	862	863	851	763	795
Kişi Başı Milli Gelir (GSYH, Dolar)	11 019	10 883	10 602	9 385	9 647
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	51,3	52,0	52,8	53,2	53,7
İşsizlik Oranı (Yüzde)	10,3	10,9	10,9	11,3	12,1
İhracat (Milyar Dolar)	143,8	142,5	157,0	170,0	182,0
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-63,4	-56,1	-76,8	-66,0	-62,0
TÜFE Yıl Sonu	8,8	8,5	11,9	20,8	15,9

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019a.

Onuncu kalkınma planı döneminde temel ekonomik gelişmeler değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlar çıkartılabilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019b):

- 10.Kalkınma Planı döneminde tek haneli rakamlara düşmesi beklenen işsizlik, yıldan yıla artış gösteren bir seyir izlemiş ve 2019 yılında 12,1 olarak kaydedilmiştir.
- Türkiye ekonomisi, 2016 yılındaki ülke içi siyasi gelişmeler ve 2018 yılı küresel ticaret savaşları gibi yaşanan olumsuzlukların etkisiyle turizm gelirlerindeki azalma ve ticaret gelirlerindeki düşüşe karşın, Onuncu Kalkınma Planı döneminde (2014-2018) yıllık ortalama yüzde 4,9 oranında büyümüştür.
- Bu dönemde Türkiye, kişi başı gelir bakımından gelişmiş ülkelere yakınsama sürecinde önemli yol almıştır. Türkiye'nin genel olarak satın alma gücü paritesi (SAGP) cinsinden artış eğiliminde olan kişi başına milli gelir düzeyi, 2018 yılında AB ortalamasının yaklaşık yüzde 64,6'sına ulaşmıştır.
- 2013 yılında %9 olan işsizlik oranı, devamında çalışma çağı nüfusunun yanı sıra özellikle kadınlar olmak üzere işgücüne katılım oranlarındaki önemli yükselişler nedeniyle, 2018 yılında yüzde 11'e yükselmiştir.

- TÜFE yıllık artış hızı, 2017 yılı sonunda bir önceki yıla göre 3,4 puan artarak yüzde 11,9 olarak gerçekleşmiş olup, bu durumun ortaya çıkmasında; döviz kuru geçişkenliği, ithalat (emtia) fiyatlarındaki yükseliş, gıda fiyatlarındaki gelişmeler ile talep koşullarında gözlenen canlılık etkili olmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019b).

Genel olarak bakıldığında ekonomik gelişmelerden özellikle enflasyon, turizm gelirleri ve işsizlik kalemlerinin beklenen doğrultuda gerçekleşmediği görülmektedir. Özellikle işsizlik kaleminde kadınlarında işgücüne dâhil olmasının sonucu olarak bir artış görülmektedir. Bu doğrultuda kadın işgücünün sadece çalışan odaklı olmasının yerine kendi hesabına çalışan yani kadın girişimciliğine yönelmesi önem arz etmektedir. Çünkü kendi işyerini açabilen kadınlar hem yeni istihdam olanağı sağlayarak işsizlik oranlarının aşağı çekilmesine hem de GSYH ve dolayısıyla kişi başına gelir düzeyinin artmasına katkı sağlayacaktır. Bu açıdan kadın girişimciliği ekonomik kalkınmanın beşeri sermayesi olmakla beraber anahtar rol oynamaktadır.

Bu doğrultuda, kadın girişimciliğinin ekonomik kalkınmaya önemli faydalar sunduğu bir gerçektir. Kanıtlar göstermektedir ki, girişimcilik, ekonomik kalkınma ve iş yaratımına değişik yollarla katkı sağlamaktadır. Kadınlar yaşadıkları ülke ekonomilerini kalkındırmada potansiyel girişimcilik faaliyetleri ile önemli bir faktör olmaktadır (Minniti ve Arenius, 2003). Kısacası işveren statüsünde girişimde bulunan kadınlar, istihtamı artırmakla kalmayıp ülkesinin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunacaktır (Arıkan, 2016: 138).

Bugün ülke ekonomilerinin kalkınmasında KOBİ'lerin önemli bir yeri vardır.Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutan KOBİ'ler kadın girişimci oranı artışında kritik öneme sahiptir.

Türkiye'de 2016 yılı sonu itibariye KOBİ'lerin, ekonomideki ağırlıkları aşağıdaki gibidir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019a):

- ✓ Toplam girişimlerin yüzde 99,8'ini,
- ✓ İstihdamın yüzde 73,5'ini,

- ✓ Katma değerin yüzde 53,5'ini,
- ✓ Yatırımların yüzde 55'ini,
- ✓ 2015 yılı ihracatının ise yüzde 55,1'ini oluşturmakta olup,
- ✓ 2014 yılında Ar-Ge harcamaları içinde KOBİ'lerin payı %17,4 iken 2015 yılında ise %17,7'ye yükselmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019a).

Dolayısıyla küreselleşme ile birlikte yüksek rekabete ayak uyduran, bilhassa cinsiyetten arındırılmış nitelikli girişimci potansiyeline olan ihtiyaç halen devam etmektedir**.** İnsanların refahını artırmak, hayat standartlarını yükseltmek, temel hak ve özgürlüklerini güçlendirerek adil, güvenli ve huzurlu bir yaşam ortamı tesis etmek ve bunu kalıcı kılmayı amaçlayan onuncu kalkınma planı ile genel anlamda girişimcilik ve KOBİ desteklerinin sağlanmasında yenilik, verimlilik ve istihdam artışı, büyüme, gibi ölçütlerin yanı sıra kadın girişimciliğine de ekstra öncelik verilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Türkiye'nin 2023 hedeflerine ulaşmak için pusula görevi üstlenen On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) ile Türkiye'nin en yüksek insani gelişmişlik seviyesindeki ülkeler ile yüksek gelir grubu ülkeleri arasına girmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla 2023 yılında GSYH'nin 1.080 milyar dolara, kişi başına gelirin 12.484 dolara, ihracatın 226.6 milyar dolara yükseltilmesi; işsizlik oranının yüzde 9,9'a düşürülmesi; enflasyon oranlarının kalıcı bir biçimde tek haneli rakamlara düşürülmesi amaçlanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019c). '2023 hedeflerinde belirlenen 500 milyar dolar ihracata ancak nitelikli insanların girişimci ruha sahip olmaları ve ellerini taşın altına koymaları ile ulaşılabilir'(Atasoy, 2016). 2023 hedeflerine koşarken girişimcilik ekonomik gelişme ve kalkınmanın etkin gücüdür (KOSGEB, 2015). Dolayısıyla Türkiye ekonomisinin 2023 hedeflerine ulaşmasında kalkınmanın beşeri sermaye kaynağı olan girişimcilik faktörünün cinsiyet ayrımı gözetmeksizin topyekün kullanılması gerekmektedir. Güçlü ekonomiler ancak kaynaklarını tam kapasite kullandığında gelişimini tamamlar. Bu noktada ülkelerin ekonomik silahları olan KOBİ'lerin erkek egemenliğinden arınıp kadınlarla eşit dengenin kurulması gerekmektedir.

Böylece her kurulan işletme ile sosyal iyileşmeler yaparak, yeni iş sahaları kurarak GSMH'ye katkıda bulunmak ekonomik değer yaratmanın sürükleyici gücüdür (Kurt, Ağça ve Erdoğan, 2006: 103-104). Ekonomik kalkınmanın itici gücü olan girişimcilik faaliyetleri, ülke içinde işsizlik oranlarını en aza indirip istihdam fırsatı yaratmaktadır. İşsizlik oranlarının düşük olduğu toplumlarda refah düzeyindeki iyileşme de beraberinde gelecektir. Bilhassa, kadın girişimcilik faaliyetleri ekonomiye ve topluma sunduğu katkı ve gelişim fırsatları ile ülke ekonomisinin gelişiminde bir kaldıraç görevi gerçekleştirmektedir. Bu doğrultuda atıl kalan kadınların da işletme kurup girişimcilik faaliyetlerinde bulunması ülkelerinin işsizlik, istihdam, refah düzeyi gibi ekonomik ve sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesinde katkıda bulunduğu gibi, ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmasına da önemli ölçüde olumlu etki edecektir (Ergin ve Sayın, 2018: 15).

5.2.3. Türkiye'de Kadın Girişimciliğinin Bölgesel Kalkınmaya Katkısı

Bu bölümde, Türkiye'de düzey 2 bölgeleri bağlamında, kadın girişimci oranı ile yaratılan katma değer ve kişi başına gelir arasındaki ilişki korelasyon analizi ile test edilecektir. Beklenen durum kadın girişimci sayısının yüksek olduğu bölgelerde kişi başına gelir ve yaratılan katma değerinde yüksek olmasıdır.

Korelasyon Analizi:

Korelasyon analizi, İki değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi veya bir değişkenin iki veya daha çok değişken ile olan ilişkisini test etmek, varsa bu ilişkinin derecesini belirlemek için kullanılan istatiksel bir yöntemdir. Bağımsız değişken (X) değiştiğinde, bağımlı değişkenin (Y) hangi yönde değişeceğini görmek amaçlanmaktadır. Korelasyon analizi sonucunda, doğrusal ilişki olup olmadığı ve bu ilişkinin derecesi korelasyon katsayısı ile belirlenmektedir. Korelasyon katsayısı; -1 ile +1 arasında değerler almaktadır (Kalaycı, 2016: 115).

İki değişken arasındaki ilişkinin ölçüsü olan korelasyon katsayısının (r); r= -1 (mükemmel negatif ilişki), r= 0 (ilişki yok), r= 1 (mükemmel pozitif ilişki) şeklinde açıklanmaktadır. Korelasyon katsayısının ilişkisel gücü aşağıdaki gibi gösterilebilmektedir (Kalaycı, 2016: 116):

- 0,00 – 0,25 Çok zayıf ilişki
- 0,26 – 0,49 Zayıf ilişki
- 0,50 – 0,69 Orta ilişki
- 0,70 – 0,89 Yüksek ilişki
- 0,90 – 1,0 Çok yüksek ilişki

Bu kapsamda yapılacak korelasyon analizi ile aşağıdaki hipotezler test edilecektir.

H1: Düzey 2 bölgelerinde kadın girişimci oranı ve yaratılan katma değer arasında anlamlı bir ilişki vardır.
H2: Düzey 2 bölgelerinde kadın girişimci oranı ve kişi başına gelir arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 5.3. Türkiye'de Düzey 2 bölgelerine göre; kadın girişimci oranı, katma değer ve kişi başına gelir

Bölgeler	Kadın Girişimci Oranı (15 yaş ve üstü) -2018 (%) *	Yaratılan Gayri Safi Katma Değer Oranı-2017 (%)**	Kişi Başına GSYH -2017 ($)
TR10 *(İstanbul)*	20,65	31,23	17827
TR21*(Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)*	14,93	2,36	11512
TR22*(Balıkesir, Çanakkale)*	9,15	1,89	9320
TR31*(İzmir)*	18,44	6,16	12344
TR32*(Aydın, Denizli, Muğla)*	13,48	3,26	9194
TR33 *(Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)*	11,85	3,08	8595
TR41*(Bursa, Eskişehir, Bilecik)*	15,02	5,53	11793
TR42*(Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)*	17,74	6,15	13911
TR51*(Ankara)*	21,34	9,03	14253
TR52*(Konya, Karaman)*	14,69	2,41	8486
TR61*(Antalya, Isparta, Burdur)*	13,97	3,58	10034
TR62*(Adana, Mersin)*	16,73	3,80	8094
TR63*(Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)*	17,23	2,53	6716
TR71 *(Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)*	11,03	1,36	7454
TR72*(Kayseri, Sivas, Yozgat)*	15,06	2,30	8132
TR81 *(Zonguldak, Karabük, Bartın)*	12,63	0,92	7598
TR82 *(Kastamonu, Çankırı, Sinop)*	11,63	0,66	7319
TR83*(Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)*	12,67	2,25	6944
TR90*(Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)*	27,08	2,25	7257
TRA1*(Erzurum, Erzincan, Bayburt)*	10,47	0,86	6814
TRA2*(Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)*	5,26	0,62	4727
TRB1*(Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)*	11,84	1,28	6350
TRB2 *(Van, Muş, Bitlis, Hakkari)*	6,14	1,04	4162
TRC1*(Gaziantep, Adıyaman, Kilis)*	10,37	2,25	7011
TRC2*(Şanlıurfa, Diyarbakır)*	11,52	1,89	4403
TRC3*(Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)*	4,62	1,30	5031

*İlgili bölgede toplam işveren ve kendi hesabına çalışanlar içindeki kadınların oranına göre hesaplanmıştır.

**Toplam gayrisafi katma değerden bölgelerin aldığı paya göre hesaplanmıştır.

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr/Start.do, Erişim tarihi: 04.07.2019.

Tablo 5.4. Türkiye'de Düzey 2 bölgelerine göre; kadın girişimci oranı ile yaratılan katma değer ve kişi başına gelir arasındaki korelasyon testi sonuçları

	Gayrisafi Katma Değer (%) (2017)	**Kişi başına GSYH ($) (2017)**
Kadın Girişimci Oranı (%) (2018)	,463*	,621**
Sig. (2-tailed) (P)	0,017	0,01
N	26	

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). *. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Kaynak: Tablo 5.3'e göre hesaplanmıştır.

Analizlerde SPSS paket programı kullanılmıştır.

Tablo 5.4'de görüldüğü gibi Düzey 2 bölgelerine göre; kadın girişimci oranı ile katma değer arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($P<0.05$) vardır. Dolayısıyla H1: Hipotezi kabul edilmiştir. Beklendiği gibi Düzey 2 bölgelerinde; kadın girişimci oranı ile yaratılan katma değer arasında pozitif yönlü bir ilişki (0,463) söz konusudur.

Düzey 2 bölgelerine göre; kadın girişimci oranı ile kişi başına gelir arasındaki istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ($P<0.01$) vardır. Dolayısıyla H2: Hipotezi de kabul edilmiştir. Görüldüğü gibi Düzey 2 bölgelerinde; kadın girişimci oranı ile kişi başına gelir arasında beklendiği üzere pozitif yönlü bir ilişki (0,621) söz konusudur.

5.2.4. Ülkelerin Beşeri Kalkınma Düzeyleri ve Kadın Girişimciliği Arasındaki İlişki

Bu bölümde, kadın girişimciliğinin yüksek olduğu ülkelerde beşeri kalkınma düzeyinin de yüksek olduğu düşüncesinden hareket ederek aşağıdaki hipotez test edilmiştir.

H1: Ülkelerin kadın girişimcilik düzeyleri ile beşeri kalkınma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Aşağıdaki Tablo 5.5'te UNDP'nin 2019 yılı İnsani gelişme raporunda yer alan dünya ülkelerine ait 2018 yılı beşeri kalkınma endeksi verileri ile GEDI'nın 2015 yılı kadın girişimcilik endeksi verileri yer almaktadır. Türkiye kadın girişimcilik endeksi bakımından 76 dünya ülkesi arasında, 44. ülke konumundadır.

Tablo 5.5. Dünya ülkelerinin kadın girişimcilik ve beşeri kalkınma düzeyleri

Sıra No	Ülke	Kadın Girişimcilik Endeksi (2015)*	HDI(2018)**
1	Amerika Birleşik Devletleri	82,9	0,920
2	Avustralya	74,8	0,938
3	Birleşik Krallık	70,6	0,920
4	Danimarka	69,7	0,930
5	Hollanda	69,3	0,933
6	Fransa	68,8	0,891
7	İzlanda	68	0,938
8	İsveç	66,7	0,937
9	Finlandiya	66,4	0,925
10	Norveç	66,3	0,954
11	İrlanda	64,3	0,942
12	İsviçre	63,7	0,946
13	Belçika	63,6	0,919
14	Almanya	63,6	0,939
15	Şili	63,5	0,847
16	Singapur	59,8	0,935
17	Çek Cumhuriyeti	59,1	0,891
18	Litvanya	58,5	0,869
19	Polonya	57,7	0,872
20	Letonya	56,6	0,854
21	Slovenya	55,9	0,902
22	Estonya	55,4	0,882
23	Avusturya	54,9	0,914
24	Slovakya	54,8	0,857
25	Macaristan	53,7	0,845
26	Birleşik Arap Emirlikleri	52,6	0,866
27	İspanya	52,5	0,893
28	Kolombiya	52	0,761
29	Italya	51,4	0,883
30	Hırvatistan	49,9	0,837
31	Portekiz	49,8	0,850
32	Romanya	49,4	0,816
33	İsrail	47,6	0,906
34	Uruguay	44,5	0,808
35	Güney Afrika	44,2	0,705
36	Karadağ	43,7	0,816
37	Peru	43,6	0,759
38	Barbados	43,4	0,813
39	Yunanistan	43	0,872
40	Meksika	42,8	0,767
41	Makedonya	41,2	0,759
42	Kore	40,1	0,906

Tablo 5.5'in devamı

43	Japonya	40	0,915
44	Türkiye	39,3	0,806
45	Malezya	39,2	0,804
46	Jamaika	38,6	0,726
47	Çin	38,3	0,758
48	Suudi Arabistan	37	0,857
49	Panama	36,9	0,795
50	Trinidad ve Tobago	36,9	0,799
51	Tayland	36,6	0,765
52	Botsvana	36,4	0,728
53	Costa Rica	36,1	0,794
54	Arjantin	35,7	0,830
55	Rusya	35,6	0,824
56	Nijerya	32,8	0,534
57	Ekvador	32,3	0,758
58	Bosna Hersek	31,6	0,769
59	Brezilya	31,1	0,761
60	Tunus	30,7	0,739
61	El Salvador	29,9	0,667
62	Bolivya	29,7	0,703
63	Zambiya	29,1	0,591
64	Venezuela	29	0,726
65	Mısır	27,7	0,700
66	Cezayir	27,4	0,759
67	Angora	26	0,574
68	Gana	25,8	0,596
69	Hindistan	25,3	0,647
70	Guatemala	23,2	0,651
71	Etiyopya	20,9	0,470
72	Iran	20,6	0,797
73	Uganda	18,4	0,528
74	Bangladeş	17,9	0,614
75	Malawi	15,5	0,485
76	Pakistan	15,2	0,560

Kaynak: ***** Terjesen ve Lloyd, 2015.
** UNDP, 2019b.

Aşağıdaki tablo 5.6'da görüldüğü gibi, ülkelerin beşeri kalkınma endeksleri ile kadın girişimci oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki (P>0.01) vardır. Dolayısıyla H1: Hipotezi kabul edilmiştir. Ülkelerin beşeri kalkınma düzeyleri ile kadın girişimcilik düzeyleri arasında beklendiği üzere pozitif güçlü bir ilişki (,842) söz konusudur.

Tablo 5.6. Dünya ülkelerinin kadın girişimcilik ve beşeri kalkınma düzeyleri arasındaki korelasyon (pearson correlation) testi sonuçları

	Kadın Girişimci Endeksi (2015)
HDI (Beşeri KalkınmaDüzeyi)	,842**
Sig. (2-tailed) (P)	,000
N	76

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Kaynak: Tablo 5.5'e göre hesaplanmıştır.

Analizler SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır.

6. KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ ÖNÜNDEKİ ENGELLER ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Araştırmanın bu bölümünde, kadınların girişimcilik algıları, girişimcilik özelliklerine bakış açıları ile kadın girişimciliği önündeki engellerle ilgili yapılan anket çalışması ve bu anketin analiz sonuçları yer almaktadır. Bu kapsamda öncelikle, araştırmanın amacı ve önemi açıklandıktan sonra konu ile ilgili literatür özetlenmiş, daha sonra araştırma yöntemine, analiz ve bulgulara yer verilmiştir.

6.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, kadınların girişimcilik algı ve özelliklerine bakış açıları ile kadın girişimciliğinde ön plana çıkan engellerin ve bu engellerin kadınların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır.

Literatür de kadın girişimcilerle ilgili çok sayıda çalışma mevcuttur. Fakat Türkiye'de kadın girişimciliğinin hala istenilen düzeyde ülke ekonomisini desteklememekte olduğu görülmektedir. Bu nedenle çalışma da bu problemin nedenlerinin saptanması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların girişimcilik açısından karşılaştıkları engelleri ortaya koymak, ülkede kadın girişimci sayısını artırmak için gerekli tedbirlerin daha kolay alınması imkânını sağlayacaktır. Bu durum cinsiyet eşitliğini sağlama sürecine de katkı sağlayacaktır.

Araştırma kapsamına Türkiye geneli sosyal medya kullanıcıları olan kadınlar dâhil edilmiştir.

6.2. Literatür

Bu kısımda kadın girişimciliğinin nedenleri ve önündeki engeller ile ilgili literatür özetlenmiştir.

Kaur (2014) çalışmasında, konu ile ilgili literatürü aşağıdaki gibi özetlemiştir (Kaur, 2014);

Jalbert (2000) global ekonomide kadın girişimcilerin rolünü keşfetmek için bir çalışma yapmıştır. Aynı zamanda kadın iş derneklerinin kadınların işte ki ve uluslararası ticaretteki pozisyonlarını nasıl güçlendirebileceğini araştırmıştır. Analiz, saha çalışması ve daha önce yayınlanmış araştırmalardan toplanmış verilere göre yapılmıştır. Araştırmanın analizine göre, kadın girişimciler, etkili bir şekil de iletişim ve organizasyon sağlamak, mali olarak korumalı olmak, çevrelerinin ihtiyaçlarından haberdar olmak ve kültürel farklılıklara duyarlılık göstermek gibi amaçlar için uzun süreli ilişki ve iletişim ağlarını kurup sürdürme becerisi göstermiştir.
Das (2000) Hindistan'ın Tamilnadu ve Kerala eyaletlerinde kadın girişimciler üzerinde bir çalışma yapmıştır. Kadın girişimcilerin ilk aşamada yüzleştiği sorunların batı ülkelerindeki kadınlarınki ile oldukça benzer olduğunu tespit etmiştir. İstatistikler kadınlar tarafından kurulup kontrol edilen işletmelerin oranının batı ülkelerindekilerinden daha az olduğunu göstermiştir.
Damward (2007) Finlandiya, Danimarka, İzlanda, Norveç, İsveç gibi beş İskandinav Ülkesinde kadın girişimciliğine yönelik karşılaşılan tecrübe, teşebbüs ve engelleri araştırmıştır. Maddi kaynak, iş hayatında bilgi ve beceri eksikliği, endüstriyel ve girişimsel aktivite gibi bir kaç engeli geniş bir şekilde tanımlamıştır.
Tambunan (2009) gelişen Asya ülkelerinde kadın girişimciler hakkında bir çalışma yapmıştır. Çalışma bu bölgedeki kadın girişimcilerin temsilinin düşük düzeyde olduğunu; bunun sebebinin de düşük eğitim, sermaye eksikliği ve kültürel veya dini sınırlamalar olduğunu ifade etmiştir.
Singh (2008) kadın girişimciliğinin büyümesinin önündeki engellerden bahsetmiştir. Bu engeller; başarılı girişimcilerle iletişim eksikliği, kadın girişimci olarak sosyal dışlanma, aile sorumluluğu, cinsiyet ayrımcılığı, iletişim

ağına sahip olamama, kadın girişimcilere bankaların kredi vermede gösterdiği tedirginliktir.
Cohoon, Wadhwa & Mitchell (2010) erkek ve kadın girişimcilerin motivasyonları, arka planları ve tecrübeleri hakkında detaylı bir araştırma sunmuştur. Çalışmada, kadınları girişimciliğe yönelten beş psikolojik ve finansal faktör tanımlanmıştır. Bu faktörler varlık sahibi olma ve sahip oldukları iş fikirlerinden yararlanma isteği, kendi şirketlerine sahip olmak için uzun zamandır olan bir arzu ve başka biriyle çalışmanın onlara çekici gelmemesidir.
Kaynak: Kaur, 2014.

Helina, Rayen ve Priscilla.C (2016)'a göre; birçok nedenden ötürü kadın girişimciler bir takım zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Kadın girişimcilerin karşılaştıkları zorluklarla ilgili aşağıdaki çıkarımlar yapılabilir;

- Ürün benzerliğinin yol açtığı yoğun rekabet, sınırlı bilgi, üretim ve kalite standartlarının yanı sıra güven eksikliği ve düşük moral önemli engellerdir.
- Birçok kadın eşinin ölümü, boşanma ya da maddi sıkıntı gibi olumsuz koşullar nedeniyle kendi işini kurmuştur,
- Sermaye, pazar bağlantıları, teknik bilgi ve pazarlama teknikleri gibi takip ve tutma desteğinin olmaması,
- Risk almaktan çekinme ve yetersiz sermaye,
- Hammadde tedarikçisi ve ürün alıcısı arasında ağ sorunu,
- Yetersiz yöntem ve pazarlama becerisi,
- Düşük motivasyon ve cesaretsizlik,
- Bankalarda olduğu gibi aile üyelerinden de yeterli desteği görememek,
- Hedef gruptaki yoksul insanların fazlalığı,
- İnsanlar arasında farklılık yaratma zorluğu,

- Kaynakların STK'lar ile sınırlandırılması,
- Daha fazla eğitim gereksinimi, şeklindedir.

Noyan Yalman ve Gündoğdu (2014) çalışmalarında, TR72 bölgesi kapsamında, sermaye temini konusunda gerekli bilgilendirmelerin daha etkin yapılması gerektiğini vurgulamışlardır. Özellikle mikro kredi uygulaması hakkında Ticaret ve Sanayi Odaları ya da Esnaf Odaları gibi kuruluşların yardımı ile kadın girişimciler bizzat ziyaret edilerek bilgilendirilmelidir. Kadınların iş hayatına katılımlarında en önemli engel olarak belirtilen, kadınların bu konuda istek ve cesaret sahibi olmamaları, yeterli eğitim düzeyine sahip olmamaları ve çevreden yeterli destek görmemeleri durumlarını ortadan kaldırmak ya da azaltmak amacıyla kadınlar kişisel ve mesleki açıdan eğitimler almalıdır. Ayrıca yerel medyanın aracılığı ile toplumsal bilinç oluşturulması ve başarılı kadın girişimcilerin belirlenip kamuoyunda tanıtılması gerektiği vurgulanmıştır. Sivas, Kayseri, Yozgat illerinde bulunan kadın girişimciler için işin kuruluş aşamasında sermaye temini, bürokratik işlemler, pazarda tanınmamış olmak ve kiraların yüksek olması konularında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bunun yanı sıra uygun eleman temini, tecrübesizlik, uygun yer seçimi, ortak bulma, yetersiz eğitim ve hammadde temini gibi konularda yaşanan sıkıntılarla ilgili anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Kadın girişimcilerin işlerini devam ettirirken yaşadıkları sorunlar ise iller arasında anlamlı farklılık göstermemiştir.

Takay ve Tüzün (2015) derinlemesine yapılan mülakatların sonucunda, kadın girişimcilerin; Schumpeter'in girişimcisinde tanımlanan kişilik özelliklerine sahip olduğunun yanısıra benzer motivasyon sebepleriyle de girişimciliğe yöneldiklerini tespit etmişlerdir. Yapılan çalışmada 41 kadın girişimcinin kişilik özellikleri ve temel motivasyon sebepleri Schumpeter'i doğrulamış olup, girişimcilerin Schumpeter'in açıkladığı kuram çerçevesinde ele alınabileceğini göstermiştir. Çalışmanın kavramsal çerçevesinde Schumpeter'in girişimcisinde tanımlanan kişilik özellikleri belirtilmiştir. Kadın girişimcilerin kişilik özellikleri tanımlamalarında yapılan 187 kodlamanın 120'si "azimli", "hırslı", "tuttuğunu koparan", "çalışkan", "iddialı", "cesur" ve "sosyal" kişilik özelliklerini ifade etmektedir. Bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda girişimci kadınların kendilerini cesur, hırslı bireyler olarak

tanımlamaları ve Schumpeter'in ortaya koyduğu gibi bir "yaratıcı yıkım" sürecini gerçekleştirmeye yatkın kişilik özelliklerine sahip olmaları; onların Schumpeter'in girişimcisinde tanımlanan kişilik özelliklerine ne kadar uygun olduğunu göstermiştir. Özellikle, Schumpeter'in girişimcisini motive eden anasebeplerden ilki olan başarma arzusu; araştırma örneklemindeki kadın girişimcileri de girişimciliğe motive eden nedenlerin başında yer almış olup diğer yönden"başarma isteğinin" merkezdeki kadınlarla kıyaslandığında çevredeki kadınlarda daha fazla olması çevredeki kadınların sosyal açıdan kendilerini tatmin etmeye ve çevreden kabul görmeye daha fazla gereksinim duyduklarını göstermiştir. Aslında bu çalışma ile Schumpeter'in girişimcilik kuramı teyit edilmiştir.

Çemrek ve Girginer (2017)'nin yapmış oldukları çalışmanın temel amacı üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin ve bu eğilimlerin oluşum süresinde etkili faktörlerin tespitidir. Geçmişte yapılan literatür çalışmalarından esinlenerek oluşturdukları 30 ifadenin yer aldığı girişimcilik ölçeğini kullanmışlardır. Girişimcilik ölçeği, 2015-2016 öğretim yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'ndeki fakültelerden rassal olarak seçilen 500 öğrenciye uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda çeşitli değişkenler dikkate alınarak üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlileri değerlendirilmiştir. Bilhassa öğrencilerin girişimcilik eğilimlerine etki eden en önemli faktörün öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülteler olduğu tespit edilmiştir.

Bal ve Bilge (2012)'nin yapmış oldukları çalışma, 2011 yılında Celal Bayar Üniversitesi lisans ve ön lisans öğrencilerinin girişimcilik konusuna ilgi seviyelerini ve yeterliliklerini ölçmeye yöneliktir. Çalışmada daha çok lisans ile önlisans öğrencileri cinsiyet ve eğitim seviyeleri (okullar bazında) açısından karşılaştırılmıştır. Araştırmada risk alma, fırsatları değerlendirme, liderlik yönlü, gelecek odaklı, kararlılık ve dış etkenlere karşı bireysel güç olarak altı boyut açıklayıcı faktör analizi ile oluşmuştur. Araştırmada cinsiyetin, girişimciliğin alt boyutları üzerindeki etkisi anlamlı bulunmamış olup okulların, girişimciliğin alt boyutları üzerindeki etkisi sadece "gelecek odaklı" ve "liderlik yönlü" alt boyutlar açısından anlamlı bulunmuştur.

Marangoz, Hız ve Aydın (2016) Muğla ili kırsalında kadınların girişimcilik eğilimlerini belirleme amacı ile anket çalışması yapmışlardır. Çalışma sonucunda kadınların girişimcilik eğilimi alt boyutlarından kendine güvenlerinin yüksek olduğu görülürken, yaratıcılık ile ilgili ifadelere katılım oranlarının ise düşük olduğu görülmüştür. Kadınların bir çoğunun iş fikrine ve girişimcilik eğilimine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Karaturhan, Ünsal, Issabek ve Güler (2017)'nin yapmış olduğu çalışmada İzmir ili Aliağa İlçesi kırsalında yaşayan kadınların girişimci olma kararını etkileyen faktörleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca araştırma da İzmir İli Aliağa İlçesine bağlı altı köyde yaşayan toplam 65 kadınla yüz yüze anket yapılmış olup, mevcut girişimcilik faaliyetlerini tespit etmek, girişimcilik önündeki engelleri incelemek ve elde edilen bulgular doğrultusunda tespit edilen sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmak hedeflenmiştir. Çalışma sonucunda, bu bölgede girişimcilik yapan kadınların en çok karşılaştığı sorunların sırasıyla; eğitim seviyesinin düşük olması, finansal desteğin yetersizliği ve bilgi eksikliği olduğu tespit edilmiştir.

Kagider (2008)'in yaptığı Kadın Girişimciliği: Tutum ve Davranış Araştırması kapsamında, 15-59 yaş grubunda 720 kadınla yapılan saha çalışması sayesinde kadın girişimciliğinin önündeki engeller tanımlanmıştır. Araştırma sonuçlara göre Türkiye'de kadın girişimciliğinin önündeki engeller: Eğitim fırsatlarına eşit olmayan erişim, işgücünde deneyim eksikliği, yetersiz sermaye, finansman ve krediye erişimde sorunlar olarak tespit edilmiştir.

6.3. Araştırmanın Yöntem ve Modeli

Araştırma da belirlenen amaç kapsamında kadın girişimciliğinin önündeki engelleri en iyi kadınlar bilir düşüncesinden yola çıkarak kadın sosyal medya kullanıcılarına yapılan anket ile kadınların girişimcilik engelleri hakkında veri toplanmıştır.

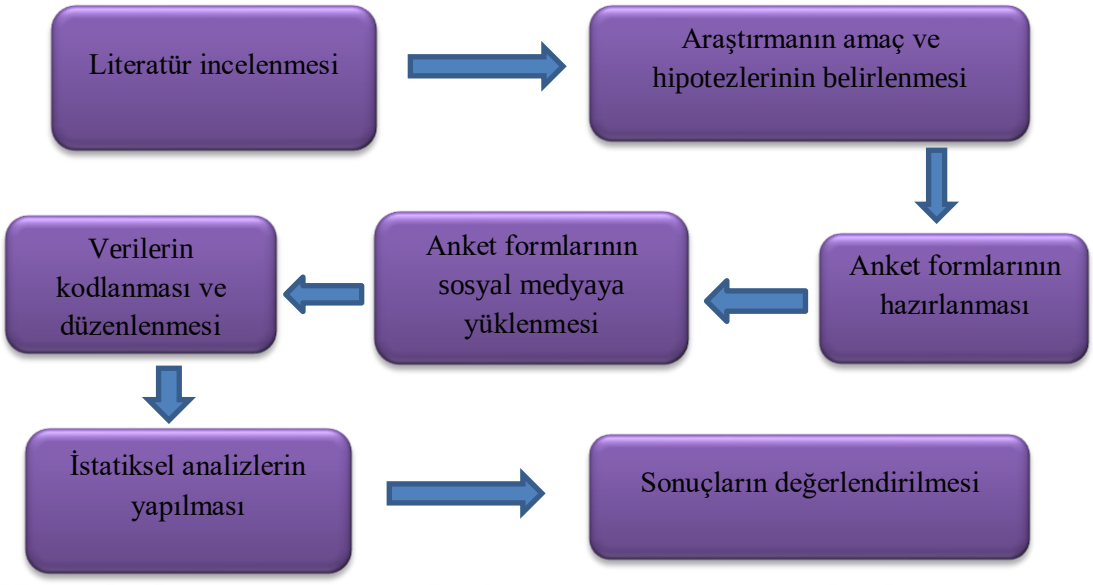

Şekil 6.1. Araştırmada uygulanan yöntem

6.3.1. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmada kadınlar bağlamında, hangi girişimcilik algı ve özellikleri ile girişimcilik engellerinin ön plana çıktığı ve bu engellerin kadınların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda farklılığın tespiti ile ilgili hipotez ve alt hipotezler şunlardır;

H1: Kadınlarda girişimcilik engelleri demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklılık göstermektedir.

H1A: Kadınlarda girişimcilik engelleri, medeni durumlarına göre farklılaşmaktadır.
H1B: Kadınlarda girişimcilik engelleri, yaş gruplarına göre farklılaşmaktadır.
H1C: Kadınlarda girişimcilik engelleri, eğitim durumlarına göre farklılaşmaktadır.
H1D: Kadınlarda girişimcilik engelleri, aylık aile gelir düzeylerine göre farklılaşmaktadır.
H1E: Kadınlarda girişimcilik engelleri, çocuk sayılarına göre farklılaşmaktadır.
H1F: Kadınlarda girişimcilik engelleri, eş eğitim düzeylerine göre farklılaşmaktadır.
H1G: Kadınlarda girişimcilik engelleri, eş mesleklerine göre farklılaşmaktadır.
H1H: Kadınlarda girişimcilik engelleri, baba eğitim düzeylerine göre farklılaşmaktadır.
H1I: Kadınlarda girişimcilik engelleri, anne eğitim düzeylerine göre farklılaşmaktadır.
H1J: Kadınlarda girişimcilik engelleri, kardeş sayılarına göre farklılaşmaktadır.

6.3.2. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Kadın girişimciliği ile ilgili bu çalışmada, araştırmanın ana kütlesini kadın sosyal medya kullanıcıları oluşturmaktadır. Ana kütlenin sınırlarını ya da örneğin çerçevesini belirlemenin çok zor olduğu durumlarda ihtimalsiz örnekleme yönteminin kullanılması kaçınılmaz olmaktadır (Nakip, 2013: 227). Bu sebeple araştırmanın örneklemini oluşturan kadın sosyal medya kullanıcıları kolayda örnekleme yöntemi ve gönüllülük esasına göre belirlenmiştir.

Hedef kitledeki kişi sayısı bilinmiyor ise örnek kütlenin büyüklüğünün belirlenmesinde uygulanacak formül aşağıdaki gibidir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014).

$n= t^2.p.q/d^2$

n: Örneklem hacmi yani örnekleme girecek olan birey sayısı

p: İncelenen olayın oluş sıklığı yani gerçekleşme olasılığı

q: İncelenen olayın olmayış sıklığı yani gerçekleşmeme olasılığı

t: Belirli bir anlamlılık düzeyinde, t tablosunda bulunan değer

d: Olayın oluş sıklığına göre kabul edilen +/- örnekleme hatası

Hedef kitle sosyal medya kullanıcıları olup, kişi sayısı bilinmemektedir. Tercih edilen güven aralığı %95, örneklem hatası 0,05 ve t değeri 1,96'dır. İncelenen olayın örneklem hacmi "n", gerçekleşme ve gerçekleşmeme olasılığı "p" ve "q" değeri eşit olup, 0,50'dir. Bu durumda formülden yola çıkarak; $n=1,96^2.0,50.0,50/0,05^2=384$ kişi araştırmanın ulaşılması hedeflenen örneklemini oluşturmaktadır.

6.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Kadın girişimciliği ve girişimcilik önündeki engellerin neler olduğunun tespiti için yapılan araştırmanın anketi 13/02/2020-27/02/2020 tarihleri arasında araştırmanın anketine katılmayı kabül eden kadınlara sosyal medya aracılığı ile uygulanmıştır. Araştırma kapsamında sosyal medya üzerinden ulaşılan kadın katılımcılardan 397 anket verisi toplanmıştır.

6.3.4. Veri Toplama Yöntemi ve Anket Formunun Hazırlanması

Araştırmada veri toplama araçlarından biri olan anket tekniği kullanılmıştır. Anket, kişilerden çeşitli konularda, standart bir şekilde planlı olarak bilgi toplamak için biçimlendirilmiş ve özellikle sosyolojik araştırmalarda yaygın olarak kullanılan veri formlarıdır (Okur ve Tekbaş, 2003).

Araştırma kapsamında kullanılacak anket formunun hazırlanması aşamasında, çalışma konusuna yönelik literatürdeki kaynaklar taranarak, araştırma konusu ile benzer konuları işleyen çalışmalar incelenmiş çalışmanın amacına yönelik anket formu oluşturulmuştur. Oluşturulan anket katılımcılara internet aracılığı ile ulaştırılmıştır. Böylece zamanın daha verimli kullanılması amaçlanmıştır.

Anket formu dört bölümden oluşmaktadır:

- Birinci bölümde kadın girişimcilerin önündeki engeller,
- İkinci bölümde kadın girişimcilerde olması gereken özellikler,
- Üçüncü bölümde girişimcilik algısı,
- Dördüncü bölümde katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili ifadeler ve sorular yer almaktadır.

Çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanan anket formunun;
Birinci bölümünde yer alan "engeller" bölümü, Alpşahin (2011)'in, 'FSB Survey: Lifting Barriers to Growth in UK Small Business Businesses 2008' araştırması ile 'The NES Follow-Up Survey 2006'araştırmasından yararlanarak oluşturduğu ve geçerlilik güvenirliğini yaparak Türkçeye kazandırdığı soru formundan alınmıştır.
Soru formunun ikinci bölümünde yer alan kadın girişimcilerde olması gereken özellikler ve üçüncü bölümde yer alan girişimcilik algısı bölümü Tatar *(*2018)'ın çalışmasından alınmıştır.
Soru formunun 4.bölümünde ise araştırmaya katılan kadınların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır.

6.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacına uygun olarak analizlerde, SPSS paket programından yararlanılmıştır.

6.5. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde anket tekniği ile kadın katılımcılardan elde edilen verilerden yararlanarak önce demografik özellikler ile ilgili frekans analizi yapılmıştır. Daha sonra hangi girişimcilik algı ve özellikleri ile girişimcilik engelinin ön plana çıktığı ile ilgili ortalamalar yorumlanmış ve son kısımda ise bu engellerin kadınların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği ile ilgili hipotezlerin test edilmesi için T-testi ve Anova analizleri yapılmıştır.

6.5.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 6.1. Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik bulgular

		F	%			F	%
Yaş	18-24	181	45,59	**Eğitim Durumu**	İlkokul	8	2,02
	25-31	104	26,20		Ortaokul	14	3,53
	32-37	66	16,62		Lise	41	10,33
	38-42	30	7,56		Önlisans	47	11,84
	43-47	11	2,77		Lisans	241	60,70
	48-53	5	1,26		Yüksek Lisans	40	10,07
					Doktora	6	1,51
Toplam		**397**	**100,0**	**Toplam**		**397**	**100,0**
Meslek	Kamu çalışanı	77	19,39	**Ailenin Aylık Gelir Düzeyi**	0-1000 TL	19	4,79
	Esnaf/tacir	9	2,27		1001-2000 TL	45	11,34
	Özel sektör çalışanı	50	12,59		2001-3000 TL	82	20,66
	Ev hanımı	67	16,88		3001-4000 TL	66	16,62
	Öğrenci	186	46,85		4001-5000 TL	58	14,61
	Serbest meslek (Avukat,Doktor, Mali müşavir vb.)	8	2,02		5001-6000 TL	35	8,82
					6001-7000 TL	18	4,53
					7001-8000 TL	21	5,29
					8001-9000 TL	18	4,53
					9001-10.000 TL	17	4,28
					10.001+ TL	16	4,03
					Cevapsız	2	0,50
Toplam		**397**	**100,0**	**Toplam**		**397**	**100,0**
Medeni Durum	Evli	158	39,80	**En Uzun Süre Yaşadığınız Yerleşim Yeri**	Köy-Kasaba	61	15,36
	Bekar	238	59,95		İlçe	125	31,49
	Cevapsız	1	0,25		Şehir	211	53,15
Toplam		**397**	**100,0**	**Toplam**		**397**	**100,0**
Baba Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	4	1,01	**Anne Eğitim Düzeyi**	Okuryazar değil	43	10,83
	İlkokul	184	46,35		İlkokul	228	57,43
	Ortaokul	76	19,14		Ortaokul	61	15,37
	Lise	92	23,17		Lise	43	10,83
	Üniversite	41	10,33		Üniversite	21	5,29
					Cevapsız	1	0,25
Toplam		**397**	**100,0**	**Toplam**		**397**	**100,0**

Tablo 6.1'in devamı

	Kamu çalışanı	44	11,08		Çalışıyor/ Çalışıyordu	73	18,38
Baba Mesleği	Esnaf	65	16,37	**Anne Çalışma Durumu**	Çalışmıyor/ Ev Hanımı-Çalışmıyordu/ Ev Hanımıydı	301	75,83
					Emekli/ Emekliydi	22	5,54
	Özel sektör çalışanı	65	16,37		Cevapsız	1	0,25
	Çiftçi	47	11,84				
	Serbest meslek (Avukat,Doktor,Mali müşavir vb.)	18	4,54				
	Emekli	155	39,04				
	Cevapsız	3	0,76				
Toplam		**397**	**100,0**	**Toplam**		**397**	**100,0**
	Yok	22	13,93		0-3	76	19,15
	1-2	124	78,48	**Çocuğunuz Varsa Yaşı/En Küçük Çocuğunuzun Yaşı**	4-6	32	8,06
Evliyseniz Çocuk Sayınız	3-4	11	6,96		7-10	27	6,80
	Cevapsız	1	0,63		11-14	23	5,79
					15-18	5	1,26
					19+	5	1,26
					Cevapsız	229	57,68
Toplam		**158**	**100,0**	**Toplam**		**397**	**100,0**
	Yok	8	2,02		İlkokul	8	5,06
	1-2	204	51,38	**Evliyseniz Eşinizin Eğitim Düzeyi**	Ortaokul	16	10,13
Kardeş Sayısı	3-4	127	31,99		Lise	50	31,65
	5+	58	14,61		Üniversite	78	49,37
					Yüksek Lisans	5	3,16
					Cevapsız	1	0,63
Toplam		**397**	**100,0**	**Toplam**		**158**	**100,0**
	Kamu Çalışanı	57	36,09				
	Esnaf	25	15,82				
Evliyseniz Eşinizin Mesleği	Özel Sektör Çalışanı	60	37,97				
	Serbest meslek (Avukat,Doktor,Mali müşavir vb.)	7	4,43				
	İşsiz	8	5,06				
	Cevapsız	1	0,63				
Toplam		**158**	**100,0**				

Tablo 6.1'e göre araştırmaya katılan kadınların demografik özellikleri ile ilgili tespit edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- Ankete katılan kadınların %45,59'u 18-24 yaş aralığında iken, %26,20'si 25-31 yaş aralığındadır. En düşük yaş aralığı %1,26 ile 48-53 yaş grubudur.
- Araştırmaya katılan kadınların eğitim durumu incelendiğinde %60,70'inin lisans mezunu olduğu görülmektedir. Ülkelerin ekonomik amaçlarını

gerçekleştirebilmesi için en önemli girişimci adaylarının üniversite mezunları olduğunu varsayacak olursak (Dilek, Keskingöz ve Nergiz, 2019: 102) araştırmaya lisans mezunlarının ağırlıklı olarak katılması beklenen bir durumdur.

- Katılımcıların mesleklerine bakıldığında %46,85'inin öğrenci, %19,39'unun kamu çalışanı ve %16,88'inin ev hanımı olduğu görülmektedir.
- Araştırma kapsamındaki kadınların aile aylık gelir düzeyleri incelendiğinde, en yüksek gelir grubu sırasıyla %20,66 ile 2001-3000 TL, %16,62 ile 3001-4000 TL aralığındadır.
- Katılımcıların %39,80'i evli, %59,95'i bekârdır.
- Katılımcıların anne baba eğitim düzeyleri incelendiğinde en yüksek payın ilkokul mezunu olduğu görülmekte olup, bu oran sırasıyla baba eğitim düzeyinde %46,35 ve anne eğitim düzeyinde %57,43'tür.
- Araştırmaya katılan kadınların baba mesleğinde, %39,04'u emekli iken, %16,37'sinin özel sektör çalışanı ve yine aynı orana sahip meslek grubunun esnaflık olduğu görülmektedir. Anne çalışma durumu incelendiğinde ise; %75,83'ünün çalışmayıp ev hanımı olduğu tespit edilmiştir.
- Katılımcı evli kadınların %13,93'u çocuk sahibi değilken, %78,48'i 1-2 çocukludur. Ayrıca çocuk sahibi katılımcıların %19,15'inin en küçük çocukları 0-3 yaş grubundadır.
- Katılımcıların %51,38'i 1-2 aralığında kardeşe sahipken, kardeşi olmayan katılımcı oranı %2,02'dir.
- Araştırma kapsamındaki evli kadınların eşlerinin eğitim düzeyine bakıldığında %49,37'sinin üniversite mezunu, %31,65'inin ise lise mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca eşlerin meslek grupları incelendiğinde ise; %37,97'si özel sektör çalışanı iken, %36,09'u kamu çalışanıdır.
- Katılımcı kadınların en uzun süre yaşadıkları yerleşim yeri sorusuna ise, %53,15'i şehir, %15,36'sı köy-kasaba olarak cevap vermiştir.

6.5.2. Katılımcıların Girişimcilik Algıları

Tablo 6.2. Katılımcıların girişimcilik algılarına yönelik bulgular

	Ortalama	**S.S**
Ekonomik özgürlük	4,32	,925
Aile bütçesine katkı	4,25	,979
Statü kazanmak	4,40	,872
Sosyal çevre edinmek	4,30	,906
Bağımsızlık	4,48	,869
Sorumluluk	4,72	,639
Daha iyi bir gelecek	4,61	,767
Evde ürün üretmek	3,57	1,207

Tablo 6.2 incelendiğinde; katılımcıların girişimcilik algıları arasında ilk sırada sorumluluk (4,72) algısı yer almaktadır. Bu sonuç Tatar (2018: 64)'ın çalışması ile de uyumludur. Kadınların girişimciliğe bakış açılarının ağırlıklı olarak yoğunlaştığı diğer kriterlerin sırasıyla daha iyi bir gelecek (4,61), bağımsızlık (4,48) algıları olduğu görülmektedir. Kadınların en az yoğunlaştığı girişimcilik algısı ise evde ürün üretmektir (3,57).

6.5.3. Katılımcıların Girişimcilik Özellikleri

Tablo 6.3. Katılımcıların girişimcilik özelliklerine yönelik bulgular

	Ortalama	**S.S**
Özgüven	4,48	,740
Bağımsız karar alma	4,19	,871
Risk üstlenme ve cesaret	4,38	,677
Sosyal olma	4,37	,715
Tutarlı olma	4,38	,702
Dürüstlük ve iş ahlakına uyma	4,56	,647
Yaratıcı ve yenilikçi olma	4,55	,624

Tablo 6.3 incelendiğinde;

Katılımcıların girişimcilik özellikleri ile ilgili düşüncelerinde, dürüstlük ve iş ahlakına uyma (4,56), yaratıcı ve yenilikçi olma(4,55) ve özgüven(4,48) gibi özellikler ön plana çıkmaktadır. Araştırma kapsamındaki kadınlar girişimcilerde bulunması gereken özelliklerden birisi olan 'Bağımsız karar alma' (4,19) özelliğini diğer özelliklere göre daha az tercih etmişlerdir. Bu sonuçlar, Yetim (2002: 86)'in yapmış olduğu çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir. 'Bağımsız karar alma'' özelliğininin girişimcilik özellikleri arasında son sırada yer alması genel manada toplumun sosyo-kültürel değerlerinin bir ürünüdür (Yetim, 2002: 86). Araştırmaya katılan kadınlar girişimcide bulunması gereken özelliklerden bir diğerinin 'Risk üstlenme ve cesaret' (4,38) olduğunu düşünmektedir. Bu sonuç Tatar (2018: 53)'ın 4,34 ile en önemli girişimcilik özelliklerden birinin 'Risk üstlenme ve cesaret' olduğunu ifade eden çalışması ile uyumludur.

6.5.4. Kadın Girişimciliği Önündeki Engeller

Tablo 6.4. Kadın girişimciliği önündeki engellere yönelik bulgular

	Ortalama	**S.S.**
Başlangıç sermayesinin yeterli olmaması	3,97	,864
Eğitim ve bilgi eksikliğinin olması	3,62	1,080
Yöneticilik özelliklerinin yeterli olmaması	3,09	1,164
Kadınlara uygulanan ayrımcılık	3,70	1,184
Yasal düzenlemeler	3,23	1,020
Aileden yeterli destek alamamak	3,80	1,044
Yeterli enerji ve zamanın olmaması	3,08	1,194
İş ve özel yaşamı dengelemekte zorlanmak	3,13	1,254
Danışacak, yol gösterecek kişilerin olmaması veya yetersiz olması	3,69	1,068
Diğer girişimcilerle yeterli iş birliği ve iletişim geliştirememek	3,56	1,012
Gerekli kişi ve organizasyonlara ulaşamamak	3,57	,984
Profesyonel ticari organizasyonlardan dışlanmak	3,40	1,055
Yeterli özgüvenin olmaması (özgüven eksikliği)	3,39	1,241
Yeterli deneyime sahip olmamak	3,54	1,028
Örnek alınabilecek rol modellerin olmaması	3,12	1,103
Sosyal baskılar	3,81	,997
Kadın girişimciliğinin önünde herhangi bir engel yoktur	2,85	1,363

Tablo 6.4 incelendiğinde;

Araştırma kapsamındaki kadınlara göre, kadınların girişimcilikte karşılaştıkları engeller arasında ilk sırada 'başlangıç sermayesinin yeterli olmaması' gelmektedir. Bu sonuç Alpşahin (2011: 203)'in çalışmasının bulguları ile örtüşmektedir. Girişimci kadınların sosyal ağlarının sadece aile ve arkadaşlarından oluşmasından dolayı ulaşabilecekleri kaynak miktarı bu sosyal çevrelerin sağlayabileceği ile sınırlanmaktadır (Welter, 2006; Berggren vd. 2000'den aktaran Alpşahin, 2011: 203-204).

Araştırmaya katılan kadınlar diğer girişimcilik engellerini sırasıyla, sosyal baskılar (3,81), aileden yeterli destek görememe (3,80) ve kadınlara uygulanan ayrımcılık (3,71) olduğunu belirtmişlerdir.

6.5.5. Normal Dağılım Testi

Kadın girşimciliği engelleri 4 grupta toplanmıştır.Aşağıdaki çizelgede kadın girişimciliği engellerinin alt grupları yer almaktadır;

Kişisel Engeller	**Cinsiyete Dayalı Engeller**	**Çevresel Engeller**	**Ailedeki Role Bağlı Engeller**
Eğitim ve bilgi eksikliğinin olması	Kadınlara uygulanan ayrımcılık	Başlangıç sermayesinin yeterli olmaması	Yeterli enerji ve zamanın olmaması
Yöneticilik özelliklerinin yeterli olmaması	Aileden yeterli destek alamamak	Yasal düzenlemeler	İş ve özel yaşamı dengelemekte zorlanmak
Yeterli özgüvenin olmaması (özgüven eksikliği)	Diğer girişimcilerle yeterli iş birliği ve iletişim geliştirememek	Danışacak, yol gösterecek kişilerin olmaması veya yetersiz olması	
Yeterli deneyime sahip olmamak	Profesyonel ticari organizasyonlardan dışlanmak	Gerekli kişi ve organizasyonlara ulaşamamak	
	Sosyal baskılar	Örnek alınabilecek rol modellerin olmaması	

Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında olduğu durumlarda veriler normal dağılım göstermektedir (George & Mallery, 2010'dan aktaran Aydın, 2019: 466). Kişisel engeller, cinsiyete dayalı engeller, çevresel engeller ve ailedeki role bağlı engeller olarak gruplandırılan kadın girişimciliği engellerinin Tablo 6.5'te Normal Dağılım Testleri verilmiş olup, verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

Bu kapsamda, girişimcilik engellerinin kadınların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için parametrik testler olan T-testi ve Anova testi kullanılmıştır.

Tablo 6.5. Normal dağılım testi sonuçları (kadın girişimcilik engelleri)

Faktörler		**İstatistik**
Kişisel Engeller	Çarpıklık	-,385
	Basıklık	-,385
Cinsiyete Dayalı Engeller	Çarpıklık	-,497
	Basıklık	,190
Çevresel Engeller	Çarpıklık	-,357
	Basıklık	,600
Ailedeki Role Bağlı Engeller	Çarpıklık	-,123
	Basıklık	-,922

6.5.6. T-testi Sonuçları

Kadınların girişimcilik engellerinin medeni durumlarına göre farklılıkları T-testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 6.6. Kadın girişimcilik engellerinin medeni duruma göre farklılığı

	Medeni Durum	**N**	**Ortalama**	**S.S**	**t**	**sd**	**P**
Kişisel Engeller	Evli	158	3,4573	0,80859	,994	394	0,321
	Bekar	238	3,3739	0,82285			
Cinsiyete Dayalı Engeller	Evli	158	3,6190	0,70405	-,825	394	0,410
	Bekar	238	3,6773	0,67860			

Tablo 6.6'nın devamı

Çevresel Engeller	Evli	158	3,5342	0,67132	,479	394	0,632
	Bekar	238	3,5034	0,59583			
Ailedeki Role Bağlı Engeller	Evli	158	3,2215	1,06402	1,811	394	0,071
	Bekar	238	3,0252	1,05112			

*p<0,01 **p<0,05 ***p<0,10

Tablo 6.6'da T-testi sonucu elde edilen P (anlamlılık) değerleri incelendiğinde katılımcı kadınların girişimcilik engellerinin (Kişisel Engeller, Cinsiyete Dayalı Engeller, Çevresel Engeller) P değerleri 0,01, 0,05 ve 0,10 anlamlılık değerlerinden büyük olduğu için katılımcıların medeni durumlarına göre farklılık göstermediği anlaşılmıştır. Fakat ailedeki role bağlı engellerin P değeri 0,10 anlamlılık değerinden küçük olduğundan katılımcıların medeni durumlarında farklılık görülmektedir. Bu durumda H1A hipotezi kısmen kabul edilmiştir. Burada esas önemli husus evli olanların ortalamasının bekar olanlardan daha yüksek olmasıdır. Dolayısıyla evliler daha fazla girişimcilik engeliyle karşılaşmaktadır. Bu sonuç beklenen bir durumdur.

6.5.7. Anova Testi Sonuçları

Bu kısımda girişimcilik engellerinin katılımcıların yaş gruplarına, eğitim düzeylerine, aile gelir düzeylerine, evli olan katılımcıların çocuk sayılarına, eş eğitim düzeylerine ve eş mesleklerine, katılımcıların anne ve baba eğitim düzeylerine ve kardeş sayılarına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için anova testi yapılmıştır.

Tablo 6.7. Yaş gruplarına göre Anova tablosu

Faktörler	**Yaş Grupları**	**N**	**Ortalama**	**SS**	**F**	**P**	**Anlamlı Fark**	**POST HOC Testi**
Kişisel Engeller	1)18-24	181	3,3356	,83391	,846	,517	-	
	2) 25-31	104	3,4591	,83761				
	3) 32-37	66	3,4394	,78821				
	4) 38-42	30	3,6250	,75358				

Tablo 6.7'nin devamı

	5) 43-47	11	3,4318	,66230				
	6) 48-53	5	3,2500	,81009				
Cinsiyete Dayalı Engeller	1)18-24	181	3,6961	,69621	1,759	,120	-	
	2) 25-31	104	3,6212	,67460				
	3) 32-37	66	3,5152	,75330				
	4) 38-42	30	3,8800	,54734				
	5) 43-47	11	3,4000	,53666				
	6) 48-53	5	3,8400	,38471				
Çevresel Engeller	1)18-24	181	3,4807	,62850	,554	,735	-	
	2) 25-31	104	3,5462	,60691				
	3) 32-37	66	3,5576	,67164				
	4) 38-42	30	3,5867	,63012				
	5) 43-47	11	3,4909	,51663				
	6) 48-53	5	3,2000	,58310				
Ailedeki Role Bağlı Engeller	1)18-24	181	3,0249	1,0636	1,886	,096***	1-6, 2-6, 3-6, 4-6, 5-6	LSD
	2) 25-31	104	3,2212	,99958				
	3) 32-37	66	3,2500	1,0786				
	4) 38-42	30	2,9500	1,1987				
	5) 43-47	11	3,3636	,92442				
	6) 48-53	5	2,1000	,54772				

*p<0,01 **p<0,05 ***p < 0,10

Tablo 6.7 incelendiğinde,

Kadın girişimcilik engellerinden kişisel engeller, cinsiyete dayalı engeller ve çevresel engellerin P değerleri 0,01, 0,05 ve 0,10 anlamlılık değerlerinden büyük olduğu için yaş gruplarına göre herhangi bir farklılık yoktur. Ailedeki role bağlı engellerin P değerinin 0,10 anlamlılık değerinden küçük olduğu görülmektedir. Buna göre H1B hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi, ailedeki role bağlı engeller bakımından 48-53 yaş gurubunun, diğer yaş grupları ile arasında anlamlı farklılık vardır. Grup ortalamaları incelendiğinde 48-53 yaş grubunda ailedeki role bağlı engellerin diğer yaş gruplarına göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Bu sonuç, Hisrich ve Peters (1989)'in çalışmasıyla uyumlu olup bu çalışmada, kadın girişimcilerin 35-45 yaş aralığında, evli ve çocuk sahibi olduktan sonra işlerini kurdukları gözlemlenmiştir. Bunun nedeni ise; kadınların, çalıştıkları işlerinden ayrılmak zorunda bırakılmaları ya da emekli olmalarının sonrasında iş kurmaları veya bu yaşa kadar çocuklarını büyütmüş olmalarıdır (Hisrich ve Peters, 1989'dan aktaran Yetim, 2002: 81).

Tablo 6.8. Eğitim durumlarına göre Anova tablosu

Faktörler	**Eğitim Durumları**	**N**	**Ortalama**	**SS**	**F**	**P**	**Anlamlı Fark**	**POST HOC Testi**
Kişisel Engeller	1)İlkokul	8	4,1250	1,16496	2,174	,045**		Games-Howell
	2)Ortaokul	14	3,4286	,66815				
	3)Lise	41	3,6585	,69767				
	4)Ön Lisans	47	3,3936	,80714				
	5)Lisans	241	3,3320	,83652				
	6)Yüksek Lisans	40	3,4438	,76269				
	7)Doktora	6	3,6667	,20412				
Cinsiyete Dayalı Engeller	1)İlkokul	8	4,0750	1,00250	1,055	,390	-	
	2)Ortaokul	14	3,8429	,62353				
	3)Lise	41	3,6976	,59686				
	4)Ön Lisans	47	3,5234	,66927				
	5)Lisans	241	3,6373	,71608				
	6)Yüksek Lisans	40	3,7100	,59906				
	7)Doktora	6	3,6667	,24221				
Çevresel Engeller	1)İlkokul	8	3,8500	1,25925	,582	,745	-	
	2)Ortaokul	14	3,5429	,63454				
	3)Lise	41	3,5561	,67307				
	4)Ön Lisans	47	3,4894	,54503				
	5)Lisans	241	3,4988	,62905				
	6)Yüksek Lisans	40	3,4950	,51239				
	7)Doktora	6	3,7333	,24221				

Tablo 6.8'in devamı

Ailedeki Role Bağlı Engeller	1)İlkokul	8	4,2500	1,25357	3,087	,006*	1-2, 1-4, 1-5, 1-6, 1-7, 3-5	LSD
	2)Ortaokul	14	3,1429	,94926				
	3)Lise	41	3,5122	,96493				
	4)Ön Lisans	47	3,1277	,96947				
	5)Lisans	241	2,9979	1,07867				
	6)Yüksek Lisans	40	3,0750	,97763				
	7)Doktora	6	3,0833	,91742				

*p<0,01 **p<0,05 ***p<0,10

Tablo 6.8 incelendiğinde;

- Kadın girişimcilik engellerinden cinsiyete dayalı engeller ve çevresel engellerin P değerleri 0,01, 0,05 ve 0,10 anlamlılık değerlerinden büyük olduğu için yaş gruplarına göre herhangi bir farklılık görülmemektedir.
- Kişisel engellerin P değerinin 0,05 anlamlılık değerinden küçük olduğu görülmektedir.
- Ailedeki role bağlı engellerin P değeri 0,01 anlamlılık değerinden küçüktür. İlkokul eğitim düzeyi ile diğer eğitim düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Ortalamalar incelendiğinde ilkokul mezunu kadınların diğer eğitim düzeylerine göre ailedeki role bağlı engellerden daha çok etkilendiği söylenebilir.

Tablo 6.8'deki Anova analizi sonuçalarına göre H1C hipotezi kişisel engeller ve ailedeki role bağlı engeller açısından kabul, çevresel engeller ve cinsiyete dayalı engeller açısından red edilmiştir. Dolayısıyla H1C hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 6.9. Aylık aile gelir düzeylerine göre Anova tablosu

Faktörler	Gelir Grupları	N	Ortalama	SS	F	P	Anlamlı Fark	POST HOC Testi
Kişisel Engeller	1)0-1000 TL	19	3,1711	,82518	,533	,867	-	
	2)1001-2000 TL	45	3,5056	,89107				
	3)2001-3000 TL	82	3,4878	,82860				
	4)3001-4000 TL	66	3,2841	,80490				
	5)4001-5000 TL	58	3,4741	,83468				
	6)5001-6000 TL	35	3,3429	,80688				
	7)6001-7000 TL	18	3,3889	,77280				
	8)7001-8000 TL	21	3,3333	,84533				
	9)8001-9000 TL	18	3,4028	,77240				
	10)9001-10.000 TL	17	3,4559	,85803				
	11) 10.001+ TL	16	3,4375	,66771				
Cinsiyete Dayalı Engeller	1)0-1000 TL	19	3,3789	,85087	1,449	,157	-	
	2)1001-2000 TL	45	3,7600	,70659				
	3)2001-3000 TL	82	3,7463	,69357				
	4)3001-4000 TL	66	3,6909	,66858				
	5)4001-5000 TL	58	3,7621	,60924				
	6)5001-6000 TL	35	3,3600	,75428				
	7)6001-7000 TL	18	3,5667	,47651				
	8)7001-8000 TL	21	3,6190	,70400				
	9)8001-9000 TL	18	3,6000	,76080				
	10)9001-10.000 TL	17	3,5647	,53961				
	11) 10.001+ TL	16	3,6625	,72927				
Çevresel Engeller	1)0-1000 TL	19	3,2105	,64798	1,380	,187	-	
	2)1001-2000 TL	45	3,6311	,72231				
	3)2001-3000 TL	82	3,6098	,60115				
	4)3001-4000 TL	66	3,4424	,60512				
	5)4001-5000 TL	58	3,6379	,52777				
	6)5001-6000 TL	35	3,4343	,58307				
	7)6001-7000 TL	18	3,5444	,48896				

Tablo 6.9'un devamı

	8)7001-8000 TL	21	3,4476	,72637			
	9)8001-9000 TL	18	3,3889	,83869			
	10)9001-10.000 TL	17	3,4353	,53026			
	11) 10.001+ TL	16	3,3750	,70380			
Ailedeki Role Bağlı Engeller	1)0-1000 TL	19	2,8421	,98675	1,171	,309	-
	2)1001-2000 TL	45	3,2444	,90843			
	3)2001-3000 TL	82	3,1585	1,1623			
	4)3001-4000 TL	66	3,1212	,99638			
	5)4001-5000 TL	58	3,3707	1,0198			
	6)5001-6000 TL	35	2,9000	,99853			
	7)6001-7000 TL	18	3,1111	1,1187			
	8)7001-8000 TL	21	2,9524	1,2031			
	9)8001-9000 TL	18	2,9444	,88930			
	10)9001-10.000 TL	17	2,9412	1,2733			
	11) 10.001+ TL	16	2,6250	1,1180			

*p<0,01 **p<0,05 ***p<0,10

Tablo 6.9 incelendiğinde; Kadın girişimcilik engellerinin (kişisel engeller, cinsiyete dayalı engeller, çevresel engeller ve ailedeki role bağlı engeller) P değerleri 0,01, 0,05 ve 0,10 anlamlılık değerlerinden büyük olduğu için, aylık aile gelir düzeylerine göre herhangi bir farklılık görülmemektedir. Dolayısıyla H1D hipotezi tüm engeller açısından reddedilmiştir.

Tablo 6.10. Evli olan katılımcıların çocuk sayısına göre Anova tablosu

Faktörler	**Çocuk Sayısı**	**N**	**Ortalama**	**SS**	**F**	**P**	**Anlamlı Fark**	**POST HOC Testi**
Kişisel Engeller	1)Yok	22	3,4545	,85439	1,833	,163	-	
	2)1-2	124	3,4254	,80772				
	3)3-4	11	3,9091	,61515				
Cinsiyete Dayalı Engeller	1)Yok	22	3,9091	,48492	3,076	,049**	1-2	LSD
	2)1-2	124	3,5484	,73335				
	3)3-4	11	3,8364	,61200				

Tablo 6.10'un devamı

Çevresel Engeller	1)Yok	22	3,6182	,56874	1,657	,194	-
	2)1-2	124	3,4935	,69067			
	3)3-4	11	3,8545	,60723			
Ailedeki Role Bağlı Engeller	1)Yok	22	3,0682	1,07233	,744	,477	-
	2)1-2	124	3,2339	1,05814			
	3)3-4	11	3,5455	1,05959			

*p<0,01 **p<0,05 ***p<0,10

Tablo 6.10 incelendiğinde;

- Kadın girişimcilik engellerinden kişisel engeller, çevresel engeller ve ailedeki role bağlı engellerin P değerleri 0,01, 0,05 ve 0,10 anlamlılık değerlerinden büyük olduğu için katılımcı kadınlar arasında çocuk sayılarına göre herhangi bir farklılık bulunmadığı görülmektedir.
- Cinsiyete dayalı engellerin P değerinin 0,05 anlamlılık değerinden küçük olduğu görülmektedir. Cinsiyete dayalı engeller bakımından çocuğu olmayanlar ile 1-2 çocuğu olanlar arasında anlamlı bir fark olup, çocuğu olmayanların ortalaması daha yüksektir. Bu bağlamda çocuğu olmayan kadınların daha fazla cinsiyete dayalı engelle karşılaştığı söylenebilir. Bu sonuçlara göre, H1E hipotezi cinsiyete dayalı engeller açısından kabul, diğer engeller açısından reddedilmiştir. Dolayısıyla H1E hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 6.11. Katılımcının eşinin meslek durumlarına göre Anova tablosu

Faktörler	**Eş Mesleği**	**N**	**Ortalama**	**SS**	**F**	**P**	**Anlamlı Fark**	**POST HOC Testi**
Kişisel Engeller	1)Kamu çalışanı	57	3,4298	,73002	,821	,514	-	
	2)Esnaf	25	3,3200	,81496				
	3)Özel sektör çalışanı	60	3,4583	,80802				
	4)Serbest Meslek (Avukat, Doktor, Mali Müşavir vb.)	7	3,4286	,88641				
	5)İşsiz	8	3,9063	1,13340				

Tablo 6.11'in devamı

Cinsiyete Dayalı Engeller	1)Kamu çalışanı	57	3,5614	,59694	2,610	,038**	1-5, 2-5, 3-5, 4-5,	LSD
	2)Esnaf	25	3,4720	,82033				
	3)Özel sektör çalışanı	60	3,6600	,67327				
	4)Serbest Meslek (Avukat, Doktor, Mali Müşavir vb.)	7	3,3429	,85412				
	5)İşsiz	8	4,2750	,61354				
Çevresel Engeller	1)Kamu çalışanı	57	3,4982	,61890	2,822	,027**	1-5, 2-5, 3-5, 4-5	LSD
	2)Esnaf	25	3,3360	,67754				
	3)Özel sektör çalışanı	60	3,5700	,65336				
	4)Serbest Meslek (Avukat, Doktor, Mali Müşavir vb.)	7	3,2857	,76470				
	5)İşsiz	8	4,1750	,75166				
Ailedeki Role Bağlı Engeller	1)Kamu çalışanı	57	3,0439	1,04915	1,390	,240	-	
	2)Esnaf	25	3,3000	1,02062				
	3)Özel sektör çalışanı	60	3,2000	1,01764				
	4)Serbest Meslek (Avukat, Doktor, Mali Müşavir vb.)	7	2,8571	1,31385				
	5)İşsiz	8	3,8750	,99103				

*p<0,01 **p<0,05 ***p<0,10

Tablo 6.11 incelendiğinde;

- Kadın girişimcilik engellerinden kişisel engeller ve ailedeki role bağlı engellerin P değerleri 0,01, 0,05 ve 0,10 anlamlılık değerlerinden büyük olduğu için katılımcı kadınların eşlerinin meslek durumlarına göre farklılık göstermediği görülmektedir.
- Kadın girişimcilik engellerinden cinsiyete dayalı engellerin P değerinin 0,05 anlamlılık değerinden küçük olduğu görülmektedir. Eşi işsiz olanlar ile eşi diğer mesleğe sahip olanlar arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Eşi işsizlerin ortalamasının yüksek olması, bu kadınların daha fazla cinsiyete dayalı engelle karşılaştığına işaret etmektedir. Bu durum cinsiyete dayalı engellerin içinde "aileden yeterli destek alamamak" gibi alt engel

gruplarının olması nedeniyle anlamlıdır. Eşi işsiz olan kadınların eşinden yeterli maddi destek alması beklenemez.

- Çevresel engellerin P değeri 0, 05 anlamlılık değerinden küçük olduğu için katılımcı kadınların eş meslek durumları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Cinsiyete dayalı engellerde olduğu gibi çevresel engellerde de eşi işsiz olanlar ile eşi diğer mesleğe sahip olanlar arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Eşi işsiz olanların başlangıç sermayesinin yeterli olmaması gibi çevresel engeller ile daha fazla karşılaşması beklenen bir durumdur. Sonuç olarak, H1F hipotezi cinsiyete dayalı engeller ve çevresel engeller açısından kabul, kişisel engeller ve ailedeki role bağlı engeller açısından reddedilmiştir. Dolayısıyla H1F hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 6.12. Katılımcıların eşinin eğitim düzeylerine göre Anova tablosu

Faktörler	Eş Eğitim Durumu	N	Ortalama	SS	F	P	Anlamlı Fark	POST HOC Testi
Kişisel Engeller	1)İlkokul	8	3,1875	,78774	3,602	,008*	1-2, 2-4, 2-5, 3-4, 3-5, 4-5,	LSD
	2)Ortaokul	16	3,7656	,97241				
	3)Lise	50	3,6150	,76300				
	4)Üniversite	78	3,3590	,74029				
	5)Yüksek Lisans	5	2,5000	,72887				
Cinsiyete Dayalı Engeller	1)İlkokul	8	3,1500	1,11995	3,381	,011**	3-4	Games-Howell
	2)Ortaokul	16	3,8500	,74655				
	3)Lise	50	3,8280	,63247				
	4)Üniversite	78	3,4821	,63935				
	5)Yüksek Lisans	5	3,4800	,88994				
Çevresel Engeller	1)İlkokul	8	3,2250	1,13358	2,800	,028**	3-4	Games-Howell
	2)Ortaokul	16	3,6875	,68105				
	3)Lise	50	3,7120	,60090				
	4)Üniversite	78	3,3974	,64586				
	5)Yüksek Lisans	5	3,1200	,57619				

Tablo 6.12'nin devamı

Ailedeki Role Bağlı Engeller	1)İlkokul	8	2,8125	,84251	3,189	,015**	1-5, 2-5, 3-5, 4-5	LSD
	2)Ortaokul	16	3,4375	1,20934				
	3)Lise	50	3,3800	1,01800				
	4)Üniversite	78	3,1987	1,02988				
	5)Yüksek Lisans	5	1,8000	,57009				

*p<0,01 **p<0,05 ***p<0,10

Tablo 6.12 incelendiğinde;

- Kadın girişimcilik engellerinden kişisel engellerin P değeri 0,01 anlamlılık değerinden küçük olduğundan katılımcı kadınlar arasında eşlerinin eğitim düzeylerine gore %1 anlamlılık seviyesinde farklılıklar bulunmaktadır.
- Kadın girişimcilik engellerinden cinsiyete dayalı engeller, ailedeki role bağlı engeller ve çevresel engellerin P değerleri 0,05 anlamlılık değerinden küçük olduğundan katılımcı kadınlar arasında eşlerinin eğitim düzeylerine gore %5 anlamlılık seviyesinde farklılıklar bulunmaktadır.

Genel olarak farklılık bulunan grupların ortalamaları karşılaştırıldığında, eş eğitim düzeyi düştükçe, kadınların girişimcilikte engellerle karşılaşma düzeyinin yükseldiği dolayısıyla eş eğitiminin engelleri aşmada önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir. Bu sonuçlara göre, H1G hipotezi bütün engeller açısından kabul edilmiştir.

Tablo 6.13. Baba eğitim düzeylerine göre Anova tablosu

Faktörler	**Baba Eğitim Durumu**	**N**	**Ortalama**	**SS**	**F**	**P**	**Anlamlı Fark**	**POST HOC Testi**
Kişisel Engeller	1)Okuryazar değil	4	2,8750	1,16369	1,219	,302	-	
	2)İlkokul	184	3,4851	,78283				
	3)Ortaokul	76	3,2993	,93097				
	4)Lise	92	3,3723	,74078				
	5)Üniversite	41	3,4024	,86219				

Tablo 6.13'ün devamı

Cinsiyete Dayalı Engeller	1)Okuryazar değil	4	3,6000	1,01980	1,480	,208	-
	2)İlkokul	184	3,7413	,65889			
	3)Ortaokul	76	3,6053	,75470			
	4)Lise	92	3,5783	,67642			
	5)Üniversite	41	3,5268	,66296			
Çevresel Engeller	1)Okuryazar değil	4	3,2000	,78316	1,271	,281	-
	2)İlkokul	184	3,5728	,62892			
	3)Ortaokul	76	3,4026	,67211			
	4)Lise	92	3,5152	,57816			
	5)Üniversite	41	3,4976	,60187			
Ailedeki Role Bağlı Engeller	1)Okuryazar değil	4	3,0000	1,15470	,859	,489	-
	2)İlkokul	184	3,2065	1,04058			
	3)Ortaokul	76	3,0197	1,08456			
	4)Lise	92	3,0543	1,03631			
	5)Üniversite	41	2,9390	1,14124			

*p<0,01 **p<0,05 ***p<0,10

Tablo 6.13 incelendiğinde;

Kadın girişimcilik engellerinden kişisel engeller, cinsiyete dayalı engeller, çevresel engeller ve ailedeki role bağlı engellerin P değerleri 0,01, 0,05 ve 0,10 anlamlılık değerlerinden büyük olduğu için katılımcı kadınlar arasında baba eğitim düzeylerine göre herhangi bir farklılık bulunmadığı görülmektedir.

Buna göre; baba eğitim düzeyinin kadın girişimcilik engelleri üzerinde belirleyici olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla H1H hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 6.14. Anne eğitim düzeylerine göre Anova tablosu

Faktörler	Anne Eğitim Durumu	N	Ortalama	SS	F	P	Anlamlı Fark	POST HOC Testi
Kişisel Engeller	1)Okuryazar değil	43	3,6512	,87140	1,501	,201	-	
	2)İlkokul	228	3,3739	,82849				
	3)Ortaokul	61	3,3320	,77288				
	4)Lise	43	3,3605	,82790				
	5)Üniversite	21	3,5952	,61986				
Cinsiyete Dayalı Engeller	1)Okuryazar değil	43	3,7953	,62562	1,310	,265	-	
	2)İlkokul	228	3,6632	,70981				
	3)Ortaokul	61	3,6295	,68686				
	4)Lise	43	3,4698	,70897				
	5)Üniversite	21	3,7238	,47529				
Çevresel Engeller	1)Okuryazar değil	43	3,6326	,68303	,948	,436	-	
	2)İlkokul	228	3,5061	,61648				
	3)Ortaokul	61	3,4295	,62379				
	4)Lise	43	3,5023	,66529				
	5)Üniversite	21	3,6571	,53345				
Ailedeki Role Bağlı Engeller	1)Okuryazar değil	43	,68303	1,1796	1,482	,207	-	
	2)İlkokul	228	,61648	1,0255				
	3)Ortaokul	61	,62379	1,0258				
	4)Lise	43	,66529	1,1563				
	5)Üniversite	21	,53345	,91026				

*p<0,01 **p<0,05 ***p<0,10

Tablo 6.14 incelendiğinde;

Kadın girişimcilik engellerinin (kişisel engeller, cinsiyete dayalı engeller, çevresel engeller ve ailedeki role bağlı engeller) P değerleri 0,01, 0,05 ve 0,10 anlamlılık değelerinden büyük olduğu için katılımcı kadınlar arasında anne eğitim düzeylerine göre herhangi bir farklılık bulunmadığı görülmektedir.Dolayısıyla H1İ hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 6.15. Kardeş sayısına göre Anova tablosu

Faktörler	Kardeş Sayısı	N	Ortalama	SS	F	P	Anlamlı Fark	POST HOC Testi
Kişisel Engeller	1)Yok	8	3,8125	,62321	,856	,464	-	
	2)1-2	204	3,3922	,78511				
	3)3-4	127	3,3799	,83384				
	4)5+	58	3,4741	,90768				
Cinsiyete Dayalı Engeller	1)Yok	8	3,9500	,36645	2,767	,042**	2-4, 3-4	LSD
	2)1-2	204	3,6176	,68487				
	3)3-4	127	3,5984	,72615				
	4)5+	58	3,8621	,60432				
Çevresel Engeller	1)Yok	8	3,7000	,42762	4,285	,005*	2-4, 3-4	LSD
	2)1-2	204	3,4980	,61267				
	3)3-4	127	3,4205	,64578				
	4)5+	58	3,7586	,59325				
Ailedeki Role Bağlı Engeller	1)Yok	8	3,2500	1,00000	,598	,617	-	
	2)1-2	204	3,0711	1,05448				
	3)3-4	127	3,0787	1,06983				
	4)5+	58	3,2672	1,06876				

*p<0,01 **p<0,05 ***p<0,10

Tablo 6.15 İncelendiğinde;

- Kadın girişimcilik engellerinden kişisel engeller ve ailedeki role bağlı engellerin P değerleri 0,01, 0,05 ve 0,10 anlamlılık değerlerinden büyük olduğu için katılımcı kadınlar arasında kardeş sayılarına göre herhangi bir farklılık bulunmadığı görülmektedir.
- Cinsiyete dayalı engellerin P değeri 0,05 anlamlılık değerinden küçük olduğundan katılımcı kadınlar arasında kardeş sayılarına göre anlamlı farklılık vardır. Cinsiyete dayalı engellerin grup ortalamalarına bakıldığında, kardeş sayısı 5 ve üzeri olanların 1-2 ve 3-4 olanlara gore daha yüksek ortalamaya sahip olduğu, dolayısıyla daha yüksek düzeyde engelle karşılaştığı söylenebilir.

- Çevresel engellerin P değeri 0,01 anlamlılık değerinden küçük olduğundan katılımcı kadınlar arasında kardeş sayılarına göre anlamlı farklılık vardır. Çevresel engellerin grup ortalamaları incelendiğinde, 5 ve üzeri kardeş sahibi olan katılımcıların 1-2 ve 3-4 kardeş sahibi olanlara göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu, dolayısıyla daha yüksek düzeyde engelle karşılaştığı söylenebilir. Bu sonuç kardeş sayısı yükseldikçe, girişimcilik konusunda kadınlar için aileden daha fazla destek alabilme imkanının azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Sonuç olarak H1J hipotezi cinsiyete dayalı engeller ve çevresel engeller açısından kabul, kişisel engeller ve ailedeki role bağlı engeller açısından reddedilmiştir. Buna göre H1J hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 6.16. Araştırma hipotezlerine ilişkin özet sunum

	Hipotezler	**Sonuç**
H1	Kadınlarda girişimcilik eğilimi faktörleri sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklılık göstermektedir.	
H1A	Kadın girişimcilik engelleri, medeni durumlarına göre farklılık göstermektedir.	Kısmen Kabul
H1B	Kadın girişimcilik engelleri, yaş gruplarına göre farklılık göstermektedir.	Kısmen Kabul
H1C	Kadın girişimcilik engelleri, eğitim durumlarına göre farklılık göstermektedir.	Kısmen Kabul
H1D	Kadın girişimcilik engelleri, aylık aile gelir düzeylerine göre farklılık göstermektedir.	Red
H1E	Kadın girişimcilik engelleri, çocuk sayılarına göre farklılık göstermektedir.	Kısmen Kabul
H1F	Kadın girişimcilik engelleri, eş meslek durumuna göre farklılık göstermektedir.	Kısmen Kabul
H1G	Kadın girişimcilik engelleri, eş eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.	Kabul
H1H	Kadın girişimcilik engelleri, baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermeketedir.	Red
H1İ	Kadın girişimcilik engelleri, anne eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.	Red
H1J	Kadın girişimcilik engelleri, kardeş sayısına göre farklılık göstermektedir.	Kısmen Kabul

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bugün bölge ve ülkelerin kalkınma süreçlerinde yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi önemli bir husustur. Bunu yapacak ise ilgili bölge ya da ülkedeki girişimcilerdir. Dolayısıyla ülkelerin kalkınmalarında girişimciliğin özendirilmesi, girişimcilik potansiyelinden iyi yararlanılması gereklidir (Gümüş, Kandemir ve Benli, 2017). Bu nedenle Türkiye'de nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların girişimcilik potansiyelinden yararlanılması gerek bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesi gerekse rekabet gücünün artırılması için önemlidir.

Bunun yanında gerek bin yıl kalkınma hedeflerinde gerekse sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde üzerinde önemle durulan konulardan birisi cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır. Kadınların girişimci olarak çalışma hayatına girmeleri dolayısıyla kadınların istihdamı, iyi eğitim almaları cinsiyet eşitliğinin sağlanması bağlamında da önemli bir husustur (Kandemir ve Kürkçü, 2016). Bu doğrultuda gerek ekonomik büyümede devamlılığın sağlanması gerekse insan odaklı sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için erkeklerle kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarına eşit ölçüde katılım göstermeleri gereklidir (KSGM, 2019: 38).

Kadın girişimciliğinin gerek mikro bakış açısıyla Türkiye bağlamında, gerekse daha makro bakış açısıyla ülkeler düzeyinde kalkınma açısından önemli olduğu çalışmada yapılan korelasyon analizleri ile tespit edilmiştir. Analiz sonucunda beklendiği gibi Türkiye'de düzey 2 bölgeleri bağlamında, kadın girişimci oranı ile yaratılan katma değer ve kişi başına gelir arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunurken, ülkelerin kadın girişimci düzeyleri ile beşeri kalkınma düzeyleri arasında yine pozitif yönlü güçlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Kadın girişimciliğinin bölge ve ülke kalkınmasında önemli olması kadın girişimciliğinin önündeki engellerin tespit edilerek gerekli tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle çalışmada "kadın girişimciliği önündeki engelleri en iyi kadınlar bilir" düşüncesinden yola çıkarak kadın sosyal medya kullanıcılarına yapılan anket ile kadınların girişimciliğe bakış açıları ve girişimcilik engelleri hakkında bilgi elde edilmiştir.

Yapılan anket sonuçları incelendiğinde; katılımcıların girişimcilik algıları arasında ilk sıralarda sorumluluk, daha iyi bir gelecek ve bağımsızlık algılarının yer aldığı görülmektedir. Katılımcı kadınlar girişimciliğin sorumluluk gerektiren bir iş olduğunu düşünürken, girişimciliği, daha iyi bir gelecek kurmanın ve bağımsız hareket edebilmenin anahtarı olarak görmektedirler. Katılımcıların girişimcilik özellikleri bakımından öne çıkardıkları hususlar arasında, dürüstlük ve iş ahlakına uyma, yaratıcı ve yenilikçi olma ile özgüven yer almaktadır.

Araştırmaya katılan kadınlara göre, kadınların girişimcilikte karşılaştıkları engeller arasında ilk sırada başlangıç sermayesinin yeterli olmaması, sosyal baskılar, aileden yeterli destek görememe ve kadınlara uygulanan ayrımcılık yer almaktadır. Dolayısıyla başlangıç sermayesi olmayan ve bu konuda ailelerinden de yeterli destek alamayan, ayrımcılığa maruz kalmış kadınlar için girişimcilik sadece bir hayal olarak kalmaktadır. Bu durum Türkiye'de KOSGEB ve benzeri kamu kurumlarının kadın girişimcilere yönelik verdikleri desteklerin nekadar önemli olduğunu göstermektedir.

Girişimcilik engellerinin sosyo-ekonomik ve demografik faktörlere gore farklılık gösterip göstermediği ile ilgili yapılan t ve Anova testleri incelendiğinde;

Ailedeki role bağlı engellerin medeni duruma göre anlamlı farklılık gösterdiği ve evli olanların ortalamasının bekar olanlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Girişimcilik için yeterli zamanı olamayan, ailesine daha fazla zaman ayırmak zorunda olan evli kadınlar için engellerin yüksek olması beklenen bir durumdur. Bunun için devletin çalışan anneler için ücretsiz kreş imkanlarını arttırması ve buna yönelik politikalar izlemesi çok yerindedir.

Ailedeki role bağlı engellerin yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği ve 48-53 yaş grubunda bu engellerin diğer yaş gruplarına göre daha düşük olduğu görülmüştür. Bunun nedeni yine kadınların emekli olduktan sonra ya da çocuklarını büyütükten sonra girişimci olabilme imkanına kavuşmaları olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların eğitim durumlarına göre farklılıkları incelendiğinde, ailedeki role bağlı engeller anlamlı bulunmuştur. Ortalamalar incelendiğinde, ilkokul eğitim düzeyine sahip kadınların önlisans, lisans ve yüksek lisans mezunu kadınlara göre ailedeki role

bağlı engellerden daha fazla etkilendiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla girişimciliğin özelliklede kadın girişimciliğinin artması için eğitim şarttır. Çünkü eğitimli kişiler engelleri daha kolay aşabilecektir.

Katılımcıların eşlerinin meslek durumlarına göre farklılıkları incelendiğinde, cinsiyete dayalı engeller ve çevresel engeller bakımından anlamlı fark bulunmuştur. Eşi işsizlerin ortalamasının yüksek olması, ilgili kadınların cinsiyete dayalı engellerin içinde yer alan "aileden yeterli destek alamamak" ve çevresel engeller içinde yer alan "başlangıç sermayesinin yeterli olmaması" gibi engellerden daha fazla etkilendiklerini göstermektedir. Bu nedenle kadınlara yönelik girişimcilik desteklerinde eşi işsiz olan, maddi imkânları yetersiz olanlara pozitif ayrımcılık yapılması gereklidir.

Katılımcıların eşlerinin eğitim düzeylerine göre farklılıkları incelendiğinde; tüm engel grupları açısından anlamlı fark bulunmuştur. Farklılık bulunan grupların ortalamaları karşılaştırıldığında, genel olarak eş eğitim düzeyi düştükçe, kadınların girişimcilikte engellerle karşılaşma düzeyinin yükseldiği dolayısıyla eş eğitiminin girişimcilik engellerini aşmada önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir. Görüldüğü gibi, kadınların hem kendilerinin hemde eşlerinin eğitimli olması kadın girişimciliğinde engellerin aşılması için önemlidir.

Yapılan anket analizleri sonucunda, ülkelerin kalkınmasında önemli bir unsur olan kadın girişimciliğinin önündeki engellerin aşılması ve geliştirilmesinde kritik noktanın "eğitim" olduğu görülmüştür. Bunun yanında eşi işsiz olan, maddi imkânları yetersiz kadınlara daha fazla destek verilmesi, çocuklu kadınlara ucuz kreş imkânı sağlanması gibi tedbirler kadın girişimciliği için önemlidir.

KAYNAKLAR

Akdemir, A. (2013). *Ekonomik Kalkınma ve Girişimcilik Bağlamında Kadın Girişimciliğinin Önemi.* 1. Uluslararası Katılımlı Kadın Girişimcilik Çalıştayı (Mayıs). Çorum.

Aksay, B. (2019). Türkiye'de Kadın Girişimicilğinin Son Yılı: Alan Yazın Taraması ve Öneriler, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 35-51.

Aktaş, M., Ece, S., & Öztekin, S. (2018, Kasım). *Toplumsal Cinsiyet ve Girişimcilik.* 3. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi. Şanlıurfa.

Alpşahin, U. (2011). *Kadın Girişimcilerin Başarı Faktörleri: Farklılık Yaratan Stratejilerin Çözümlenmesi.* Yayınlanmamış doktora tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çanakkale.

Altaş, B. (2014). *Kent ve Kadın: Amasya İlindeki Kadın Dernekleri Üzerine Bir Araştırma.* Kadın Araştırma Sempozyumu, (s. 80-100). Eskişehir.

Altındal, Y. (2016). *Türkiye'de Turizm Sektöründe Kadın Girişimciliğinin Gelişimin İncelenmesi: Batı Akdeniz Bölgesi-Güney Ege Bölgesi Karşılaştırması.* Yayınlanmamış doktora tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

Aras, G. (2018, 9 14). *Kadın İstihdamı ve Kadın Girişimciliği İçin Ne Yapıyoruz?* 09.02.2020 tarihinde https://www.dunya.com/. adresinden erişilmiştir.

Arıkan, C. (2016). Kadın Girişimcilikte Başarı ve Başarıyı Etkileyen Faktörler: Bursa Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(3), 138-156.

Arslan, İ., & Toksoy, M. (2017). Türkiye'de Kadınları Girişimciliğe Yönelten Faktörler Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi,* 1(1), 123-148.

Arslan, M. (2012). İş-Aile ve Aile-İş Çatışmalarının Kadın Çalışanların İş Doyumları Üzerindeki Etkisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 99-114.

Aslan, Ş., & Atabey, A. (2007). Küresel Rekabette Kadın Girişimcilerin Rolü ve Türk Kadın Girişimci Tipolojisi. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences.* 12(1-2), 1-17.

Aşkın, A., Nehir, S., & Vural, S. (2011). Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 55-72.

Atasoy, İ. (2016). *Girişimcilik, 2023 Hedefleri ve Sisifos.* Türkiye Gazetesi (22.08.2016), 02.24.2020 tarihinde https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/irfan-atasoy/592923.aspx adresinden erişilmiştir.

Aydın, B. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Akvaryum Balıkları Satış Yerleri Hakkındaki Görüş ve Tutumları. *Anadolu Çevre ve Hayvancılık Bilimleri Dergisi,* 4(3), 465-472.

Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın. *Current Research in Social Sciences,* 1(3), 84-96.

Aytaç, Ö. (2006). Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 15, 139-160.

Barış, S., & Aşkın , E. (2016). Tokat Yerel İşgücü Piyasasındaki Kadın Girişimciler: İstihdama Katılım Özellikleri ve Sorunları. *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9(4), 1-20.*

Başar, M. (2013). *Girişimcilik ve Girişimcilik Süreçleri.* Yılmaz Ürper (Ed.). *Girişimcilik.* Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi. 1. Baskı. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını (No: 3002). Eskişehir.

Bilge, H., & Bal, V. (2012). Girişimcilik Eğilimi: Celal Bayar Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16,* 131-148.

Biner, H. (2011). *Ekonomide Kadın Girişimciliğinin Yeri: Türkiye'de Az Gelişmiş Bölgeler Üzerine Bir İnceleme.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Cici, E. (2013). *Kadınların Girişimcilik Yolunda Karşılaştıkları Sorunların Öz Girişimcilik ve Yetenekleri Üzerindeki Etkisi: Konya İlinde Bir Araştırma.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çakıcı, A. (2004). Kadın Girişimcilerin İşletme Fonksiyonlarındaki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi(1:3),* 1(2), 1-15.

Çakır, Ö. (2008). Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 31, 25-47.

Çalışkan, C., Yeşilyurt H., & Yeşilyurt C. (2017). *Kadın Girişimciliğinde Sosyo-kültürel Sorunlar: Adıyaman Örneği.* 8.Uluslararası Girişimcilik Kongresi, Balıkesir.

Çemrek, F., & Girginer, N. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Üzerine Bir Araştırma. *EconWorld*, 1-14, 20.01.2020 tarihinde, http://paris2017.econworld.org/papers/ Cemrek_Girginer_Enterpreneurship.pdf adresinden erişilmiştir.

Çetinkaya Bozkurt, Ö., Kalkan, A., Koyuncu, O., & Aplarslan, A. (2012). Türkiye'de Girişimciliğin Gelişimi: Girişimciler Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 229-247.

Çöğürcü, İ. (2016). İktisadi Doktrinlerde Geçmişten Günümüze Girişimciliğin Önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 65-80.

Danışman, J. (2010). *Kadın Girişimci Olmak Zor. (Ed: Murat Çelikkafa)*. 03.01.2020 tarihinde https://www.dw.com/tr/kad%C4%B1n-giri%C5%9Fimci-olmak-zor/a-5708698 adresinden erişilmiştir.

Demiryürek, K., & Türkten, H. (2015). Türkiye'de Kadın ve Kadın Girişimciliği. *Türkiye Tohumcular Birliği (TÜRKTOB).* 16, 57-59.

Deniz, A., & Kuloğlu, D. (2019). Ekonomi Tarihinde Avrupa ve Türkiye'de Kadın Çalışanların Ekonomideki Evrimsel Süreci. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(6), 345-374.

Dilek, S., Keskingöz, H., & Nergiz, E. (2019). Ekonomi Okuryazarlığının Girişimcilik Niyeti Üzerine Etkisi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(1), 89-107.

Dirik, N. (2016). *Türkiye'de Kadın İstihdamının Önündeki Engellerin Aşılmasında Girişimciliğin Önemi ve Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü* (Yayınlanmamış uzmanlık tezi). T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. Ankara.

Durukan, T. (2006). Dünden Bugüne Girişimcilik ve 21. Yüzyılda Girişimciliğin Önemi. *Çomü Dergileri, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,* 1(2), 25-37.

Dücan, E., & Polat, M. (2017). Kadın İstihdamının Ekonomik Büyümeye Etkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(1), 155-170.

Erdun, Ş. (2011). *Kadın Girişimcilerin Risk Alma Eğilimi ve Kendine Güven Özellikleri Üzerine Bir Çalışma: Zonguldak Örneği.* Yayınlanmış yüksek lisans tezi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Zonguldak.

Ergin, B., & Sayın, H. (2018). Ekonomik Kalkınma ve Büyüme İçin Bir Fırsat Olarak Kadın Girişimciler. *GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics,* 1(1), 15-29.

Güleç, S. (2011). *Kadın Girişimciliği-Karaman Örneği.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Karaman.

Gümüş, N., Kandemir, O., & Benli, T. (2017). Kastamonu Üniversitesi'nde Eğitim Gören Türk Dünyası Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *International Journal Of Eurasia Social Sciences,* 8(29), 1091-1110.

Güney, S. (2006). Kadın Girişimciliğine Genel Bir Bakış. *ÇOMÜ Dergileri, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,* 1(1), 25-43.

Gürol, M., & Marşap, A. (2007). Geçmişte ve Günümüz Yaşamında Ücretsiz ve Ücretli İşgücü Olarak Kadın. *BİLİG, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi,* 42, 95-109.

Helina, G., Rayen, R., & Priscilla, C. (2016). Micro Finance Instrument For Women's Empowerment. *International Journal of Informative & Futuristic Research,* 4(1), 5005-5012.

Huseynova, T. (2015). *Uluslararası Sözleşmeler Işığında Kadın İstihdamı ve Rusya'da Kadınların Çalışma Koşulları.* Yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

İlhan, S. (2005). Bazı Değişkenler Açısından Elazığ'da Girişimci Profili. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), 217-248.

İplik, E. (2012). *Osmaniye İli Kırsalında Kadın Girişimciliği.* Yayınlanmamış doktora tezi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Adana.

Jalbert, E. (2000). W*omen Entrepreneurs in the Global Economy*. 05.05.2020 tarihinde https://numerons.files.wordpress.com/2012/04/17women-entrepreneurs-in-the-global-economy.pdf adresinden erişilmiştir.

Kagider. (2008). *Kadın Girişimcinin En Büyük Engeli Bireysel ve Toplumsal Algılar*. 24.02.2020 tarihinde https://www.kagider.org/kurumsal/basinodasi/haberler/2008/2016/04/01/kad%C4%B1n-giri%C5%9Fimcinin-en-b%C3%BCy%C3%BCk-engeli-bireysel-ve-toplumsal-alg%C4%B1lar adresinden erişilmiştir.

Kagider. (2019a). *Türkiye'de Kadın Girişimcilik Endeksi-2019 Araştırma Raporu.* 20.05.2020 tarihinde https://kagider.org/docs/default-source/kagider-

raporlar/kagider-t%C3%BCrk-tuborg kad%C4%B1n_girisimcilik_endeksi_2019.pdf?sfvrsn=6 adresinden erişilmiştir.

Kagider. (2019b). 29.01.2019 tarihinde https://twitter.com/kagider adresinden erişilmiştir.

Kalaycı, Ş. (2016). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri.* Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Kalkınma Bakanlığı, (2013). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması.* 20.07.2020 tarihinde https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_8_diger/tckb_sege_2013.pdf adresinden erişilmiştir.

Kandemir, O., & Kürkcü, M. (2016). Bölgesel Kalkınma Sürecinde Cinsiyet Eşitliğinin Önemi: Kastamonu İli Durum Analizi. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi,* 8(2), 72-87.

Karadal, H., & Erdem, A. (2017). *Kadın Girişimciliği: Kişilik Özellikleri Üzerine Bir Çalışma.* E.G. Kaygısız & R.A. Wolff (Eds.). *Yönetim ve Organizasyon Makaleleri: Kadın Akademisyenlere Armağan* (s. 231-248). Giresun: Eğitim Yayınevi.

Karakaş, B., & Çevik, Ö. (2016). Cinsiyet Eşitsizliğinin Ölçülmesi: Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksine Eleştirel Bir Yaklaşım Measurement of Gender Inequalıty: A Crıtıcal Approach To The Global Gender Gap Index. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(13), 67-81.

Karaturhan, B., Ünsal, G., Issabek, B., & Güler, D. (2017). İzmir İlinde Kırsal Kadın Girişimciliği ve Bunu Etkileyen Faktörler. *Tarım Ekonomisi Dergisi,* 23(1), 85-91.

Kaur, M., (2014). Women Entrepreneurship in India. *Internatıonal Journal of Informatıve & Futurıstıc Research,* 1(12), 125-131.

Keskin, S. (2013). *Türkiye'de Kadın Girişimciliğinin İstihdam Yaratmadaki Rolü.* Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Koç, E. (2005). *Kadın Girişimciler Kavramı ve Serbest Meslek Mensubu Kadın Girişimcilere İlişkin Konya İlinde Uygulamalı Bir Araştırma.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

KOSGEB. (2015). *Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018.* 12.08.2020 tarihinde

https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/Gisep_2015-2018_TR.pdf adresinden erişilmiştir.

Kördeve, M. (2017). Kadın Çalışanların Önündeki Engel: Cam Tavan Sendromu. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 10(1), 123-142.

KSGM. (2019). *Türkiye'de Kadın.* 05.02.2020 tarihinde https://ailevecalisma.gov.tr/media/19172/tr-de-kadin-eylul.pdf adresinden erişilmiştir.

Kurt, M., Ağca, V., & Erdoğan, S. (2006). Afyonkarahisar İli Girişimcilik Performansının Coğrafi Bilgi Sistemleri İle Analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.B.B.F. Dergisi*, VIII (2), 97-114.

Kutlu, Ö. (2006). *Türkiye'de Kadın Girişimciliği.* Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Marangoz, M., Hız, G., & Aydın, A. (2016). Kırsal Alandaki Kadınların Girişimcilik Eğilimi Üzerine Bir Araştırma. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 3(5), 24-44.

Memiş, H., Paksoy, H., & Paksoy, S. (2007). Bölgesel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Önemi: Gap Bölgesinde Bir Araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 2(2), 137-152.

Meydan, M. (2013). *Girişimciliğin Ölçülmesi: Türkiye İçin Bölgesel Girişimcilik Endeksi Önerisi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Minniti, M., & Arenius, P. (2003). *Women in Entrepreneurship.* The Entrepreneurial Advantage of Nations: First Annual Global Entrepreneurship Symposium (United Nations Headquarters). (April).

MIWE. (2018). *Mastercard Index of Women Enterprenuership.* 06.05.2020 tarihinde https://newsroom.mastercard.com/wpcontent/uploads/2018/03/MIWE_2018_Final_Report.pdf adresinden erişilmiştir.

MIWE. (2019). *Mastercard Index of Women Entrepreneurs.* 22.01.2020 tarihinde https://newsroom.mastercard.com/wpcontent/uploads/2019/11/Mastercard-Index-of-Women-Entrepreneurs-2019.pdf adresinden erişilmiştir.

Morçin, S. (2013). Türk Kültüründe Kadın Girişimciliği: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,* 8(2), 167-190.

Najımudınova, S. (2015). Kırgızistan'da Kadın Girişimciliği: Durum Analizi ve Perspektifleri. *Sosyoekonomi,* 23(24), 7-22.

Nakip, M. (2013). *SPSS Destekli Pazarlama Araştırmalarına Giriş. (4. Baskı).* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Naktiyok, A. (2013). *Türkiye'de Kadın Girişimciliği ve Önündeki Engeller.* 1. Uluslararası Katılımlı Kadın Girişimcilik Çalıştayı. (16-17 Mayıs 2013). Çorum.

Narin, M., Marşap, A., & Gürol, M. (2006). Global Kadın Girişimciliğinin Maksimizasyonunu Hedefleme: Uluslararası Arenada Örgütlenme ve Ağ Oluşturma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 65-78.

Nayır, D. (2008). İşi ve Ailesi Arasındaki Kadın: Tekstil ve Bilgi İşlem Girişimcilerinin Rol Çatışmasına Getirdikleri Çözüm Stratejileri. *Ege Akademik Bakış,* 8(2), 631-650.

Noyan Yalman, İ., & Gündoğdu, Ö. (2014). Kadın Girişimciliği ve Bölgesel Kalkınma: TR 72 Bölgesinde Uygulama. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,* 9(1), 39-70.

Oktar, S. (2016). *KAGİDER kadın girişimcilerin 'Pusula'sı olacak.* 05.02.2020 tarihinde https://kagider.org/kurumsal/basin-odasi/haberler/2016 adresinden erişilmiştir.

Okur, R., & Tekbaş, Ö. (2003). Anket Nasıl Hazırlanır? *Sted,*12(9), 336-340.

Onay, Ü. (2013). *Kadın Girişimciliğini Etkileyen Sosyo-Kültürelfaktörler: Isparta Kosgeb Girişimcilik Destekleri Üzerine Bir Araştırma.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

Öğüt, A. (2006). Türkiye'de Kadın Girişimciliğin ve Yöneticiliğin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu. *ÇÖMÜ- Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,* 1(1), 56-78.

Önce, A., Marangoz, M., & Erboy, C. (2014). *Ekonomik Büyüme ve Kalkınmada Girişimciliğin Rolü ve Önemi.* Internatıonal Conference on Eurasıan Economıes, 1-3 July, Skopje, Macedonia, (2014): 862-872.

Örücü, E., Kılıç, R., & Kılıç, T. (2007). Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği. *Yönetim ve Ekonomi,* 14(2), 117-135.

Özkaya, M. (2009). Kadın Girişimcilere Yönelik "Strateji Geliştirmede" Yerel Yönetimlerle İşbirliği İçinde Olmak, Mümkün Mü? *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(11), 56 - 72.

Özkul, G., & Dulupçu, M. (2007). Kişisel Gelişimin Girişimci Tipleri Üzerine Etkisi: Antalya-Isparta İllerinde Bir İnceleme. *ÇOMÜ Dergileri, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,* 2(2), 67-92.

Öztürk, İ. (2008). *Girişimcilik Raporu.* İstanbul: İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD) Yayınları.

Öztürk, M. (2016). *Türkiye'de Kadın Girişimcilik: Kadınları Girişimciliğe Yönelten Faktörler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü. İstanbul.

Özyılmaz, A. (2016). *Türkiye'de Kadın Girişimciliği ve Girişimci Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Nevşehir.

Saifan, S. (2012). Social Entrepreneurship: Definition and Boundaries. *Technology Innovation Management Review,* 2, 22-27.

Savrul, B., & Akyüz, D. (2016). Türkiye Ekonomisinde Kadın Girişimcilerin Mevcut Durumu Ve Geliştirilmesine Yönelik Çözüm Önerileri. *ÇOMÜ Dergileri, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,* 11(1), 165-185.

Sever, H. (2016). The Comparison of Glass Ceiling Perception of Employees Working in Public and Private Enterprises. *American Journal of Industrial and Business Management*, 6(5), 577-588.

Soysal, A. (2010a). Türkiye'de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 85-114.

Soysal, A. (2010b). Kadın Girişimcilerin Özellikleri, Karşılaştıkları Sorunlar ve İş Kuracak Kadınlara Öneriler: Kahramanmaraş İlinde Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* 5(1), 71-95.

Şahin, E. (2006). *Kadın Girişimcilik ve Konya İlinde Kadın Girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Şenturan, Ş., & Şentürk, N. (2016). Girişimciliğin Gelişimi ve Mikrofinans Uygulamalarının Önemi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12, 812-822.

Tahtalı, F. (2018). *Türkiye'de Kadın Girişimciliği ve Malatya Kentsel Alanda Kadın Girişimciler Üzerine Bir Araştırma.* Yayınlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.

Takay, B., & Tüzün, İ. (2015). Kadın Girişimciler Schumpeter'in Girişimcisi Olursa. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 249-259.

Tambunan, T. (2009). Women entrepreneurship in Asian developing countries: Their development and main constraints. *Journal of Development and Agricultural Economics*, 1(2), 27-40.

Tatar, N. (2018). *Kırsal Alanda Kadınların Girişimcilik Algıları; Konya İli Derbent İlçesi Örneği.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Konya.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019a). *2019 Yılı Cumhurbaşkanlığ Yıllık Programı.* 22.02.2020 tarihinde http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/2019_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf' adresinden erişilmiştir.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019b). *Planlar ve Programlar: Kalkınma Planları.* 11.11.2019 tarihinde http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/# adresinden erişilmiştir.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019c). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).* 22.02.2020 tarihinde http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/ON_BIRINCI_KALKINMA-PLANI_2019-2023.pdf adresinden erişilmiştir.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı. (2014-2018).* 3.02.2020 tarihinde http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf adresinden erişilmiştir.

Tekin, Z. (2019). *Yerel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Önemi: Iğdır Örneği.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Iğdır.

Terjesen, S. & Lloyd, A. (2015). *The 2015 Female Entrepreneurship Index*: *An analysis of the conditions that foster high-potential female entrepreneurship.* Global Entrepreneurship and Development Institute. 25.06.2020 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/280531562_ adresinden erişilmiştir. doi: 10.13140/RG.2.1.2553.0723.

Terzi, E., & Kurt, Ü. (2015). Ardahan'daki Kadın Girişimciler: Sorunlar, Engeller. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2, 125-135.

Tunç, M. (2018). Kalkınmada Kadın Ayrımcılığı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Rolü: Ülkelerarası Farklı Gelir Gruplarına Göre Yatay Kesit Analiz. *Sosyoekonomi*, 26(38), 221-251.

Tutar, F., & Yetişen, H. (2009). Türkiye'de Kadının Ekonomik Kalkınmadaki Rolü. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi,* 2(2), 116-131.

TÜİK. *15 Yaş Üstü Kadınların Eğitim Durumuna Göre İş Gücüne Katılım Oranı Verileri*. 21.02.2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/Start.do adresinden erişilmiştir.

TÜİK. *İstihdam ve İşgücüne Katılım Oranı Verileri.* 02.08.2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/Start.do adresinden erişilmiştir.

TÜİK. *İstihdam Edilenlerin Durumu, Yaratılan Gayri Safi Katma Değer ve Kişi Başına GSYH Verileri*. 04.07.2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/Start.do adresinden erişilmiştir.

Tükeltürk, Ş. A., & Perçin, N. Ş. (2008). Turizm Sektöründe Kadın Çalışanların Karşılaştıkları Kariyer Engelleri ve Cam Tavan Sendromu: Cam Tavanı Kırmaya Yönelikstratejiler. *Yönetim Bilimleri Dergisi 6(2)*, 113-128.

UNDP. (2018). *İnsani Gelişme İndeksi ve İndikatörleri: 2018 İstatistik Güncellemesi.* 22.08.2020 tarihinde https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_nsani-geli_me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html adresinden erişilmiştir.

UNDP. (2019a). *Özet İnsani Gelişme Raporu 2019.* 07.01.2020 tarihinde http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2019_overview_-_turkish.pdf adresinden erişilmiştir.

UNDP. (2019b). *2019 Human Development Index Ranking.* 25.06.2020 tarihinde http://www.hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking adresinden erişilmiştir.

UNDP. (2020). *UNDP Turkey Gender Equality Strategy 2017-2020. UNDP Türkiye.* 07.02.2020 tarihinde https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/corporatereports/gender-strategy-2017-2020.html adresinden erişilmiştir.

URL-1. (2015). *Kadın Girişimciler Araştırması.* 23.02.2020 tarihinde https://assets.garanti.com.tr/assets/pdf/tr/diger/us201_garanti_kadin_girisimciler_rapor_20150625.pdf adresinden erişilmiştir.

URL-2. (2018). *İlter: Kadın Girişimcilerimiz Dünya Ortalamasının İki Puan Altında.* 02.02.2020 tarihinde https://www.dunya.com/is-dunyasi/ilter-kadin-girisimcilerimiz-dunya-ortalamasinin-iki-puan-altinda-haberi-412510 adresinden erişilmiştir.

URL-3. (2016). *Türkiye Girişim Sayısı Haritası (2016 Yılı).* 11.02.2020 tarihinde https://www.drdatastats.com/turkiye-girisim-sayisi-haritasi-2016-yili/ adresinden erişilmiştir.

Utma, S. (2019). Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cam Tavan Sendromu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 11(1), 44-58.

Ünsal, S. (2017). *Kadın Girişimci Oranlarında Türkiye Ne Durumda?* Milliyet: (25.08.2017). 04.02.2020 tarihinde https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/serkan-unsal/kadin-girisimci-oranlarinda-turkiye-ne-durumda-2508407 adresinden erişilmiştir.

WEF. (2020). *Global Gender Gap Report 2020.* 07.07.2020 tarihinde http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf adresinden erişilmiştir.

Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2014). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Detay Yayıncılık.

Yetim, N. (2002). Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği. *Ege Akademik Bakış Dergisi,* 2(2), 79-92.

Yılmaz, A., & Kurşun, B. (2017). *Kadın Girişimcilik: Türkiye'de Kadınları Girişimci Olmaya Yönelten sebepler.* Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi (Nisan 2017), Uşak.

Zel, U. (2002). İş Arenasında Kadın Yöneticilerin Algılanması ve "Kraliçe Arı Sendromu". *Amme Idaresi Dergisi,* 35(2), 39-48.

EKLER

Ek1.1 Anket Formu

KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ ÖNÜNDEKİ ENGELLER ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Bu çalışma, kadın girişimciliğinin önündeki engelleri ölçmek amacıyla yapılmaktadır.

Anket formu ile elde edilen bilgiler tamamen bilimsel amaçlarla kullanılacak olup, kişisel bilgileriniz hiçbir şekilde üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır. Katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bütün soruları eksiksiz ve size uygun şekilde içtenlikle cevaplandırmanız araştırmanın geçerliliği için oldukça önemlidir.

Değerli zamanınızı ayırdığınız ve anketi cevapladığınız için çok teşekkür ederiz. Saygılarımızla…

Havva
ÖZDEMİR

Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Not: Hiç Katılmıyorum, Katılmıyorum, Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum Katılıyorum, Tamamen Katılıyorum, seçeneklerinden birini (X) koyarak cevaplandırınız.

	Aşağıda belirtilen kadın girişimciliği engellerine katılım derecenizi belirtiniz.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Başlangıç sermayesinin yeterli olmaması					
2	Eğitim ve bilgi eksikliğinin olması					
3	Yöneticilik özelliklerinin yeterli olmaması					

4	Kadınlara uygulanan ayrımcılık
5	Yasal düzenlemeler
6	Aileden yeterli destek alamamak
7	Yeterli enerji ve zamanın olmaması
8	İş ve özel yaşamı dengelemekte zorlanmak
9	Danışacak, yol gösterecek kişilerin olmaması veya yetersiz olması
10	Diğer girişimcilerle yeterli iş birliği ve iletişim geliştirememek
11	Gerekli kişi ve organizasyonlara ulaşamamak
12	Profesyonel ticari organizasyonlardan dışlanmak
13	Yeterli özgüvenin olmaması (özgüven eksikliği)
14	Yeterli deneyime sahip olmamak
15	Örnek alınabilecek rol modellerin olmaması
16	Sosyal baskılar
17	Kadın girişimciliğinin önünde herhangi bir engel yoktur

	Sizce kadın girişimciler hangi özelliklere sahip olmalıdır? Aşağıdaki kişilik özelliklerine katılım derecenizi belirtiniz.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Özgüven					
2	Bağımsız karar alma					
3	Risk üstlenme ve cesaret					
4	Sosyal olma					
5	Tutarlı olma					
6	Dürüstlük ve iş ahlakına uyma					
7	Yaratıcı ve yenilikçi olma					

	Girişimcilik kavramı size ne ifade etmektedir? Puanlayınız. **1: En düşük** **5: En yüksek**	1	2	3	4	5
1	Ekonomik özgürlük					
2	Aile bütçesine katkı					
3	Statü kazanmak					
4	Sosyal çevre edinmek					
5	Bağımsızlık					
6	Sorumluluk					
7	Daha iyi bir gelecek					
8	Evde ürün üretmek					

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1. Yaş	◯ 18-24 ◯ 32-37 ◯ 43-47 ◯ 25-31 ◯ 38-42 ◯ 48-53 ◯ 54+
2. Eğitim Durumunuz	◯ İlkokul ◯ Ortaokul ◯ Lise ◯ Ön Lisans ◯ Lisans ◯ Yüksek Lisans ◯ Doktora
3. Mesleğiniz	◯ Kamu Çalışanı ◯ Emekli ◯ Esnaf/Tacir ◯ Özel Sektör (çalışan) ◯ Ev Hanımı ◯ Öğrenci ◯ Çiftçi ◯ Serbest Meslek (Avukat, Doktor, Mali Müşavir vb.)
4. Ailenizin Aylık Gelir Düzeyi (Haneye Giren Tüm Gelirler	◯ 0-1000 TL ◯ 3001-4000 TL ◯ 6001-7000 TL ◯ 1001-2000 TL ◯ 4001-5000 TL ◯ 7001-8000 TL

(ücret, maaş, kira, faiz vb.))	◯ 2001-3000 TL ◯ 5001-6000 TL ◯ 8001-9000 TL ◯ 9001-10.000 TL ◯ 10.001+ TL
5. Medeni Durumunuz	◯ Evli ◯ Bekâr
6. Annenizin Eğitim Düzeyi	◯ Okuryazar değil ◯ İlkokul ◯ Ortaokul ◯ Lise ◯ Üniversite ◯ Yüksek Lisans ve Doktora
7. Babanızın Eğitim Düzeyi	◯ Okuryazar değil ◯ İlkokul ◯ Ortaokul ◯ Lise ◯ Üniversite ◯ Yüksek Lisans ve Doktora
8. Babanızın Mesleği	◯ Kamu Çalışanı ◯ Esnaf ◯ Tacir ◯ Özel Sektör Çalışanı ◯ Çiftçi ◯ Serbest Meslek (Avukat, Doktor, Mali Müşavir vb.) ◯ Emekli
9. Annenizin Çalışma Durumu	◯ Çalışıyor/Çalışıyordu ◯ Çalışmıyor/Ev Hanımı –Çalışmıyordu/Ev Hanımıydı ◯ Emekli/Emekliydi
10. Evliyseniz Çocuk Sayınız	◯ Yok ◯ 1-2 ◯ 3-4 ◯ 5+
11. Çocuğunuz Varsa Yaşı/En Küçük Çocuğunuzun Yaşı	◯ 0-3 ◯ 4-6 ◯ 7-10 ◯ 11-14 ◯ 15-18 ◯ 19+
12. Kardeş Sayınız	◯ Yok ◯ 1-2 ◯ 3-4 ◯ 5+
13. Evliyseniz Eşinizin Eğitim Düzeyi	◯ İlkokul ◯ Ortaokul ◯ Lise ◯ Üniversite ◯ Yüksek Lisans ◯ Doktora
14. Evliyseniz Eşinizin Mesleği	◯ Kamu Çalışanı ◯ Esnaf ◯ Tacir ◯ Özel Sektör Çalışanı ◯ Öğrenci ◯ Çiftçi ◯ Serbest Meslek (Avukat, Doktor, Mali Müşavir vb.) ◯ İşsiz
15. En Uzun Süre Yaşadığınız Yerleşim Yeri	◯ Köy-kasaba ◯ İlçe ◯ Şehir

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı :

Doğum Yeri ve Yılı :

Medeni Hali :

Yabancı :

E-posta :

Eğitim Durumu

Lise :

Üniversite :

Yüksek Lisans :